

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КРИВОНОС ДАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.46

ДИСЕРТАЦІЯ

**Кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) майна,
одержаного злочинним шляхом**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Д. В. Кривонос**

Науковий керівник: **Кришевич Ольга Володимирівна**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Кривонос Д.В. Кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

Дисертація присвячена аналізу та пошуку шляхів удосконалення кримінально-правових теоретичних і практичних аспектів кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, відповідно до норм українського законодавства, дослідженню елементів складу кримінального правопорушення, визначенню та розкриттю детермінант, що впливають на їх вчинення.

Аналіз стану наукової розробленості, а також дослідження еволюції розвитку кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вказують на приділення значної уваги питанням запобігання та протидії таким діянням, що зумовлено суспільною небезпечністю цього кримінального правопорушення і процесами трансформації як всередині країни, так і в загальноєвропейському вимірі.

Відзначено, що у більшості країн існують спеціалізовані закони та норми, які регулюють кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, є похідним від злочину або іншої протиправної діяльності, а також виокремлено спеціальні ознаки, які пов'язують предмет з діянням, від якого такі доходи отримані. В ході дослідження встановлено, що у правових системах європейських країн наявні спільні тенденції та закономірності у встановленні відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, але є й певні відмінності у національних правових нормах.

Відзначено, що родовим об'єктом легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, є суспільні відносини у сфері господарської діяльності, пов'язані з виробництвом, обміном та переробкою матеріальних і нематеріальних ресурсів. До таких суспільних відносин належать ті, які забезпечують законну господарську діяльність та обіг товарів, робіт і послуг. Однак у разі вчинення легалізації злочинних активів через їх «введення» у фінансову системи країни такі суспільні відносини порушуються.

Доведено, що безпосереднім об'єктом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є встановлений з метою протидії залученню в економіку злочинних активів порядок ведення господарської діяльності, а також порядок вчинення цивільно-правових правочинів у частині використання такого майна, не пов'язаного з господарською діяльністю. Запропоновано також виокремити додаткові об'єкти легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, – суспільні відносини, що забезпечують інтереси правосуддя та «здорового» функціонування фінансової системи держави, а також дотримання засад добросовісної конкуренції.

Окрему увагу приділено предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України та його ключовим характеристикам. Проаналізовано трансформацію кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, та відзначено, що до грудня 2019 року предметом легалізації (відмивання) визнавалися доходи, кошти або інше майно, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів. Водночас поняття «доходи» було наведено виключно в назві статті КК України та ніяк не було відображено в самому тексті диспозиції. У подальшому законодавець фактично звів предмет злочину із легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, до єдиного збірного поняття «майно», тобто законодавець оптимізував норму в цій частині та зробив її зрозумілішою для правозастосування.

За результатами аналізу елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, обґрунтовано авторську позицію щодо необхідності вдосконалення цієї статті з метою посилення ефективності її застосування у практичній діяльності правоохоронних та судових органів.

Окрему увагу приділено дослідженню проблеми можливості притягнення до кримінальної відповідальності за так звану автономну легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, тобто безпредикатну, що на цей час є основним трендом країн європейського континенту. Встановлено, що факт злочинного походження майна не має бути попередньо встановлений судом, адже законодавець прямо вказав на достатність наявності (за умови їх доведення) фактичних обставини, які вказують на одержання майна злочинним шляхом.

У дисертації розглянуто форми об'єктивної сторони та сформульовано висновки про те, що відповідно до норми ст. 209 КК України, об'єктивними проявами вчинення легалізації є: (1) набуття, (2) володіння, (3) використання, (4) розпорядження майном (у тому числі шляхом здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном) або (5) переміщення, (6) зміна форми (перетворення) такого майна, або (7) вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження. Порівнюючи зміни, які відбулись у редакції статті в частині об'єктивної сторони, авторка дійшла висновків, що редакція статті не зазнала концептуальних змін, однак стала більш систематизованою та структурованою.

Зроблено висновок, що форми вчинення об'єктивної сторони, такі як вчинення фінансової операції чи правочину з коштами або майном, про які згадувалося в попередній редакції статті, фактично інтегрувалися в загальні поняття набуття, володіння, використання та розпорядження майном, будучи по суті об'єктивним проявом таких дій.

В роботі розкрито детермінанти кожної із форм вчинення об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, ґрунтовно охарактеризовано ознаки кожного елемента, класифіковано їх на окремі групи за відповідними критеріями для глибшого розуміння природи кожного з елементів об'єктивної сторони.

Окрему увагу приділено індикаторам легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивним проявам правопорушення за ст. 209 КК України. Проаналізовано їх значення для правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння, як легалізації. В цьому контексті розглянуто наукові підходи до визначення етапів вчинення легалізації (так званих фаз), серед яких виокремлені: 1) нульова фаза – початкова стадія процесу відмивання, пов'язана із вчиненням предикатного злочину, що передує стадії розміщення; 2) фаза розміщення – перетворення злочинно отриманих коштів (доходів) у ліквідні активи у формі валюти, цінних паперів, нерухомості й т.п., а також фізичне переміщення дійсних джерел їх походження (часто за межі країни); 3) фаза розшарування – трансформація злочинно набутих доходів у різноманітні активи і їх подальше розпорошення з метою маскуванню реальних джерел походження капіталів; 4) фаза інтеграції – заключний етап процесу відмивання злочинних доходів, їх інтеграція у фінансову систему країни та надання їм легального вигляду. Зроблено висновок про те, що не завжди в діях особи, яка легалізує (відмиває) майно, одержане злочинним шляхом, послідовно простежуватимуться всі зазначені етапи, але це ніяк не впливатиме на можливість кваліфікації дій, як злочинних.

Доведено, що основною ознакою об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення є наявність спеціальної мети вчинення таких дій – надання злочинним активам вигляду законних (легальних). В ході дослідження цього елемента кримінального правопорушення зроблено висновок, що попри відсутність прямого передбачення нормою аналізованої

статті мети легалізації, її наявність є обов'язковою для кваліфікації певного діяння як відмивання майна.

У межах дослідження відмежовано кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 КК України, від інших суміжних складів кримінальних правопорушень: незаконного збагачення (ст. 368-5 КК України); придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом (ст. 198 КК України); використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306 КК України); приховування злочину (ст. 396 КК України). Проаналізовано їх спільні елементи та окреслено основні відмінності, що корисно не тільки для наукових цілей, а й для правозастосовної діяльності правоохоронних органів України в досягненні справедливого притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Запропоновано впровадити деякі аспекти кримінальної відповідальності за відмивання «брудних» активів, як це передбачено у законодавстві зарубіжних країн, зокрема надано рекомендації щодо запровадження низки змін і доповнень до статті з легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, а саме доповнення норми ст. 209 КК України частиною 4 такого змісту:

«Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом або майном, походження якого не підтверджено законними джерелами доходів, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково

одержано злочинним шляхом або не підтверджено законними джерелами його походження, вчинене особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

Ключові слова: кримінальне правопорушення, фінансові правопорушення, господарська діяльність, власність, кримінальна відповідальність, активи, фінансовий моніторинг, легалізація доходів, відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, запобігання корупції, корупційне правопорушення, індикатори легалізації, фінансово-економічна сфера, предикат.

ABSTRACT

Kryvonos D.V. *Criminal Liability for the Legalization (Laundering) of Property Obtained by Criminal Means.* – Qualifying Scientific Work in Manuscript Form.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Specialty 081 – Law. National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation is dedicated to the analysis and search for ways to improve the criminal law theoretical and practical aspects of criminal liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, in accordance with the norms of Ukrainian legislation, the study of the elements of the criminal offense, and the definition and disclosure of determinants influencing their commission.

The analysis of the state of scientific development, as well as the study of the evolutionary development of criminal liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, indicate significant attention being paid to issues of prevention and counteraction to such acts, which is due to the social danger of this criminal offense and the transformation processes both within the country and in the general European dimension.

It is noted that most countries have specialized laws and norms that regulate criminal liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, which is derived from a crime or other unlawful activity, and special features have been identified that link the subject matter to the act from which such proceeds were obtained. During the research, it was established that legal systems of European countries exhibit common trends and patterns in establishing liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, but there are also certain differences in national legal norms.

It is noted that the generic object of legalization (laundering) of property obtained by criminal means is the social relations in the sphere of economic activity related to the production, exchange, and processing of material and intangible resources. Such social relations include those that ensure lawful economic activity

and the circulation of goods, works, and services. However, in the case of the legalization of criminal assets through their «introduction» into the country's financial system, these social relations are violated.

It is proven that the direct object of legalization (laundering) of property obtained by criminal means is the procedure for conducting economic activities, established to counter the involvement of criminal assets into the economy, as well as the procedure for concluding civil law transactions regarding the use of such property not related to economic activity. It is also proposed to identify additional objects of legalization (laundering) of property obtained by criminal means – social relations that ensure the interests of justice and the «healthy» functioning of the state's financial system, as well as adherence to the principles of fair competition.

Particular attention is paid to the subject of the criminal offense provided for by Article 209 of the Criminal Code of Ukraine and its key characteristics. The transformation of criminal liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means has been analyzed, and it is noted that until December 2019, the subject of legalization (laundering) was recognized as income, funds, or other property obtained as a result of committing a socially dangerous unlawful act that preceded the legalization (laundering) of income. At the same time, the concept of «income» was provided solely in the title of the Article of the Criminal Code of Ukraine and was not reflected in the text of the disposition itself. Subsequently, the legislator effectively reduced the subject of the crime of legalization (laundering) of property obtained by criminal means to a single collective concept of «property» meaning the legislator optimized the norm in this part and made it clearer for law enforcement.

Based on the results of the analysis of the elements of the criminal offense provided for by Article 209 of the Criminal Code of Ukraine, the author's position on the need to improve this article to enhance the effectiveness of its application in the practical activities of law enforcement and judicial bodies is substantiated.

Particular attention is paid to the study of the problem of the possibility of bringing criminal charges for so-called autonomous legalization (laundering) of property obtained by criminal means, i.e., predicate-free, which is currently the main trend in continental European countries. It has been established that the fact of the criminal origin of property does not need to be previously established by a court, as the legislator has directly indicated the sufficiency of factual circumstances (provided they are proven) that indicate the property was obtained by criminal means.

The dissertation examines the forms of the objective side and formulates conclusions that, in accordance with Article 209 of the Criminal Code of Ukraine, the objective manifestations of legalization are: (1) acquisition, (2) possession, (3) use, (4) disposal of property (including by conducting a financial transaction, entering into a legal transaction with such property), or (5) movement, (6) change of form (transformation) of such property, or (7) commission of actions aimed at concealing, masking the origin of such property or possession thereof, the right to such property, the source of its origin, its location. Comparing the changes that occurred in the wording of the article regarding the objective side, the author concluded that the wording of the article has not undergone conceptual changes, but has become more systematized and structured.

It is concluded that forms of committing the objective side, such as conducting a financial transaction or a legal transaction with funds or property, which were mentioned in the previous wording of the article, have actually been integrated into the general concepts of acquisition, possession, use, and disposal of property, being essentially an objective manifestation of such actions.

The work reveals the determinants of each form of committing the objective side of legalization (laundering) of property obtained by criminal means, thoroughly characterizes the features of each element, and classifies them into separate groups according to relevant criteria for a deeper understanding of the nature of each element of the objective side.

Particular attention is paid to the indicators of legalization (laundering) of property obtained by criminal means as objective manifestations of the offense under Article 209 of the Criminal Code of Ukraine. Their significance for the correct qualification of the socially dangerous act as legalization is analyzed. In this context, scientific approaches to defining the stages of legalization (so-called phases) are considered, among which are distinguished: 1) zero phase – the initial stage of the laundering process, associated with the commission of the predicate crime preceding the placement stage; 2) placement phase – transformation of criminally obtained funds (income) into liquid assets in the form of currency, securities, real estate, etc., as well as the physical movement of the actual sources of their origin (often beyond the country); 3) layering phase – transformation of criminally acquired income into various assets and their further dispersion to mask the real sources of capital origin; 4) integration phase – the final stage of the laundering process of criminal income, its integration into the country's financial system, and giving it a legal appearance. It is concluded that not all stages will always be consistently traceable in the actions of a person who legalizes (launders) property obtained by criminal means, but this will not affect the possibility of qualifying the actions as criminal.

It is proven that the main characteristic of the objective side of the criminal offense under investigation is the presence of a special purpose for committing such actions – giving criminal assets the appearance of legal (legitimate). During the research of this element of the criminal offense, it is concluded that despite the absence of direct provision for the purpose of legalization in the norm of the analyzed article, its presence is mandatory for qualifying a certain act as money laundering.

Within the scope of the research, the criminal offense provided for by Article 209 of the Criminal Code of Ukraine is distinguished from other related criminal offenses: illicit enrichment (Art. 368-5); acquisition, receipt, storage, or sale of property obtained by criminal means (Art. 198); use of funds obtained from illegal trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, precursors,

poisonous or highly potent substances or poisonous or highly potent medicines (Art. 306); concealment of a crime (Art. 396). Their common elements are analyzed, and the main differences are outlined, which is useful not only for scientific purposes but also for the law enforcement activities of Ukraine's law enforcement agencies in achieving fair criminal prosecution.

It is proposed to implement certain aspects of criminal liability for laundering «dirty» assets, as provided for in the legislation of foreign countries, in particular, recommendations are given for introducing a series of amendments and additions to the article on legalization (laundering) of property obtained by criminal means, namely, supplementing Article 209 of the Criminal Code of Ukraine with Part 4 of the following content:

«Acquisition, possession, use, disposal of property, regarding which factual circumstances indicate its criminal origin or property whose origin is not confirmed by legal sources of income, including conducting a financial transaction, entering into a legal transaction with such property, or movement, change of form (transformation) of such property, or commission of actions aimed at concealing, masking the origin of such property or possession thereof, the right to such property, the source of its origin, its location, if these acts are committed by a person who knew or should have known that such property was directly or indirectly, fully or partially obtained by criminal means or is not confirmed by legal sources of its origin, committed by a person authorized to perform state or local self-government functions –

shall be punished by imprisonment for a term of eight to twelve years, with deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities for a term of up to three years and with confiscation of property».

Keywords: criminal offense, financial offenses, economic activity, property, criminal liability, assets, financial monitoring, money laundering, laundering of proceeds of crime, prevention of corruption, corruption-related offenses, indicators of money laundering, financial and economic sector, predicate offense.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,
в яких оприлюднено основні наукові результати дисертації

1. Кривонос Д. В. Індикатори легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивний прояв правопорушення за ст. 209 КК України // *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022. №3 (21). С. 127–135.

DOI: <https://visnykpau.com/index.php/journal/article/view/2523-4552.2022.3.12/542>.

2. Кривонос Д. В. Вплив міграційних процесів та глобалізації на поширення транснаціональної легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, в контексті предмету правопорушення // *MIGRATION & LAW*. 2023. Vol. 3 (is. 3–4). С. 63–75.

DOI: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/j23-daryna-kryvonos.pdf>.

3. Кривонос Д. Еволюція норми з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивно обумовлений процес європеїзації кримінального законодавства України // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 82. ч. 3. С. 21–26.

DOI: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/305041/296794>.

4. Кришевич О. В., Кривонос Д. В. Аналіз кримінально-правових аспектів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та відмежування від шахрайства в ракурсі дослідження кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності і проти власності // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. № 89. Ч. 3. С. 252–257.

DOI: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/336702/325314>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Кривонос Д. В. Спірні питання кваліфікації правопорушення з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Матеріали XIII Всеукр. наук.-теор. конф. «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ, 2022. С. 236–239.

6. Кривонос Д. В. Вплив електронного декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування на стан злочинності у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. // Матеріали XIV Всеукр. наук.-теор. конф. «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 23 листоп. 2023 р.). Київ, 2023. С. 343–347.

7. Кривонос Д. В. Проблематика суспільної небезпечності, як об'єктивної ознаки вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Матеріали XV Всеукр. наук.-теор. конф. «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 28 листоп. 2024 р.). Київ, 2024. С. 337–341.

8. Кривонос Д. В. Загальні риси відмежування складу легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом від незаконного збагачення // Матеріали XVI Всеукр. наук.-теор. конф. «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 27 листоп. 2025 р.). Київ, 2025. С. 342–344.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові та методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом	28
1.1. Стан наукової розробленості та методологічного дослідження встановлення кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	28
1.2. Історичний досвід вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	46
1.3. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	61
Висновки до Розділу 1	80
РОЗДІЛ 2. Об’єктивні та суб’єктивні ознаки складу злочину легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом	84
2.1. Об’єкт та предмет складу кримінального правопорушення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	84
2.2. Об’єктивна сторона складу кримінального правопорушення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	114
2.3. Суб’єктивні ознаки складу кримінального правопорушення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	130
Висновки до розділу 2	151

РОЗДІЛ 3. Кримінальна відповідальність за відмивання

(легалізацію) майна, одержаного злочинним шляхом	154
3.1. Кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.	154
3.2. Відмежування складу легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом від суміжних складів кримінальних правопорушень.	169
Висновки до розділу 3.	187
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200
ДОДАТКИ	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВС України	– Верховний Суд України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
ГК України	– Господарський кодекс України
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ПК України	– Податковий кодекс України
КК України	– Кримінальний кодекс України
КС України	– Конституційний Суд України
ВС України	– Верховний Суд України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
AML	– Anti-Money Laundering (протидія відмиванню грошей)
FATF	– Financial Action Task Force (Група з розробки фінансових заходів)
Moneyval	– Комітет експертів Ради Європи із взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму
ОЕСР	– Організація економічного співробітництва та розвитку
ВАКС	– Вищий антикорупційний суд України
НАБУ	– Національне антикорупційне бюро України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Легалізація (відмивання) майна за своєю природою є високолатентною злочинною діяльністю, оскільки великі обсяги коштів, які мають злочинне походження, «забруднюють» світову фінансову систему, створюючи загрози для світової економіки. Щоб посилити ефективність переслідування за відмивання коштів, які мають злочинне походження, цивілізовані країни активізують боротьбу з відмиванням брудних активів, до якої долучаються все більше країн світу. Україна також впроваджує загальні міжнародні стандарти, імплементуючи їх у власну правову систему, зокрема законодавець України систематично вносить зміни до статті КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом.

Правову основу запобігання та протидії легалізації (відмиванню) активів у національному законодавстві, зокрема, становлять КК України, КУпАП, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Основними завданнями цих нормативно-правових актів визначені захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки внаслідок визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Серед міжнародних документів важливе значення мають Конвенція ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин (Віденська конвенція) та Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція).

Водночас бажання законодавця наблизити диспозицію ст. 209 КК України до загальновизнаних сучасних світових стандартів

протидії легалізації у 2020 році показало, по-перше, намагання конкретизувати відсутність потреби доводити предикатний злочин, по-друге, необхідність нормативно закріпити, що майно може вважатися злочинним, якщо його одержано як у прямий, так і в опосередкований спосіб внаслідок вчинення злочину, по-третє, зменшення необхідного та достатнього ступенів усвідомлення того, що одержане майно є результатом вчинення протиправного діяння.

Проте недостатнє розуміння суті вказаних у ст. 209 КК України об'єктивних ознак, їх поверхневе та формальне застосування призводять до відсутності належної судової практики притягнення до кримінальної відповідальності та вказує на неефективність національної системи протидії вказаному злочинному явищу в цілому.

Порушена проблематика й дотепер залишається малодослідженою і потребує наукового переосмислення та обґрунтування, насамперед, задля підвищення ефективності боротьби з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, зокрема через призму переслідування відмивання коштів як за окреме кримінальне правопорушення.

У сучасній вітчизняній юридичній науці дослідження протидії легалізації стало окремим предметом наукових пошуків. Значний внесок у розвиток окресленої проблематики зробили такі українські науковці: О. О. Дудоров, Т. М. Тертиченко, М. І. Хавронюк, О. В. Халін, В. С. Безногих, І. О. Завидняк, В. М. Бурдін, О. М. Рєзнік, М. О. Гладковський, І. С. Кундельська, М. В. Шевченко, О. В. Тихонова, Ю. О. Левченко, В. В. Василевич, Л. В. Герасименко, А. С. Політова, І. В. Красницький, О. О. Глущенко, І. Б. Семегена, І. Г. Бірюкова, а також зарубіжні дослідники Р. Alldridge, W. Gilmore, M. Pieth, R. Baker, E. Buscaglia та інші науковці та практики, які досліджували проблематику легалізації злочинних доходів, фінансового моніторингу та протидії транснаціональній організованій злочинності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до положень Концепції загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21.11.2002 р. № 228-IV, Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008), Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 р. № 1153-р), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. (Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 рр. (Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023). Робота відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічним (експериментальним) розробкам Міністерства внутрішніх справ України на 2020–2024 рр. та на 2025–2029 рр. (накази МВС України від 11.06.2020 р. № 454, від 21.05.2024 р. № 326), Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 рр., затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.08.2024 р. № 792-р, основним напрямом наукових досліджень НАВС на 2025-2029 рр. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії МВС України від 25.10.2022 р., протокол № 14.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в комплексному дослідженні об'єктивних та суб'єктивних ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, формулюванні науково обґрунтованих висновків щодо практики притягнення до кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, з

урахуванням позитивного досвіду окремих зарубіжних країн та загальноєвропейських тенденцій.

Для досягнення мети дисертації виконано такі завдання:

- досліджено стан наукової розробленості кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та визначено методологію таких досліджень;
- проаналізовано трансформацію встановлення кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;
- висвітлено міжнародний та зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;
- визначено об'єктивні ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як складу кримінального правопорушення;
- визначено суб'єктивні ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як складу кримінального правопорушення;
- розкрито зміст кваліфікуючих ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як складу кримінального правопорушення;
- визначено критерії розмежування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, від суміжних кримінальних правопорушень;
- сформульовано пропозиції щодо удосконалення редакції статті КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Об'єктом дослідження є кримінальне правопорушення у вигляді легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як одного із суспільно небезпечних діянь у сфері господарської та фінансової діяльності.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Методологічна основа дослідження. Для отримання достовірних наукових результатів під час проведення дослідження використано низку загальнонаукових та спеціально-наукових методів і підходів, а саме: *історико-правовий метод* – у процесі визначення витоків становлення й розвитку наукового дослідження проблемних питань кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (підрозділи 1.1, 1.2.); *герменевтичний метод* – для аналізу та тлумачення текстів монографічних видань, наукових статей, навчальних матеріалів, а також текстів зарубіжних нормативно-правових актів у галузі легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що дозволило розкрити сутність та узагальнити формульовані в роботі положення (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *компаративістський метод* використано для порівняння законодавства національних стандартів із відповідними нормами іноземних держав та їх аналізу (підрозділ 1.3, розділ 2); *контент-аналізу* – під час опрацювання за окремими кількісними та якісними параметрами матеріалів кримінальних проваджень з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у роботі (підрозділи 2.1, 2.2, 3.3); *статистичний метод* – для здійснення аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності (підрозділи 2.1., 2.2, 2.3, 3.1). *метод документального аналізу* – у процесі вивчення матеріалів судової практики, нормативно-правових актів, наукових джерел і правозастосовних документів, що стосуються предмета дослідження (розділи 1–3); *метод узагальнення* – для формулювання теоретичних висновків, науково обґрунтованих положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення кримінально-правового регулювання та правозастосовної практики у сфері легалізації доходів одержаних злочинним шляхом (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження складають систематизовані статистичні й аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора за 2021–2025 рр. щодо кількості зареєстрованих (облікованих) кримінальних правопорушень,

передбачених ст. 209 КК України «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом»; результати вивчення 450 судових рішень постановлених за цей період судами всіх областей України; результати аналізу офіційних звітних даних про стан кримінально-правової протидії легалізації злочинного майна Державної служби фінансового моніторингу України, а також матеріали судової практики щодо дотичних до предмету дослідження питань. У роботі використано статистичні, аналітичні та типологічні матеріали Державної служби фінансового моніторингу України, FATF, Basel Institute on Governance, Офісу Генерального прокурора та інших інституцій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним із перших комплексних монографічних досліджень, у якому всебічно проаналізовано кримінальну відповідальність за відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, через призму загальноєвропейських тенденцій кваліфікації діяння в умовах відсутності чітко встановленого так званого предикатного правопорушення. Конкретний внесок дисертанта в наукове розроблення полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення змісту аналізованої норми:

вперше:

– виконано комплексний компаративний аналіз кримінальних норм з відмивання доходів за законодавством країн, географічно наближених до України, в ході якого виявлено низку особливих положень, які частково запропоновано використати для удосконалення вітчизняної норми про відмивання;

– обґрунтовано необхідність удосконалення предмета кримінального правопорушення з відмивання злочинного майна через розширення ознак виключно злочинного походження до інших протиправних або непідтверджених законними доходами джерел, що дасть змогу усунути прогалини у кваліфікації, підвищити ефективність протидії схемам легалізації та забезпечити відповідність сучасним міжнародним антикорупційним та

антилегалізаційним стандартам, оскільки доцільно передбачити відповідні положення виключно щодо спеціальних суб'єктів відмивання, а саме осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

– запропоновано визначити особливо кваліфікованою ознакою до ст. 209 КК України вчинення легалізації майна особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

– запропоновано внести зміни до норми ст. 209 КК України, зокрема доповнити норму ст. 209 КК України частиною 4 такого змісту:

«Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, або майном, походження якого не підтверджено законними джерелами доходів, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом або не підтверджено законними джерелами його походження, вчинене особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна»;

удосконалено:

– науковий та практичний підходи до чіткого окреслення об'єкта і предмета кримінального правопорушення з відмивання майна, що необхідно для забезпечення ефективності кримінально-правової норми, передусім у

частині правильного розуміння предмета відмивання майна, до якого в тому числі належать віртуальні активи як різновид майнових прав;

– практичне та наукове осмислення того, що не зважаючи на те, що відсутність спеціальної мети вчинення діяння тягне за собою неможливість встановлення наявності складу кримінального правопорушення у вигляді відмивання, наукова дискусія з цього питання й досі триває. Для ефективнішого використання норми у практичній діяльності, у процесі застосування норми про відмивання майна доцільно керуватися положенням про те, що набуття, володіння чи використання особою майна, прямо чи опосередковано одержаного від вчиненого нею протиправного діяння, не утворюють для неї складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України;

набули подальшого розвитку:

– рекомендації щодо підходів до структурування і групування форм прояву об'єктивної сторони, що сприяє глибшому розумінню характерних ознак кожного із діянь;

– питання доцільності врахування положень міжнародного та іноземного права щодо можливості притягнення до кримінальної відповідальності за так звану автономну легалізацію, що на цей час є основним трендом країн європейського континенту. Встановлено, що факт злочинного походження майна не має бути попередньо підтверджений рішенням суду, адже законодавець прямо вказав на достатність наявності (за умови їх доведення) фактичних обставини, які свідчать про його одержання злочинним шляхом;

– визначення суб'єктивної сторони правопорушення з відмивання через призму умислу та необережності. Досліджено, що наявність у суб'єкта усвідомлення злочинного походження майна та спрямованості дій на приховання чи маскування джерела його істинного походження є визначальною для встановлення умисної форми вини. Розглянуто міжнародні

документи та практику окремих держав, які допускають криміналізацію неумисних форм легалізації, тобто вчиненої з необережності, що також відображено у проєкті нового Кримінального кодексу України, проте ми схилиємося до домінуючої в українській науці та правозастосуванні позиції про умисність цього діяння;

– визначення умислу, мотиву, мети й інших внутрішніх психічних характеристик особи дало змогу відмежувати легалізацію від суміжних кримінальних складів. На основі вивчення дискусій щодо можливості притягнення до відповідальності юридичних осіб та осіб, які вчинили предикатний злочин, підтверджено складність природи цього діяння та визначено потребу адаптації законодавства до міжнародних стандартів;

– положення про необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, через запропоновані зміни до аналізованої норми.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в роботі теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджені та надалі можуть бути використані:

– в діяльності правоохоронних органів – під час розроблення та вдосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань виявлення, розкриття і розслідування ознак відмивання (легалізації) майна, одержаного злочинним шляхом, у системі службової підготовки та практичній діяльності детективів щодо вказаної категорії злочинів (акт впровадження Національного антикорупційного бюро України від 15 грудня 2025 року);

– в науковій діяльності під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових

досліджень або містить наукову складову (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2025 року);

– в освітньому процесі, зокрема під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», «Кримінальне право: доктринальні та практичні проблеми», під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендації їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2025 року).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були обговорені на кафедрі кримінального права Національної академії внутрішніх справ, а також оприлюднені на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 30 листопада 2022 року), «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 23 листопада 2023 року), «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 28 листопада 2024 року), «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 27 листопада 2025 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел (191 найменування на 30 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 243 сторінку, з них обсяг основного тексту – 181 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1.1. Стан наукової розробленості та методологічного дослідження встановлення кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Для комплексного та всебічного дослідження проблематики кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, перш за все пропонуємо почати аналіз існуючих в науці кримінального права матеріалів, які стосуються предмета дисертаційного дослідження, напрацьованих практичних підходів досліджуваної проблематики, сучасного стану її наукового розроблення задля обґрунтування системи методів дослідження.

У вітчизняній та зарубіжній літературі немало вчених вивчали питання відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, до яких належить відмивання злочинного майна.

Питання кримінальної відповідальності за відмивання досліджували іноземні вчені: Марк Піет, Пітер Олдрідж, Пітер Джерман, Раймонд В. Бейкер, Едгардо Бускалья, Вільям К. Гілмор, Джеффри Гросман, Джон Мейдінгер, Пітер Ройтер, Джеффри Робінсон, Клаус Коттке та інші.

У наукових працях вказаних іноземних дослідників проаналізовано різні елементи складу кримінального правопорушення з відмивання, основні ознаки предмета легалізації, особливої мети вчинення правопорушення, механізми протидії цьому кримінальному правопорушенню та багато інших питань досліджуваної проблематики. Змістовний аналіз праць іноземних науковців сприятиме глибшому розумінню природи аналізованого кримінального

правопорушення та пропозиціям вдосконалення української кримінально-правової норми.

Пропонуємо перш за все згадати у цьому аспекті науковця Джеффри Робінсона, який у 1996 році у книзі «Пральники» (або ті, хто перуть гроші) запропонував новий науковий погляд на розуміння проблематики відмивання коштів через опис механізмів зсередини. У своїй праці Джеффри Робінсон називає відмивання коштів третім за величиною бізнесом у світі, в якому обороти сягають сотні мільярдів доларів США щороку. Автор у своїй роботі ґрунтовно описав роль таких легальних структур, як банків, інших фінансових установ, а також юристів, бухгалтерів, які активно залучаються до цього бізнесу, а державні інституції часто ігнорують порушення зазначеними суб'єктами встановлених правил, оскільки саме відмивання позитивно впливає на розвиток економіки країни, приносить дохід банкам, а відтак відбувається поповнення бюджету країни. [1]

Відомий британський правник Пітер Олдрідж у праці «Що пішло не так з законом про відмивання коштів?» 2016 року стверджував, що як британське, так і міжнародне АМЛ законодавство, іноді працює неефективно через занадто широке поширення самого терміна відмивання, перевантаження та постійне розширення глобальної системи спостереження та звітності контролюючими органами, а також розширення сфери застосування такого законодавства. Так, вчений вважає, що законодавство у сфері протидії відмиванню злочинних активів передбачає покарання не за конкретно шкідливу поведінку, а майже за будь-які фінансові операції, пов'язані з коштами, тож він пропонує звужити сферу криміналізації суспільних відносин досліджуваної галузі та чітко визначити, яку саме суспільну шкоду має на меті запобігти антилегалізаційне законодавство. Поряд з цим, дослідник критично висловлюється щодо повноважень правоохоронних та регуляторних органів, називаючи їх занадто широкими у сфері конфіскації злочинних активів і кримінального переслідування за підозрою у відмиванні, з чим важко однозначно погодитися

для України в сучасних умовах стану протидії відмиванню злочинних активів та актуальності такої проблематики [2].

Крім того, роботи іншого вченого з Канади фахівця з юриспруденції Пітера Джермана можуть слугувати базовими посібниками із вивчення стійких організованих кримінальних мереж з відмивання коштів, розуміння глибини налагодження механізму співпраці кримінальних організованих груп з професійною мережею відмивання коштів, виявлення так званих «червоних прапорців» (індикаторів) відмивання тощо [3; 4].

Пітер Джерман у своїх роботах-звітах під назвою «Брудні гроші» та «Брудні гроші 2» 2018 та 2019 років відповідно, ґрунтовно описав способи відмивання коштів, зокрема, отриманих у результаті вчинення правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, які можуть відбілюватися за допомогою організації та функціонування грального бізнесу (казино), з використанням операцій з нерухомістю, дороговартісних автомобілів та інших активів, що наразі вкрай актуально для України та про що також регулярно публікує відомості Державна служба фінансового моніторингу України у типологіях відмивання [3; 4].

Водночас Пітер Джерман пише, що коли організована злочинність перетинає міжнародні кордони, її називають транснаціональною організованою злочинністю. Сам факт її міжнародного масштабу вимагає певного ступеня складності організації її функціонування, який може бути не потрібним для внутрішньої організованої злочинності. В свою чергу це обумовлює підвищену складність для правоохоронних органів у її ідентифікації та відстежуванні. Крім того, кримінальне законодавство залежить від особливостей кримінального системи певної країни, а це означає, що злочини, скоєні групами, переслідуються лише в тому випадку, якщо ці злочини порушують національні закони країни. Правник стверджує, що транснаціональні організовані злочинні синдикати є гнучкими та

продовжуватимуть формуватися та реформуватися, тоді як спроможності реагувати з боку урядів певних країн зазвичай є менш гнучкими [4, с. 38].

Корисним щодо дослідження інструментарію протидії відмиванню може виглядати для України підхід Альфреда Гуса та Марка Пієта, які розмірковуючи про дієвість механізмів протидії відмиванню майна, здобутого злочинним шляхом, наводять основоположні принципи швейцарської моделі AML, що базується на принципі «знай свого клієнта», який влада Швейцарії вважає найкращою практикою у протидії відмиванню. Натомість, на думку правника, існує також й інший підхід, який переважно використовують США та Велика Британія, та який базується на принципі звітності (формальності) [5 с. 3–4].

Водночас сам Марк Пієт переконаний, що швейцарська модель протидії відмивання в багатьох аспектах є найкращою практикою, яка в більшій мірі базується на превентивному підході. Також правник переконаний, що без ефективного застосування інструментарію протидії відмиванню навіть найкращі закони не будуть дієвими у боротьбі з цим кримінальним явищем [5, с. 3–4].

Американець, засновник Global Financial Integrity та автор книги «Ахіллесова п'ята капіталізму: брудні гроші та як оновити систему вільного ринку» також Раймонд В. Бейкер, зробив вагомий внесок у дослідження проблематики відмивання коштів у світі.

Основним мотивом своєї великої роботи Раймонд В. Бейкер наводить те, що великий економічний устрій, будь-коли створений, потребує своєчасного перегляду. Для глибинного розуміння проблематики поширення відмивання та основних тенденцій автор у своїй книзі описав еволюційний процес, який пролягає крізь глобальну систему вільного ринку та починається з невеликих незаконних операцій і веде до масових незаконних дій, що використовуються правопорушниками, терористами та транснаціональними корпораціями, що

призводить до глобальної нерівності доходів, що посилюється незаконністю, яка пронизала міжнародний капіталізм [6, с. 1].

Автор книги стверджує, що «брудні кошти» - це Ахіллесова п'ята капіталізму, однак, вважає необхідним та можливим в певній мірі стримувати потоки забруднених активів задля збереження ринкової системи економіки. Не применшуючи масштаби тіньових потоків у світі, які сягають понад 500 млрд доларів США, автор все ж пропонує способи покращення протидії відмиванню шляхом створення глобальної фінансової прозорості, обов'язкового розкриття кінцевих бенефіціарних власників компаній, посилення співпраці суб'єктів фінансового моніторингу з правоохоронними органами, криміналізації усіх проявів відмивання тощо.

Виступаючи на панельній дискусії, президент GFI Раймонд Бейкер четвертого форумі ОЕСР з податків та злочинності у 2016 році зазначив, що на Заході протягом останніх 4 або 5 десятиліть побудували глобальну тіньову фінансову систему, покликану змінити ухилення від сплати податків і уникнути сплати податків через кордони. Водночас існують податкові гавані, секретні юрисдикції, замасковані корпорації, анонімні трастові рахунки, підроблені фонди, методи відмивання грошей, які є найбільш часто використовуваним компонентом цієї структури, а разом з тим є недоліки в законах західних країн, які полегшують рух активів через цю тіньову фінансову систему і, в кінцевому рахунку, потрапляють в національну економіку країн. Водночас Раймонд зазначає, що майже не спостерігається видимий успіх у згортанні будь-якого аспекту глобальної злочинності, більше того, транскордонна злочинність, на його переконання, зростає майже в кожній категорії [7].

В іншій промові на конференції CAPP Foundation 2017 року Раймонд Бейкер наголошував, що за останні півстоліття капіталістична система зазнала значною мірою невизнаних, але абсолютно фундаментальних змін, адже до цього з кінця 18-го до середини 20-го століття капіталісти були майже

виключно зосереджені на отриманні прибутку, а починаючи з шістдесятих років, капіталісти стали однаково або майже однаково одержимі приховуванням такого прибутку. Автор наполягає на тому, що на демократично-капіталістичну систему в цілому впливає описана тривожна мотивація в її капіталістичному компоненті. Автор вдається до побоювань, що ці два основних стовпи, а саме демократія і капіталізм, які повинні діяти синхронно для поширення процвітання і свободи, стають відокремленими та більше не працюють синхронно. Правник вважає, що капіталістична система все частіше працює поза належним верховенством права, що, водночас, прискорює зростання злочинності, сприяє контрабанді людей, іншим формам економічної злочинності, корупції, тероризму, що, в свою чергу, підриває демократію. Основною загрозою миру і стабільності, на думку правника, є ослаблення правових, етичних, моральних практик у глобальних економічних справах [8].

Варто також звернути увагу на публікацію Леона Даусона «Корупція та відмивання грошей у Латинській Америці та Карибському басейні: історія двох індексів» 2025 року, де він провів паралелі між індексами сприйняття корупції та індексом вразливості до відмивання коштів, в результаті чого правник прийшов до висновків, і з чим ми також погоджуємося, що ці два індекси тісно пов'язані між собою.

На думку Леона Даусона, країни з високим рівнем корупції мають високі ризики проникнення злочинних фінансових потоків до фінансової системи країни, що в свою чергу створює сприятливе середовище для відмивання коштів [9].

Це, на нашу думку, є важливим спостереженням в контексті України та вкрай актуальним для подальших напрямків розвитку національного антилегалізаційного законодавства, яке має розглядатися в тому числі через призму корупційних викликів.

Цікавився окресленою проблематикою і аргентинський науковець Едгардо Бускалья разом з Ян ван Дейком, які у праці «Контроль за організованою злочинністю та корупцією у державному секторі» досліджували взаємопов'язаність корупції та організованої злочинності, включаючи відмивання злочинних активів, як частину таких злочинних схем. Автори досліджували означений предмет також через призму державного сектору економіки, що підтверджує в свою чергу комплексний характер аналізованої проблематики та взаємозалежність відмивання та корупції [10].

Так, в іншій своїй роботі «Правові та економічні фактори, що визначають успіх та невдачу в боротьбі з організованою злочинністю: емпірична оцінка Палермської конвенції» Едгардо Бускалья обґрунтував, що найбільш ефективні заходи протидії організованій злочинності, пов'язаною з корупцією в державному секторі, засновані на трьох стовпах: (1) запровадження ефективніших систем контролю за прийняттям судових рішень, що призводить до зменшення частоти зловживань процесуальною та матеріальною дискрецією; (2) вища частота успішних судових вироків на основі доказових матеріалів, наданих системами фінансової розвідки, спрямованих на систематичну конфіскацію активів, що перебувають у руках злочинних груп; та (3) оперативна присутність урядових та/або неурядових превентивних програм (які фінансуються приватним сектором та/або урядами та/або міжнародними організаціями), що спрямовані на технічну допомогу приватному сектору, освітні можливості, програми професійної підготовки та/або реабілітацію (медичну та/або поведінкову) молоді, пов'язаної з організованою злочинністю, у районах високого ризику (з високим рівнем злочинності, високим рівнем безробіття та високим рівнем бідності) [11].

Книга американського вченого Вільяма Гілмора «Брудні гроші – еволюція міжнародних заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму» це фундаментальна праця з огляду еволюційних змін у міжнародному механізмі відмивання коштів та фінансування

тероризму. Книга охоплює історію розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії відмиванню, окреслює розвиток міжнародних спеціалізованих інституцій у цій сфері, містить аналіз основних міжнародних конвенцій та стандартів, висвітлення механізмів та інструментів фінансового моніторингу, а також окреслює основні виклики, які постають перед країнами у боротьбі з відмиванням у зв'язку з технологічним розвитком [12].

У цьому аспекті варто також звернути увагу на публікації Клаудії Марсели Ернандес, яка у контексті технологічного розвитку робить фокус на цифрові активи (віртуальні активи) як предметі легалізації (відмивання) коштів та ризиках, які несе цей актив для економіки країн на прикладі «справи Libra». LIBRA – це токен, випущений головним чином для просування стартапів в Аргентині у лютому 2025 року. Це дослідження може стати у нагоді перш за все наведеними основними тлумаченнями понять, пов'язаними з віртуальними активами (криптовалютою), для розуміння механізмів вчинення злочинів з використанням цифрових активів та наявними вразливостями фінансової системи [13].

Щодо праць вітчизняних науковців, то ґрунтовні теоретико-правові дослідження проблематики легалізації (відмивання) майна у різних галузях знань здійснювали такі вчені: О. О. Дудоров, С. С. Чернявський, О. М. Джужа, В. П. Захаров, М. І. Бажанова, А. В. Денисова, А. С. Беніцький, Ф. Г. Бурчак, В. К. Грищук, Л. М. Доля, О. Г. Кальман, М. Н. Мироненко, М. І. Мельник, В. М. Попович, О. Ю. Якімов, А. В. Яковлев, П. П. Андрушка, Т. М. Тертиченко, А. В. Айдинян, П. С. Берзін, Р. А. Волинець, М. О. Гладковський, В. Л. Гончарук, Ш. Б. Давлатов, О. В. Красноборов та інші.

Не зважаючи на те, що доробки згаданих вчених мають суттєву, як наукову, так і практичну цінність, чимало питань пов'язаних із засадами кримінальної відповідності за відмивання майна в Україні залишаються дискусійними, а окремі аспекти недостатньо або взагалі не дослідженими.

Перш за все, така ситуація могла скластися через те, що кримінально-правова норма відмивання в КК України протягом свого існування зазнавала, як окремих змін, так і повної трансформації. Так, деякі змістовні дослідження вчених щодо проблематики легалізації (відмивання) стосувалися норми, яка пізніше була докорінно змінена.

Після криміналізації в національному законодавстві діяння з відмивання злочинних доходів, яке відбулося у 2001 році, спостерігалася поява наукової зацікавленості до означеної тематики з боку вітчизняних правників-досліджувачів. Крім того, інтерес до зазначеного питання все більше зростав на фоні євроінтеграційних процесів України, а також впровадження стандартів FATF до національної системи протидії відмиванню.

В контексті історичних змін та тяжіння національного законодавства до стандартів європейського законодавства у його широкому розумінні, логічним еволюційним кроком стало прийняття нової норми про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, відповідно до Закону України від 06.12.2019 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Після цього, інтерес до окресленої тематики не зник, однак деякі дискусійні питання щодо застосування положень законодавства про кримінальну відповідальність за відмивання майна поки що не мають однозначного вирішення, що в свою чергу впливає на стан правозастосовної практики.

У ході проведення дисертаційного дослідження щодо аналізу проблематики кримінальної відповідальності за відмивання злочинного майна, було виявлено, що наука кримінального права досліджує положення щодо: а) кримінально-правової природи діяння, яке охоплюється поняттям «відмивання»; б) історичного розвитку кримінальної норми щодо

відповідальності за відмивання майна; в) співвідношення національного та міжнародного законодавства, впровадження міжнародних норм у національне законодавство; г) кримінально-правову модель протидії відмиванню в Україні та інших країнах; д) характеристику окремих елементів складу діяння з відмивання злочинного майна; е) регламентацію юридичних наслідків від вчинення цього кримінального правопорушення; ж) відмежування досліджуваного кримінального правопорушення від інших складів кримінально-караних діянь, що мають з ним спільні риси; з) покарання за досліджуване кримінальне правопорушення; и) шляхи удосконалення правового механізму протидії відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом; к) проблематику доказування вчинення легалізації (відмивання) майна в контексті попереднього, чи так званого предикатного злочину.

Теоретичне вирішення та дослідження перелічених вище проблемних аспектів, за своєю суттю, впливають на визначення найбільш оптимального та зрозумілого формулювання змісту ознак складу кримінального правопорушення з відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, а також на обґрунтування основних засад кримінально-правової кваліфікації суспільно небезпечного діяння з відмивання майна.

Еволюцію наукової думки вітчизняних дослідників кримінальної відповідальності за відмивання майна можна досліджувати по основоположних тезах, на яких базуються роботи науковців.

Так, у дисертаційному дослідженні «Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (проблеми кримінально-правової кваліфікації)», яке можна назвати одним із перших фундаментальних досліджень окресленої проблематики серед вітчизняних науковців, А. С. Беніцький ще у 2002 році розглянув історичний аспект встановлення кримінальної відповідальності за відмивання майна, пов'язуючи криміналізацію діяння перш за все з впливом норм міжнародного законодавства [14, с. 8–17].

Так, дослідник А. С. Беніцький пов'язує процес запровадження кримінальної відповідальності за відмивання майна зі взятими Україною на себе міжнародних зобов'язань, які впливали з основних міжнародних конвенцій, до яких Україна приєдналася, серед яких Віденська конвенція 1988 року і Страсбурська конвенція 1990 року, відповідно до яких обов'язковим для країн-учасників є криміналізація відмивання злочинних доходів. Окрім підґрунтя із міжнародних зобов'язань, автор також наполягав на внутрішніх факторах обумовленості потреби криміналізації цього суспільно небезпечного явища, пов'язаних у першу чергу з ростом суспільної небезпеки від тіньових фінансових потоків та необхідності посилення правового механізму боротьби з організованою злочинністю [14, с. 5–9].

Особливістю аналізованої роботи, є глибинне розуміння самого поняття легалізації, яке правник пропонує визначати як цілеспрямовану діяльність, що полягає у наданні правомірного вигляду майну, одержаному злочинним шляхом, з метою приховати кримінальне походження такого майна та забезпечити можливість його вільного використання. Так автор акцентує увагу на тому, що основоположними елементами цього визначення є маскуванню джерела, природи або володіння майном [14, с. 144–175].

Наведена наукова думка нам імпонує, оскільки ще у 2002 році науковець А. С. Беніцький чітко асоціює поняття легалізації з необхідністю існування спеціальної мети цього кримінального правопорушення, не дивлячись на те, що така мета чітко не фігурує у формулюванні самої кримінально-правової норми.

Водночас, складно погодитися із іншим твердженням науковця, що майже будь-яка дія з майном злочинного походження, яка має на меті надання йому вигляду походження з офіційного джерела, має визначатися як легалізація майна. Такий підхід може створити певні колізії у правозастосовній практиці або ризик подвійної кваліфікації, оскільки для окремих дій з таким майном, серед яких може бути зберігання, використання

чи володіння злочинним майном, може бути застосовна інша спеціальна кримінально-правова норма [14, с. 144–175].

Щодо існування необхідної мети відмивання, також пізніше зазначав науковець В. П. Захаров у науковій статті 2014 року, в якій писав, що українське законодавство щодо відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, враховує положення Міжнародних Конвенцій ООН, серед яких обов'язковою ознакою предмета відмивання має бути майно саме злочинного походження. У той самий час мета легалізації (відмивання) таких злочинних доходів є критерієм, відповідно до якого цей злочин треба відмежовувати від схожих діянь, передбачених іншими нормами кримінального права [15, с. 186].

Також у 2014 році з'явилася змістовна монографічна робота науковців О. О. Глущенко та І. Б. Семегена «Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід», які присвятили її питанню методології відбору та аналізу ризиків з відмивання коштів, що покликані ефективно протистояти загрозам з відмивання, а також на цьому підґрунті пропонували удосконалення загальнодержавної системи розвитку фінансового моніторингу на основі сучасних на той час підходів та механізмів [16].

У 2015 році завдяки науковцям О. О. Дудорову і Т. М. Тертиченко з'явилось доктринальне наукове дослідження природи кримінальної відповідальності за відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, викладене у монографії цих науковців.

Означена наукова праця містить основоположні підходи до генези відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, в тому числі в контексті впливу міжнародного законодавства та гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародним та європейським, загальну характеристику законодавства Ради Європи та Європейського Союзу, визначення основних ознак та елементів цього кримінального правопорушення тощо.

Так, автори вважають, що основними причинами виникнення та розповсюдження такого суспільно небезпечного явища, як відмивання, є слабка система фінансового моніторингу держави, недосконалість національного законодавства, збільшення рівня вчинення корупційних правопорушень, а також вплив міжнародних злочинних мереж.

Також автори приділили окрему увагу визначенню основних понять, серед яких запропонували визначення легалізації як дії, спрямованої на приховування або маскуванню незаконного походження майна, в тому числі через фінансові операції, зміни форми активів, або зміни форми володіння. Науковці також наполягають на існуванні спеціальної мети цього кримінального правопорушення у вигляді бажання надати брудним активам вигляду законних [17].

За аспектом ґрунтовних дисертаційних досліджень окресленої проблематики у вітчизняній кримінальній науці, варто згадати також роботу науковиці І. Г. Бірюкової «Кримінологічні засади запобігання та протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом», написану у 2021 році.

У своїй роботі авторка, окрім опису впливу міжнародного контексту на розвиток норми, приділила увагу дослідженню причин та умов вчинення легалізації майна, до яких вона відносить кримінальне накопичення капіталу, вчинення корупційних дій, а також недосконалість вітчизняної системи фінансового контролю [18, с. 33 та с. 46–47].

Крім того, цікавим є висновок науковиці про те, що визначення фактичних обставин, які свідчать про отримання майна злочинним шляхом, варто розуміти як достатню кількість доказів щодо того, що легалізоване майно було отримане злочинним шляхом, не посилаючись на обов'язкове засудження за основне кримінальне правопорушення» [18, с. 178–179].

З одного боку, нам імпонує позиція щодо того, що, на думку дослідниці, не є необхідним посилення на обов'язковість засудження за основне

кримінальне правопорушення для кваліфікації діяння як легалізації, що відповідає загальним міжнародним та європейським тенденціям у сфері протидії відмивання. З іншого боку, запропонована у роботі термінологічна категорія у вигляді «достатньої кількості доказів» може бути складна у застосуванні на практиці і становить собою суб'єктивно оціночну категорію, що може призводити до різного правозастосування.

Таким чином, у результаті дослідження та оцінки вітчизняної кримінально-правової літератури виявлено, що деякі питання кримінальної відповідальності за відмивання злочинних активів у законодавстві України, залишається й наразі актуальним.

Серед таких проблем, зокрема, залишаються дискусійними питання відсутності єдиних підходів до самого визначення майна, одержаного злочинним шляхом, та його основних рис; рівень розробки питання меж кримінальної відповідальності в контексті суб'єктивних ознак цього кримінального правопорушення; проблематика можливості та необхідності притягнення до кримінальної відповідальності без чітко встановленого предикатного діяння.

Крім того, не в достатній мірі вітчизняними науковцями опрацьовано зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за відмивання майна, часто такий аналіз має фрагментарний та описовий характер без глибинного аналізу природи цього кримінального правопорушення та можливості використання такого досвіду у вітчизняному законодавстві.

Таким чином, незважаючи на те, що наукові праці згаданих вище правників мають серйозний внесок, як в науку кримінального права України, так і в правозастосовну діяльність, значна кількість питань залишається не вирішеними. Викладене підтверджує актуальність обраної теми та зумовлює потребу поглибленого теоретичного аналізу кримінальної відповідальності за відмивання (легалізацію) майна, одержаного злочинним шляхом, у кримінальному законодавстві України.

Окрім вивчення актуального стану наукової розробки окресленої проблематики, суттєвим для встановлення науково-теоретичних засад будь-якого дослідження є вибір відповідного методологічного інструментарію.

На переконання автора, методологія повинна орієнтувати дослідника на послідовність здійснюваних пізнавальних процесів, забезпечувати всебічність отримання відомостей щодо предмету дослідження, які науковець аналізує.

Процес пізнання кожного явища, процесу чи проблематики, як основа дослідження щодо встановлення кримінальної відповідальності за відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, у загально-правовому вимірі вимагає ґрунтовного догматичного підходу на підставі певної розгалуженої методології та засобів пізнання.

В першу чергу треба врахувати те, що наразі серед наукової спільноти немає єдиного підходу до дефініції поняття «методологія». У широкому контексті методологія (від грец. *methodos* — шлях дослідження чи пізнання; *logos* — вчення) — це насаперед систематизована сукупність способів, прийомів, методів та процедур, які застосовуються в ході наукового пізнання певних явищ та процесів самої дійсності, а також практичної діяльності.

Водночас будь-який процес характеризується метою його здійснення та постановкою кінцевої мети. Тож метою наукового пізнання є отримання дійсного знання або висунення наукової теорії та її логічного обґрунтування.

Крім того, методологією є окрема галузь теоретичних знань, уявлень про сутність та форми, закони, порядок та умови застосування методів, прийомів, засобів та способів у процесі наукового пізнання та провадження практичної діяльності.

Зважаючи на описане, важливим є те, що вибір відповідних методів, які застосовуються науковцем у ході здійснення дисертаційного дослідження, залежить від об'єкта та предмета такого дослідження.

На цьому наполягають науковці М. В. Костицький та Н. В. Кушакова-Костицька, у роботі «Методологія теоретичного та практичного пізнання в

юриспруденції як у науково-практичному комплексі» зазначаючи, що дослідник (науковець) сам формує мозаїку методологій у своєму пізнанні. Автори пишуть, що немає абсолютної, єдино вірної та назавжди даної методології пізнання в юриспруденції. Вибір методів пов'язаний із загальним і професійним рівнем дослідника чи юриста-практика. Теоретик сам обирає методи дослідження, підґрунтям яких є певні методології [19, с. 13–14].

Зважаючи на те, що предметом дослідження обрано кримінальну відповідальність за відмивання злочинного майна в Україні, вважаємо за необхідним розглянути такі наукові методи: історико-правовий, діалектичний, структурно-функціональний, порівняльний, догматичний, логіко-семантичний метод, статистичний метод та метод індукції.

Історико-правовий метод, тобто метод пізнання державно-правових явищ минулого, який фактично дозволяє виявляти закономірності виникнення певних явищ та процесів, досліджувати їх функціонування та розвиток в хронологічній послідовності. Він базується на вивченні правових явищ і процесів, які існували в історичному минулому, а також для розуміння їх суті та еволюції. Тож для комплексного дослідження соціальної обумовленості криміналізації правопорушення з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, аналізу сучасного стану наукових досліджень теоретико-правових проблем цього явища логічним є застосування саме цього методу.

Діалектичний метод являє собою універсальний метод, в основі якого лежить діалектика, тобто вчення про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства та мислення. Діалектика становить цілісну систему категорій, законів і принципів мислення та діяльності, які відображають єдність і цілісність загальних характеристик реального світу, що розвивається. Відповідно до вимог діалектичного методу, всі державно-правові явища мають розглядатися у взаємному зв'язку між собою та суспільним життям [20].

Отже, діалектичний метод дослідження легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є важливим методом пізнання зазначеного кримінального правопорушення, як соціально негативного та суспільно небезпечного явища.

Структурно-функціональний метод дослідження полягає у аналізі суспільства, як цілісної соціальної системи, яка складається з різноманітних взаємопов'язаних між собою елементів (структур), кожен з яких відіграє певну вагому роль у ефективному функціонуванні всієї системи. Сам по собі метод передбачає проведення аналізу, як внутрішньої структури системи, так і особливих ролей, які виконують її окремі складові.

Тож для ґрунтовного аналізу системи заходів запобігання та протидії, виявлення на підставі індикаторів такого явища як відмивання майна, принагідним є застосування цього методу.

На думку професора В. Д. Бабкіна в історично-правових науках також широко використовують порівняльний метод, коли шляхом порівняння виявляється загальне в правових явищах, досягається пізнання різноманітних етапів розвитку одного й того самого явища. За допомогою порівняння існуючих явищ означений метод дає змогу виявити та зіставити рівні розвитку досліджуваних об'єктів, зміни, які відбулися, тенденції їх етапів розвитку.

Порівняльний метод застосовується й при здійсненні класифікації та систематизації певних правових явищ, що дає можливість у широких вимірах досліджувати такі явища у соціальному та історичному контекстах, виявляти загальне й особливе в явищах і процесах, вивчати та порівнювати досвід різних країн у забезпеченні основних прав і свобод людини і громадянина в правотворчій, правозастосовній та правоохоронній діяльності, а також досліджувати фактори, які впливають на їх ефективність [21, с. 27].

Зважаючи на ці підходи, порівняльний метод дає змогу дослідити встановлення кримінальної відповідальності за відмивання майна та запропонувати шляхи вдосконалення зазначеної кримінально-правової норми

в Україні з урахуванням положень міжнародного законодавства та досвіду іноземних правових систем.

Зміст догматичного методу дослідження пов'язаний, перш за все, зі встановленням суті юридичної норми та нормативно-правових приписів, з'ясуванням закономірностей дії права за допомогою принципів юридичної логіки. Зазначений метод надає можливість проаналізувати юридичну норму з точки зору додержання правил законодавчої техніки, конструювання диспозиції та санкції цієї норми. Завдяки догматичному методу пізнання є можливим виявити недоліки та запропонувати шляхи удосконалення кримінально-правової норми з відмивання майна.

Логіко-семантичний метод застосовано для аналізу основних понять та термінів, які розкривають суспільну небезпеку легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, а також для розгляду концепцій сутності, природи й основних ознак злочинності як соціально-правового явища та відмивання злочинного майна, одержаного злочинним шляхом, як самостійного об'єкта дослідження.

Важливим також є статистичний метод, який використовувався для зібраних емпіричних даних, а також узагальнення офіційної статистичної звітності.

Крім того, в ході дослідження також було використано методи індукції та дедукції, зокрема у процесі формулювання загальних висновків, пропозицій удосконалення понять та категорій, а також виокремлення критеріїв розмежування кримінальної відповідальності за відмивання злочинного майна відповідно.

1.2. Історичний досвід вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Будь-який прояв злочинної діяльності, розвиток тих чи інших кримінальних сутностей у суспільстві мають цілком конкретні об'єктивні першопричини, які виникають у ньому і розвиваються в фактичних суспільних умовах.

Оскільки серед численних мотивів протиправної поведінки прагнення до вигоди, наживи та збагачення посідає одне з перших місць у злочинних намірах правопорушників, то їхнє подальше бажання вільно й безперешкодно володіти, користуватися та розпоряджатися матеріальними результатами своїх протиправних дій спонукає їх до діянь, спрямованих на легалізацію цих доходів і майна, тобто на надання їм зовні легального походження.

У цьому розділі пропонуємо розглянути виникнення та становлення необхідності запровадження кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як на міжнародному рівні, так і вплив цих процесів на законодавство України в частині протидії кримінальному відмиванню, а також подальший розвиток та трансформацію аналізованої норми.

Зарубіжні й українські дослідники використовують різні тлумачення поняття «легалізації», але переважна більшість вчених акцентують увагу на ознаці зміни статусу незаконних активів (доходів, майна) на законний та подальше введення таких активів в легальну (законну) фінансову систему.

Науковці О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко пов'язують час появи самого визначення «відмивання коштів» з доволі раннім періодом, орієнтовно 1920–1930-ми роками, коли це поняття використовувалося для позначення операцій з «легалізації» коштів, здебільшого отриманих унаслідок незаконного обігу спиртних напоїв у США [17, с. 17–20].

Про цей період також згадує і вчена Т. В. Барановська, зазначаючи, що згадка про відмивання грошей зустрічається в 20–30-ті рр. ХХ ст. у США у часи «сухого закону», коли спостерігалася потужна протидія з боку населення, яке було втягнуто до обороту алкогольних напоїв, що призвело до формування організованої злочинності. Таким чином, розповсюдження організованої злочинності призвело до появи великих обсягів доходів, пов'язаних з контрабандою та незаконною торгівлею спиртними напоями [22, с. 254–255].

Щодо самого поняття «відмивання грошей», то, за переконанням британського адвоката В. Гілмора, цей термін доволі довгий час використовувався співробітниками правоохоронних органів США як професійний сленг [23].

Першим ідеологом відмивання злочинних доходів прийнято вважати Мейера Ланскі, який завдяки своєму кримінальному «таланту» став єдиним в світі керівником найбільшого мафіозного «синдикату», широко застосовуючи у своїй діяльності переваги номерних рахунків у швейцарських банках, офшорних юрисдикцій і грального бізнесу [22, с. 255].

Як вважає В. С. Безногих, до 70-х років ХХ століття у законодавстві про кримінальну відповідальність США не було сформульовано поняття відмивання злочинних грошей. Водночас, прийняття таких нормативних актів як Акт про банківську таємницю Bank Secrecy Act (BSA), Акт про рекет та корумповані організації (Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act (RICO Act) та Акт про відмивання грошей (Money Laundering Control Act (1986) створили законодавчі основи для криміналізації відмивання доходів, визначили різні форми такого діяння та заклали основи покарання за такі дії [24, с. 58].

Погоджуємося водночас з тим, що суттєвим у історичному аспекті розвитку поняття відмивання майна є акцент на 80-х роках ХХ століття, як періоді формування глобальної боротьби з аналізованим суспільно негативним явищем, яке на той час досягло міжнародних масштабів.

Так науковці О. О. Дудоров і Т. М. Тертиченко також акцентують увагу на тому, що більшість вчених схильна вважати, що поняття «відмивання грошей» виникло і здобуло поширення на початку 80-х рр. минулого століття. У той час цей термін використовувався для позначення доходів від наркобізнесу, а точніше для окреслення процесу перетворення нелегально отриманих від цього бізнесу доходів у легальну фінансову систему. У той час Конгрес США розпочав пошук правових механізмів протидії аналізованому суспільно небезпечному явищу. Зокрема у 1970 р. було ухвалено низку законодавчих актів, серед яких ті, що заклали основу сучасної політики протидії відмиванню брудних коштів, а саме: «Про контроль за організованою злочинністю», «Про загальний контроль за розповсюдженням наркотиків», «Про банківську таємницю». Разом з тим, на офіційному рівні термін відмивання уперше було визначено Президентською комісією США з боротьби з організованою злочинністю у 1984 році, наводячи його як процес приховування незаконного походження або використання доходів і надання їм вигляду легальних. Подібне визначення було подане й Міжвідомчою групою Великобританії трохи пізніше у 1993 році, якою було визначено відмивання як спосіб приховування справжнього походження протиправних доходів і володіння ними [17].

Заслуговує на увагу підхід науковця В. П. Захарова, який погоджуючись з такою дефініцією, наводить визначення президентської комісії США з протидії організованій злочинності (1984) наступного змісту: «Відмивання грошей – це процес, за допомогою якого приховується існування, незаконне походження чи незаконне використання доходів, ці доходи маскуються так, аби вони здавалися такими, що мають законне походження» [15, с. 181].

Поряд з тим, деякі вчені переконані, що поняття «відмивання коштів» уперше з'явилося в медіа під час Уотергейтського скандалу в США у середині 1970-х рр. А саме, у 1973 р. для фінансування виборчої кампанії Річарда Ніксона було створено спеціальну структуру, до якої надходили анонімні

внески, заборонені законом, які у подальшому через фіктивні фірми перераховувалися до комітету з переобрання у якості офіційних платежів. Саме описана схема одержала назву «відмивання грошей». Втім, цей випадок вважається найвідомішим, але не єдиним подібним в історії. До прикладу також можна навести справу Едуардо Орозко, який у 1978–1982 рр. зміг безперешкодно легалізувати в США орієнтовно 151 млн доларів, одержаних від торгівлі кокаїном і героїном. Ймовірно, що саме подібні справи вплинули на поширення думки серед науковців, що поняття «відмивання коштів» набуло свого розвитку з початком 1980-х рр., коли ним позначали надходження від наркобізнесу.

Не зважаючи на те, що первинними ініціаторами легалізації злочинних доходів прийнято вважати бенефіціарів наркобізнесу, ця діяльність наразі широко використовується й іншими представниками організованої злочинності, які займаються різними формами кримінально караних діянь.

З огляду на досліджені підходи до тлумачення терміну «відмивання грошей» у зарубіжній практиці в історичному екскурсі логічним вважаємо перехід до аналізу його відображення у національному праві. У цьому контексті означеної проблематики пропонуємо почати з розгляду історичного аспекту та дослідження становлення норми з відмивання майна у вітчизняному законодавстві, зокрема у КК України.

Перш за все, на розвиток норми з відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, суттєво вплинули глобалізаційні та гармонізаційні процеси, які відбуваються у вітчизняному кримінальному законодавстві у зв'язку з євроінтеграційним спрямуванням України, тож норма за час свого становлення зазнавала суттєвої трансформації та вдосконалення.

Дослідження еволюції норми з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, у кримінальному законодавстві України, доцільно почати з її включенням до КК України 2001 року та аналізом

подальшої її метаморфози через призму загальноєвропейських тенденцій у боротьбі з легалізацією.

Так, редакція вітчизняної норми про кримінальну відповідальність за відмивання злочинного майна, зазнавала постійних змін та удосконалення. Необхідність таких змін обумовлена міжнародними та європейськими тенденціями посилення кримінальної відповідальності за правопорушення з легалізації майна, одержаного злочинним шляхом.

Взяття Україною на себе міжнародних зобов'язань відповідно до Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (Страсбурзької Конвенції), ратифікованої Верховною Радою України 17 грудня 1997 року, обумовило подальшу необхідність прийняття норм законодавства з питань запобігання і протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів, а також забезпечення інституційної реалізації положень нових міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню коштів в законодавстві України.

Із набуттям чинності у 2001 році нового Кримінального кодексу України, у розділі правопорушень у сфері господарської діяльності була передбачена кримінальна норма з відмивання майна (доходів), одержаного злочинним шляхом (стаття 209).

Зазначена норма мала наступне формулювання: «Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом» (назва). Вчинення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутих завідомо злочинним шляхом, а також використання зазначених коштів та іншого майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності, а також створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих завідомо злочинним шляхом [25].

Наступним етапом удосконалення зазначеної кримінальної норми стало прийняття Закону України «Про внесення змін та доповнень до Кримінального

та Кримінально-процесуального кодексів України» від 16.01.2003 № 430-IV, яким, зокрема, норму ст. 209 КК України було сформульовано в новій редакції наступним чином: «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (назва). Вчинення фінансової операції чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів [26].

Водночас приміткою 1 було передбачено, що суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох і більше років (за винятком діянь, передбачених статтями 207 і 212 Кримінального кодексу України) або яке визнається злочином за кримінальним законом іншої держави і за таке ж саме діяння передбачена відповідальність Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи [26].

Якщо порівнювати дві наведені редакції норми з відмивання майна, варто звернути увагу на те, що законодавець у другій редакції уточнив ознаки предмету кримінального правопорушення за джерелом його злочинного походження та запропонував визначити такий перелік злочинів, внаслідок вчинення яких можуть бути одержані кошти та інше злочинне майно, у залежності від ступеня тяжкості такого злочину, тим самим виключивши можливість притягнення до кримінальної відповідальності за відмивання доходів від злочинів невеликої тяжкості.

Також слід зазначити, що редакція статті 209 КК України у первинному вигляді не охоплювала випадки відмивання доходів, які здобуті в результаті вчинення злочинів за межами України, які визнаються такими відповідно до законодавства країни, де злочин було вчинено, що, відповідно, знайшло своє відображення у примітці до ст. 209 КК України нової редакції норми.

Окрім того, норму було конкретизовано та певним чином доповнено формами прояву об'єктивної сторони правопорушення.

Так, диспозицію кримінальної норми законодавець доповнив такими діями, як: (1) вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, (2) переміщення, а так само (3) набуття, (4) володіння або (5) використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів.

У такий спосіб норму з легалізації злочинних доходів було наближено до положень згаданої вище Страсбурзької Конвенції, зокрема в частині уточнення ознак злочинності походження активів, як предмету аналізованого кримінального правопорушення, а також шляхом розширення переліку кримінально караних діянь.

Далі Законами України № 2258-VI від 18.05.2010, № 4025-VI від 15.11.2011, № 1702-VII від 14.10.2014, № 770-VIII від 10.11.2015 до редакції досліджуваної норми було внесено певні зміни в частину диспозиції, а також у примітку до ст. 209 КК України.

Серед іншого, у контексті еволюції аналізованої норми слід звернути увагу на те, що з прийняттям Закону України № 2258-VI від 18.05.2010 було уточнено примітку 1 до статті, в результаті чого примітка набула наступної форми: «Суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке

Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі (за винятком діянь, передбачених статтями 207, 212 і 212-1 Кримінального кодексу України), або діяння, вчинене за межами України, якщо воно визнається суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, за кримінальним законом держави, де воно було вчинене, і є злочином за Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи» [40].

Разом із тим відповідно до положень Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, яка набула законної сили для України 01.06.2011, а саме пункту «е» ст. 1 Конвенції, «предикатний злочин» означає будь-який злочин, у результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного в статті 9 цієї Конвенції [27].

Так, з прийняттям зазначеної вище конвенції, можна стверджувати те, що європейське законодавство орієнтує держави, які підписали та ратифікували зазначений документ, на те, що предикатним злочином, який передуює вчиненню легалізації, має визнаватися будь-який злочин, а дискусія навколо цього питання може бути зведена виключно до того, чи конкретний предикатний злочин спродукував (згенерував) якийсь дохід, який у подальшому може піддаватися діям з легалізації.

В свою чергу, з моменту прийняття Закону України № 4025-VI від 15.11.2011 з пункту 1 примітки до ст. 209 КК України було виключено положення про ст. 207 Кримінального кодексу України, а Законом України № 1702-VII від 14.10.2014 із цього пункту примітки також виключено й формулювання «за винятком діянь, передбачених статтями 212 і 212¹ Кримінального кодексу України».

У результаті описань вище трансформацій, норма пункту 1 примітки до ст. 209 КК України здобула наступний вигляд: «Суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів,

відповідно до цієї статті є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або діяння, вчинене за межами України, якщо воно визнається суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, за кримінальним законом держави, де воно було вчинене, і є злочином за Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи» [40].

З урахуванням наведеного, застереження, яке містилося у примітці 1 до статті і стосувалося так званих винятків з переліку суспільно небезпечних протиправних діянь, що передувало легалізації, було виключено, і норма статті 212 КК України відтоді стосується правопорушень, які передують легалізації, тобто мають визнаватися предикатним правопорушенням.

В свою чергу, слід зазначити те, що й до цього часу не всі правники та практики поділяють наведену позицію законодавця і готові визнавати ст. 212 КК України предикатним правопорушенням для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів.

Такої думки дотримується правник С. Г. Ханін, який зокрема наголошує на тому, що вчинення діяння за ознаками ст. 212 КК України виключає одержання злочинних доходів, адже відносини, які виникають між державою і суб'єктами оподаткування на підставі податкових норм, стосуються лише законної, тобто легальної діяльності, в результаті якої майно отримано законним, легальним шляхом. Враховуючи цю концепцію, С. Г. Ханін вважає, що у випадку, коли орган досудового розслідування вбачає в діянні особи ознаки вчинення злочину за ст. 212 КК України, то отримання майна незаконним шляхом виключається, і, як наслідок, кваліфікація подальших дій з таким майном за ст. 209 КК України не можлива [28].

Аналогічну позицію підтримує й інший практикуючий адвокат О. Добровольський, який наполягає на тому, що помилково та незаконно

правоохоронці вважають предикатним злочином до ст. 209 КК України вчинення умисного ухилення від сплати податків (ст. 212 КК України), оскільки внаслідок вчинення цього злочину особа не отримує будь-яких коштів чи майна і, відповідно, не може вчиняти їх подальшу легалізацію [29].

Слід водночас зазначити, що існує й інша точка зору, яку зокрема підтримують науковці О. О. Дудоров і Т. М. Третиченко щодо внесених змін відповідно до положень Закону України від 14.10.2014 до примітки до ст. 209 КК України, що полягали у виключенні з неї так званого податкового застереження. На переконання правників, у результаті вчинення злочину у вигляді ухилення від сплати податкових та соціальних платежів (ст. 212 та ст. 212-1 КК України), фактично утворюються доходи, які відповідно мають злочинне походження [17, с. 45].

Таким чином, не зважаючи на те, що відповідні зміни були внесені до норми з відмивання ще у 2014 році, дискусія серед правників з цієї проблематики й наразі триває.

Надалі, 06.12.2019 Верховною Радою України було прийнято Закон України № 361-ІХ, який набрав чинності 28 квітня 2020 року.

Відповідно до пояснювальної записки до законопроекту «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», яка відноситься до вказаного вище Закону, необхідність його прийняття обумовлена метою досягнення відповідності правової системи України у сфері протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдження зброї масового знищення критеріям, які висуваються ЄС до країн, які мають намір вступити, а також на виконання пункту 26 плану заходів на 2017–2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року,

затвердженого розпорядженням Уряду України від 30.08.2017 № 601-р, а також з метою виконання інших міжнародно-правових документів [30, с. 1].

Так у результаті прийняття Закону України № 361-ІХ, норма 209 КК України отримала нову редакцію, яка є чинною й наразі. Отже, норма статті 209 КК України сформульована наразі таким чином: «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» (назва). Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом (диспозиція).

Аналізом редакції ст. 209 КК України, яка набула чинності з прийняттям Закону України № 361-ІХ, займався науковець М. Гладковський, який зокрема прийшов до висновків про те, що внесені зміни до ст. 209 КК України, сприяли, по-перше, тому, що кримінальна відповідальність за наведеною нормою може наставати без одночасного притягнення до кримінальної відповідальності за скоєння предикатного злочину та без попередньо винесеного обвинувального вироку за такий злочин. По-друге, зміни сприяли розширенню суб'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення, що відповідає вимогам міжнародного антилегалізаційного законодавства, та таким чином дотримано такий загально-правовий системний принцип криміналізації, як принцип міжнародно-правової необхідності й допустимості криміналізації [31].

Науковець також окремо аналізує норму на відповідність її такому принципу криміналізації, як принцип конституційної адекватності. Та у

результаті аналізу приходиться до висновків, що з цього питання важливою є позиція ЄСПЛ, який в одному зі своїх рішень вказав, що підхід під час провадження у судах, за якого не визнається за необхідне встановити факт вчинення предикатного злочину для засудження особи за відмивання коштів, не призводить до переміщення тягаря доведення зі сторони обвинувачення на сторону захисту. Також ЄСПЛ наголосив, що національні суди переконливо встановили, що сукупність непрямих доказів є достатньою для визнання особи винуватою у відмиванні коштів, що й підтримує автор статті М. Гладковський [31, с. 180].

Інший науковець О. Красноборов, аналізуючи ретроспективу законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за відмивання майна, робить висновки про те, що нині діюча норма про кримінальну відповідальність за легалізацію коштів, є доволі структурованою щодо переліку діянь, за вчинення яких встановлені підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом, при цьому не обов'язковим є встановлення конкретного предикатного злочину. Тож, на думку правника, трансформація диспозиції статті 209 КК України, яка відбулася за останні 19 років свідчить про сталий курс українського законодавства до остаточної відмови у найближчому майбутньому від необхідності точного встановлення конкретного предикатного злочину, який передував вчиненню легалізації, що перегукується з прогресивними світовими трендами у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [32, с. 205].

В аспекті розвитку та еволюції норми про відмивання важливо пригадати розробку нового проекту Кримінального кодексу України, в якому кримінальне правопорушення з відмивання майна набуло нового змісту [33].

Так, розробники проєкту помістили кримінальне правопорушення з легалізації (відмивання) злочинного майна до розділу «6.3. Кримінальні правопорушення проти фінансів».

У ст. 6.3.1 нового КК України наводиться поняття предикатного діяння щодо легалізації (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, як таке, що вчинене на території України або на території іншої держави посягання, яке має ознаки злочину, передбаченого цим Кодексом, внаслідок якого було отримано активи (доходи), незалежно від того, чи була особа засуджена за нього та чи встановлені всі фактичні ознаки цього посягання, включаючи особу, яка його вчинила.

У аналізованому проєкті пропонується дві статті, присвячені кримінальній відповідальності за відмивання активів, одержаних злочинним шляхом. Ст. 6.3.27 передбачає кримінальну відповідальність за відмивання, вчинене умисно, а ст. 6.3.28 – за правопорушення, вчинене з необережності.

Розглянемо в першу чергу редакцію статті 6.3.27. «Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом» (назва). Диспозиція статті викладена таким чином: особа, яка (1) набула чи використала активи (доходи), щодо яких фактичні обставини свідчать про їх одержання, прямо чи опосередковано, повністю чи частково, шляхом вчинення предикатного діяння, або володіла ними, крім особи, яка вчинила предикатне діяння, (2) перетворила або передала такі активи (доходи) з метою приховати, замаскувати їх злочинне походження чи допомогти уникнути відповідальності особі, залученій до їх легалізації (відмивання), або (3) приховала чи маскувала справжній характер таких активів (доходів), джерела їх походження, місцезнаходження, розпорядження ними, переміщення або права на них, – вчинила злочин 3 ступеня.

Наочно порівняємо форми об'єктивної сторони, які містяться в чинній редакції статті про відмивання активів, та норму, пропоновану проєктом нового КК України (табл. 1).

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз редакції
ст. 209 КК України 2001 р. та ст. 6.3.27 проєкту КК

Форми об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна за чинною нормою ст. 209 КК України	Форми об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна за нормою ст. 6.3.27 проєкту нового КК України
<p>ч. 1.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Набуття майна - Володіння майном - Використання майна - Розпорядження майном - Здійснення фінансової операції з таким майном - Вчинення правочину з таким майном - Переміщення майна - Зміна форми (перетворення) такого майна 	<p>ч. 1.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Набуття активів - Володіння активами - Використання активів - Перетворення активів - Передача активів
<p>ч. 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Вчинення дій, спрямованих на: - приховування або маскуванню походження майна - приховування або маскуванню володіння майном - приховування або маскуванню права на майно - приховування або маскуванню права на майно - приховування або маскуванню джерела походження майна - приховування або маскуванню місцезнаходження майна 	<p>ч. 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Вчинення дій, спрямованих на: - приховування чи маскуванню справжнього характеру таких активів (доходів), - приховування чи маскуванню джерела походження активів, - приховування чи маскуванню місцезнаходження активів, - приховування чи маскуванню розпорядження активами, - приховування чи маскуванню переміщення активів - приховування чи маскуванню права на активи

За результатом порівняння двох редакцій норми можна зробити висновок про те, що норма, яка міститься у проєкті, більш структурована та зрозуміла, такі поняття як розпорядження, здійснення фінансової операції, вчинення правочину, переміщення та зміна форми (перетворення), які зазначені у чинній

нормі, у проєкті нового КК України фактично трансформувалися у два збірні поняття перетворення та передача майна. Водночас, набуття, володіння та використання майна розробники проєкту пропонують прив'язати до застереження про неможливість притягнення до відповідальності за такі дії особу, яка вчинила предикатне діяння, тобто пропонується усунення можливості подвійного притягнення, що відповідає стандартам міжнародного антилегалізаційного законодавства.

Водночас О. О. Дудоров, працюючи над порівняльним аналізом положень чинного і перспективного кримінального закону, виділяє такі позитивні моменти, які знайшли своє відображення у проєкті, як послідовне відбиття проблематики «автономної» легалізації, на необхідності протидії якому наголошується у сучасних антилегалізаційних міжнародно-правових нормах, а також доходить висновків про те, що у порівнянні з діючою нормою, усувається проблема неможливості притягнення за відмивання криптоактивів. [34, с. 347].

Крім позитивних моментів, на думку О. О. Дудорова залишаються й певні проблемні питання, які підлягають подальшому науковому пошуку та аналізу, серед яких, крім науково-теоретичних пошуків істини, пропонується здійснити ґрунтовне вивчення практики застосування ст. 209 КК, викладеної в редакції Закону від 6 грудня 2019 р. [34, с. 348].

Окрім цього, цікавою також видається ст. 6.3.28 проєкту нового КК України, якою окремо пропонується передбачити кримінальну відповідальність за вчинення легалізації з необережності, якою зокрема передбачено: особа, яка не знала, але повинна була і могла знати, що активи (доходи) одержані, прямо чи опосередковано, повністю чи частково, шляхом вчинення предикатного діяння, та: 1) набула їх, 2) використала їх або 3) володіла ними, – вчинила злочин 1 ступеня.

Так, у порівнянні зі статтею 6.3.27, наведена вище норма пов'язує обізнаність винної особи виключно з моментом того, що особа, хоча і не знала,

але в силу об'єктивних фактично існуючих обставин, повинна була знати про злочинне походження коштів та в силу обстановки могла це знати.

Таким чином, зважаючи на шлях України у адаптації вітчизняного законодавства до положень міжнародних документів та стандартів, норма про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, за час існування її в КК України неодноразово змінювалася та трансформувалася. Водночас, не всі зміни, які відбулися з нормою, правники сприймають з однаковим розумінням та підходами.

Отже, глобалізація протидії легалізації (відмиванню) майна, здобутого злочинним шляхом, та прийняття нових міжнародних норм та стандартів у цій галузі, тягне за собою нормативні зміни вітчизняного законодавства в частині кримінальної відповідальності за вчинення аналізованого кримінального правопорушення. Однак, слід зауважити, що наразі імplementовані міжнародні норми в частині кримінальної відповідальності за відмивання злочинного майна у кримінальне законодавство України, не вирішило всі проблемні положення, пов'язані із застосуванням норми на практиці, тож необхідним є подальше удосконалення досліджуваної норми з метою її уточнення, що й пропонується автором у цій роботі.

1.3. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Аналіз зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, варто почати з дослідження міжнародних норм регулювання такої відповідальності.

Перш за все, цивілізовані країни при запровадженні норм з протидії відмиванню майна, орієнтуються на міжнародні норми права, які регулюють правовідносини у цій сфері. Серед таких документів, до яких в тому числі приєдналася Україна, слід згадати Конвенцію Ради Європи про відмивання,

виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності (Страсбурзьку конвенцію) 1990 року, до якої Україна доєдналася у 2005 році, Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермську конвенцію) 2000 року, до якої Україна доєдналася у 2004 році, Конвенцію Ради Європи про відмивання доходів, виявлення, арешт і конфіскацію доходів від злочинної діяльності та про фінансування тероризму (Варшавську Конвенцію) 2005 року, яку Україна імплементувала у 2010 році, а також Рекомендації FATF.

Тож, у першу чергу варто згадати положення Віденської конвенції ООН 1988 року (повна назва — Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, далі – Віденська конвенція), в якій на міжнародному рівні було вперше зобов'язано країн-учасниць криміналізувати правопорушення з відмивання злочинних доходів.

Так, відповідно до положень ст. 3 Віденської конвенції, «кожна сторона вживає такі заходи, які можуть бути потрібні, з тим, щоб визнати кримінальними злочинами згідно зі своїм законодавством наступні дії, коли вони здійснюються навмисно:

а) виробництво, виготовлення, екстрагування, приготування, пропозиція, пропозиція з метою продажу, розповсюдження, продажу, постачання на будь-яких умовах, посередництво, переправлення, транзитне переправлення, транспортування, імпорт або експорт будь-якого наркотичного засобу чи будь-якої засобів або психотропних речовин; організацію, керівництво або фінансування будь-яких психотропної речовини на порушення положень Конвенції 1961 року, цієї Конвенції з поправками або Конвенції 1971 року; культивування опійного маку, кокаїнового куща або рослини каннабіс з метою виробництва наркотичних засобів на порушення положень Конвенції 1961 року і цієї Конвенції з поправками; зберігання або купівлю будь-якого наркотичного засобу або психотропної речовини для цілей

будь-якого з видів діяльності, перелічених у підпункті вище; виготовлення, транспортування або розповсюдження обладнання, матеріалів або речовин, зазначених у Таблиці I і Таблиці II, якщо відомо, що вони призначені для використання з метою незаконного культивування, виробництва або виготовлення наркотичних правопорушень, перелічених у підпунктах вище;

b) конверсію або переведення власності, якщо відомо, що така власність отримана внаслідок будь-якого правопорушення або правопорушень, визнаних такими відповідно до підпункту а) цього пункту, або внаслідок участі в такому правопорушенні чи правопорушеннях, з метою приховання або утаювання незаконного джерела власності або з метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні такого правопорушення або правопорушень, з тим, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої дії;

c) приховання або утаювання справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, справжніх прав стосовно власності або її належності, якщо відомо, що така власність одержана внаслідок правопорушення або правопорушень, визнаних такими згідно з підпунктом а) цього пункту, або внаслідок участі в такому правопорушенні або правопорушеннях [35].

Крім того, відповідно до Віденської конвенції, з урахуванням своїх конституційних положень і основних принципів національної правової системи країна-учасниця має криміналізувати придбання, володіння або використання власності, якщо в момент її одержання було відомо, що така власність отримана внаслідок правопорушення або правопорушень, визнаних такими згідно з підпунктом а) цього пункту, або внаслідок участі в такому правопорушенні або правопорушеннях» [35].

Таким чином, можна звернути увагу на те, що перша згадка у міжнародних документах щодо відмивання майна, була пов'язана виключно з доходами, які отримані від злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

У 1990 році європейською спільнотою з метою протидії відмиванню злочинних доходів, перш за все шляхом створення ефективної системи міжнародного співробітництва, було прийнято Страсбурзьку конвенцію (Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, далі – Страсбурзька конвенція).

Перш за все пропонуємо звернути увагу на те, що у статті 1 Страсбурзької конвенції містяться основні поняття, які використовуються у конвенції, серед яких термін «предикатний злочин», який, відповідно до конвенції, означає будь-який кримінальний злочин, в результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного в статті 6 цієї Конвенції.

Відповідно, що стосується змісту самої статті 6 згаданої конвенції, то вона прямо передбачає, які дії мають вважатися такими, що відповідають ознакам легалізації, а саме:

а) перетворення або передача власності, усвідомлюючи, що така власність є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження власності або з метою сприяння будь-якій особі, замішаній у вчиненні предикатного злочину, уникнути правових наслідків її дій;

б) приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно власності або володіння нею, усвідомлюючи, що така власність є доходом;

с) набуття, володіння або використання власності, усвідомлюючи під час отримання, що така власність була доходом;

д) участь у вчиненні, об'єднання або змова з метою вчинення, замах на вчинення, пособництво, підмова, сприяння і поради щодо вчинення будь-якого із злочинів, визначених відповідно до цієї статті.

Слід також зауважити, що відповідно до ч. 2 ст. 6 Страсбурзької конвенції, передбачено, що обізнаність, намір чи ціль, необхідні як елемент

складу злочину, зазначеного в пункті 1, можуть виводитися з об'єктивних, фактичних обставин.

А також окремий акцент пропонуємо зробити на ч. 3 ст. 6 Страсбурзької конвенції, відповідно до якої, кожна Сторона може вживати таких заходів, які вона вважає також необхідними для кваліфікації своїм внутрішнім законодавством як злочинних всіх або деяких з дій, зазначених в пункті 1 цієї статті, а також в будь-якому або в усіх з нижченаведених випадків, коли правопорушник повинен був припускати, що власність є доходом [36].

Цікавим є те, що означена норма знайшла своє відображення в законодавстві України майже через 30 років після підписання цієї Конвенції.

В свою чергу у 2000 році була прийнята Палермська конвенція (Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, далі – Палермська конвенція). Відповідно до тексту цієї конвенції, криміналізації відмивання коштів, а також протидії такому відмиванню було присвячено дві норми.

Перш за все, відмивання доходів від злочинів у конвенції відображено вже в ширшому контексті, на відміну від поняття, яке міститься у Віденській конвенції та зокрема передбачає:

1. Кожна держава-учасниця вживає відповідно до основних принципів свого внутрішнього законодавства таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати в якості кримінально караних такі діяння, коли вони вчинені навмисно:

а) 1) конверсію або переказ майна, якщо відомо, що таке майно являє собою доходи від злочинів, з метою приховання злочинного походження цього майна або з метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні основного правопорушення, для того, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої діяння; 2) приховування справжнього характеру, походження, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, прав

на майно або його належність, якщо відомо, що таке майно являє собою доходи від злочинів;

b) за умови дотримання основних принципів своєї правової системи:
1) придбання, володіння або використання майна, якщо в момент його одержання відомо, що таке майно являє собою доходи від злочинів; 2) участь, причетність або вступ у змову з метою вчинення будь-якого зі злочинів, визнаних такими відповідно до цієї статті, замах на його вчинення, а також пособництво, підбурювання, сприяння або надання порад під час його вчинення (ч. 1 ст. 6 Палермської Конвенції).

Крім того, важливим є те, що відповідно до зазначеної статті 6 частини 2, для цілей здійснення або застосування пункту 1 цієї статті:

a) кожна держава-учасниця прагне застосовувати пункт 1 цієї статті до найширшого кола основних правопорушень;

b) кожна держава-учасниця включає до числа основних правопорушень усі серйозні злочини, як вони визначені у статті 2 цієї Конвенції, та злочини, визнані такими у статтях 5, 8 і 23 цієї Конвенції. У разі, коли законодавство Держав-учасниць містить перелік конкретних основних правопорушень, до нього включається, як мінімум, всеосяжне коло злочинів, пов'язаних з діяльністю організованих злочинних груп;

c) для цілей підпункту (b) основні правопорушення включають злочини, вчинені як в межах, так і за межами юрисдикції відповідної Держави-учасниці. Проте злочини, вчинені за межами юрисдикції будь-якої Держави-учасниці, являють собою основні правопорушення тільки за умови, що відповідне діяння є кримінально караним відповідно до внутрішнього законодавства держави, в якій воно вчинене, і було б кримінально караним відповідно до внутрішнього законодавства держави-учасниці, в якій здійснюється або застосовується ця стаття, якби воно було вчинене в ній [37].

Таким чином, прийняття Палермської конвенції у широкому контексті була реакцією на загрози щодо розвитку транснаціональної організованої

злочинності, у тому числі поширення відмивання коштів, оскільки положеннями конвенції накладалося зобов'язання на держав-учасниць передбачити у національному законодавстві кримінальну відповідальність за відмивання незалежно від того, чи скоєно предикатний злочин на їхній території, чи за кордоном, а також зобов'язання щодо включення до переліку предикатних (основних) злочинів найширше коло кримінальних правопорушень.

Також положеннями Палермської конвенції було чітко окреслено, які конкретно дії мають визнаватися легалізацією доходів, одержаних від злочинів. При цьому наголошено, що особі, яка вчиняє такі дії з майном, має бути достовірно відомо, що таке майно є доходами від злочинів.

Водночас поряд з соціальним, технічним та економічним розвитком суспільства злочинне середовище та організована транскордонна злочинність теж продовжували розвиватися та удосконалювати схеми з відмивання злочинних активів.

Реагуючи на нові виклики, які поставали перед країнами європейської спільноти у зв'язку із погіршенням криміногенної ситуації, появою нових злочинних схем та зростанням транснаціональних загроз, у 2005 році було прийнято Варшавську конвенцію (Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, далі – Варшавська конвенція).

Зокрема Варшавською конвенцією декларується, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами, конвенція приймається на підставі переконання в необхідності проведення спільної політики, спрямованої на захист суспільства, з розумінням того, що боротьба з тяжкими злочинами, що стали зростаючою міжнародною проблемою, вимагає застосування сучасних й ефективних методів у масштабі всього світу та вважаючи, що одним з таких методів є позбавлення злочинців доходів, одержаних злочинним шляхом, та знарядь і засобів злочинів [38].

Відповідно до визначення основних термінів, поняття доходів положеннями Варшавської конвенції пропонується вважати будь-яку економічну вигоду, одержану чи набуту, прямо чи опосередковано, від злочинів. В свою чергу визначення поняття предикатного злочину конвенцією визначається як будь-який злочин, у результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного в статті 9 цієї конвенції [38].

Концепція кримінальної відповідальності за відмивання майна закріплена нормою статті 9 зазначеної конвенції, де зокрема, передбачено перетворення або передачу майна, з усвідомленням того, що таке майно є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження майна або з метою сприяння будь-якій особі, причетній до вчинення предикатного злочину, в уникненні правових наслідків її дій; приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно майна або власності на нього, з усвідомленням того, що таке майно є доходом; набуття майна, володіння ним або його використання, з усвідомленням під час одержання того, що таке майно є доходом; участь у вчиненні, об'єднання або змови з метою вчинення, замаху на вчинення, пособництва, підмови, сприяння й надання порад стосовно вчинення будь-якого зі злочинів, установлених відповідно до цієї статті [38].

В аспекті міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню також важливим є згадати Рекомендації FATF, які є базовим орієнтиром у широкому колі питань, пов'язаних із протидією відмиванню та зокрема становленням юридичної норми з кримінальної відповідальності за відмивання коштів в КК України. Згадані рекомендації забезпечують відповідність юридичної кримінальної норми загальним міжнародним стандартам, сприяють уніфікації юридичних підходів, підвищують ефективність міжнародної співпраці у сфері протидії відмиванню та однакового правозастосування, допомагають уникати прогалин у визначенні складу цього кримінального правопорушення й забезпечують охоплення сучасних типових схеми відмивання. Виконання цих

рекомендацій з боку держави зміцнює довіру до фінансової системи України, що в свою чергу покращує її міжнародну репутацію, інвестиційну привабливість тощо.

Отже, з огляду на еволюцію міжнародного регулювання питання протидії відмиванню злочинних доходів, можна підсумувати, що Віденською Конвенцією (1988 року) врегульовано питання відмивання доходів, отриманих виключно від наркозлочинів, положеннями Страсбурзької конвенції (1990 року) передбачено відмивання коштів, згенерованих від будь-яких тяжких злочинів, визначених національним законодавством, нормами Палермської Конвенції (2000 року) врегульовано відмивання від усіх тяжких злочинів, в тому числі вчинених за кордоном, Варшавською Конвенцією (2005 року) закріплено, що так звані предикатні злочини охоплюють не лише будь-які тяжкі злочини, а й фінансування тероризму.

Разом з тим, майже всі цивілізовані країни, в першу чергу ті, які є безпосередніми учасниками згаданих вище міжнародних конвенцій, мають розвинене законодавче регулювання та інституційну спроможність щодо боротьби з відмиванням активів, одержаних у протиправний спосіб. На підставі міжнародних документів, до яких країни приєдналися, вони встановлюють у своєму національному законодавстві підстави та основні засади кримінальної відповідальності за відмивання майна, які можуть бути різними у різних країнах.

Розглянемо основні риси та відмінні аспекти у законодавчому врегулюванні аналізованої норми в деяких з країн Європи.

Кримінальна відповідальність за відмивання злочинних активів у Польщі передбачена статтею 299 Кримінального Кодексу Польщі та у загальному вигляді диспозиція норми сформульована наступним чином: «Той, хто приймає, володіє, використовує, передає або вивозить за кордон, приховує, передає або конвертує платіжні засоби, фінансові інструменти, цінні папери, валютні цінності, майнові права чи інше рухоме чи нерухоме майно, отримане

з вигод, пов'язаних із вчиненням забороненої дії, передає або сприяє передачі їх права власності чи володіння, або вчиняє інші дії, які можуть перешкодити або суттєво ускладнити визначення їх злочинного походження або місця зберігання, їх виявлення, вилучення або оголошення про конфіскацію» (параграф 1). [39].

Слід звернути увагу, що у контексті ознак предмета аналізованого правопорушення, то законодавець Польщі пов'язує отримання активу, який у подальшому легалізується, від вчинення забороненої дії, що вочевидь не є тотожним поняттям до злочинної, оскільки під поняття забороненої дії можна віднести діяння, яке суперечить законодавчо встановленим нормам держави. Тож, у цьому аспекті мова може йти не тільки про кримінальні правопорушення, а також про адміністративні та інші заборонені дії.

Звернімося також до закріплених у законодавстві Польщі форм об'єктивної сторони у контексті порівняння із законодавством України. У загальному вигляді спільні риси та відмінності наведено у табл. 2.

Таблиця 2 – Порівняльний аналіз форм об'єктивної сторони за кримінальним законодавством України та Польщі

Форми об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна за законодавством України	Форми об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна за законодавством Польщі
Набуття майна	Прийняття майна
Володіння майном	Володіння майном
Використання майна	Використання майна
Розпорядження майном	Передача майна
Здійснення фінансової операції з таким майном	Вивезення за кордон майна
Вчинення правочину з таким майном	Приховування майна
Переміщення майна	Конвертування майна
Зміна форми (перетворення) такого майна	Передача права власності на майно чи володіння майном

<p>Вчинення дій, спрямованих на:</p> <ul style="list-style-type: none"> • приховування або маскуванню походження майна • приховування або маскуванню володіння майном • приховування або маскуванню права на майно • приховування або маскуванню права на майно • приховування або маскуванню джерела походження майна • приховування або маскуванню місцезнаходження майна 	<p>Сприяння передачі права власності чи володіння майном</p> <p>Вчинення інших дій, які:</p> <ul style="list-style-type: none"> - можуть перешкодити визначенню злочинного походження майна - можуть значно ускладнити: <ul style="list-style-type: none"> ▪ визначення злочинного походження майна ▪ визначення місця зберігання майна ▪ виявлення майна ▪ вилучення майна ▪ оголошення про конфіскацію майна
---	--

Крім того, парагр. 2 КК Польщі передбачено, що покарання, зазначене в парагр. 1, застосовується до будь-кого, хто, будучи працівником або діючи від імені чи за дорученням банку, фінансової чи кредитної установи чи іншої особи, яка відповідно до положень закону зобов'язана реєструвати транзакції та осіб, які здійснюють операції, приймає з порушенням правил платіжні засоби, фінансові інструменти, цінні папери, валютні цінності, передає або конвертує їх, або отримує їх за інших обставин, що викликають обґрунтовану підозру, що вони є предметом діяння, зазначеного в § 1, або надає інші послуги для приховування їхнього злочинного походження або послуги для їх захисту від вилучення [39].

Таким чином, положення означеної вище норми стосуються спеціальних суб'єктів цього правопорушення, якими є особи, що наділені повноваженнями або функціями реєструвати фінансові операції, приймати платіжні засоби, передавати або конвертувати їх, а також здійснювати інші дії з активами, які для цієї особи є завідомо підозрілими, що вони є предметом легалізації.

Водночас, якщо проводити порівняння з нормами вітчизняного кримінального законодавства з відмивання в контексті спеціального суб'єкта правопорушення, варто згадати окрему норму КК України, а саме ст. 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Відповідно до зазначеної норми підлягає кримінальній відповідальності умисне неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, якщо такі діяння заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб [40].

Таким чином, відповідно до положень наведеної норми, кримінальній відповідальності підлягають особи, на яких покладено обов'язок подавати інформацію щодо фінансових операцій, які підпадають під здійснення фінансового моніторингу, тобто за вказаною нормою суб'єкт є спеціальним.

Крім того, частиною другою норми ст. 209-1 КК України передбачена відповідальність за розголошення у будь-якому вигляді таємниці фінансового моніторингу або факту обміну інформацією про фінансову операцію та її учасників між суб'єктами первинного фінансового моніторингу, суб'єктами державного фінансового моніторингу, іншими державними органами, а також факту надання (одержання) запиту, рішення чи доручення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, або надання (одержання) відповіді на такий запит, рішення чи доручення особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з її професійною або службовою діяльністю, якщо такі дії заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб [40].

Таким чином, указаною нормою визначено також спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, якою є особа, що в силу виконання своїх службових або професійних обов'язків має доступ до інформації з обмеженим доступом про здійснення фінансового моніторингу.

Водночас слід зазначити, що не зважаючи на певні спільні риси у нормах кримінального законодавства Польщі та ст. 209-1 КК України в контексті суб'єкта правопорушення, вказані норми не є тотожними за елементами об'єктивної сторони та іншими складовими.

Так, норма ст. 209-1 КК України виглядає вужчою за формами вчинення об'єктивної сторони, ніж аналізована частина норми кримінального кодексу Польщі. Водночас, нормою ст. 209 КК України також не охоплені всі випадки незаконних дій, які передбачені законодавством Республіки Польща.

Крім того, кримінальним кодексом Польщі передбачено посилене покарання (від 1 до 10 років позбавлення волі) у разі, якщо винний вчиняє відмивання за згодою з іншими особами, що є тотожним до кваліфікуючої ознаки вітчизняної норми, а також якщо він отримує значну фінансову вигоду (від 200 000 польських злотих, що станом на липень 2025 року складає не менш ніж 2,2 млн грн). Якщо говорити про норму вітчизняного законодавства, то ч. 2 ст. 209 КК України містить прив'язку до дій, вчинених у великому розмірі, що відповідно до примітки до цієї статті станом на липень 2025 року становить більш ніж 9 млн грн.

Крім аналізу польського законодавства, пропонуємо також звернутися до кримінальних норм Румунії. Відповідно до норми статті 29 Закону Румунії № 656/2002, яким регулюється кримінальна відповідальність за відмивання коштів, діями, які становлять злочин з відмивання коштів та яке карається позбавленням волі на строк від 3 до 10 років визнаються:

а) обмін або передача товарів, знаючи, що вони походять в результаті скоєння злочинів, з метою приховування або маскуванню незаконного походження цих товарів або з метою допомоги особі, яка вчинила злочин, з якого походять товари, уникнути судового переслідування, суду або виконання вироку;

б) приховування або маскуванню справжнього характеру походження, місцезнаходження, розпорядження, обігу або права власності на товари чи права на них, знаючи, що товари походять в результаті скоєння злочинів;

с) придбання, володіння або використання товарів, знаючи, що вони походять в результаті скоєння злочинів.

Відповідно до частини 2 цього Закону, замах на відмивання теж карається. А частиною 3 передбачена відповідальність юридичних осіб.

Згідно з нормами міжнародних документів, які згадувалися вище, законом Румунії передбачено, що знання про походження товарів або переслідувану мету може бути зроблено/виведено з об'єктивних фактичних обставин, а також вказано, що кримінальна відповідальність настає незалежно від того, чи злочин, з якого походять товари, був скоєний на території Румунії чи за кордоном [41].

Що стосується кримінальної відповідальності за законодавством Республіки Молдова, то відповідальність за відмивання передбачена ст. 243 Кримінального кодексу країни.

Відповідно до його положень, покаранню підлягає відмивання грошей, вчинене шляхом:

1) перетворення або передачі майна особою, яка знає або повинна була знати, що воно становить незаконний дохід, з метою приховування або маскуванню незаконного походження майна або сприяння будь-якій особі, причетній до вчинення предикатного злочину, уникнути правових наслідків таких дій;

2) приховування або маскуванню характеру, походження, місцезнаходження, розпорядження, передачі, переведення реального права власності на майно або прав, пов'язаних з ним, особою, яка знає або повинна була знати, що воно становить незаконний дохід;

3) придбання, володіння або використання майна особою, яка знає або повинна була знати, що воно становить незаконний дохід;

4) участь у будь-якому об'єднанні, угоді, співучасті шляхом надання допомоги, допомоги чи поради з метою вчинення злочинних дій [42].

Крім того, до кваліфікованих дій відносять ті самі дії, вчинені двома або більше особами або з використанням службового становища, а також дії, вчинені організованою злочинною групою або злочинною організацією, а також в особливо великих розмірах.

Як і законодавством Румунії, у Кримінальному кодексі Молдови передбачено, що незаконні дії також є діями, вчиненими за межами території країни, якщо вони містять ознаки складу злочину в державі, в якій вони були вчинені, і можуть становити ознаки складу злочину, вчиненого на території Республіки Молдова [42].

Кримінальну відповідальність за відмивання злочинних доходів у Грузії передбачено Кримінальним кодексом Грузії, а саме нормою статті 194 [43].

Частиною першою встановлено, що легалізація незаконних доходів, тобто надання законної форми незаконному та/або недокументованому майну (використання, купівля, володіння, конвертація, передача або інші дії, пов'язані з майном) з метою приховування його незаконного та/або недокументованого походження або сприяння іншій особі в ухиленні від

відповідальності, а також приховування або маскуванню його справжнього характеру, джерела походження, місцезнаходження, дислокації, переміщення, права власності та/або інших пов'язаних з ним прав, карається штрафом або позбавленням волі на строк від трьох до шести років.

Частиною другою цитованої статті передбачено, що те саме діяння: а) вчинене спільно кількома особами; б) вчинене повторно; в) яке супроводжувалося отриманням великого доходу, – карається позбавленням волі на строк від шести до дев'яти років.

Частиною третьою встановлено, що те саме діяння: а) вчинене організованою групою; б) вчинене з використанням свого службового становища; в) супроводжуване отриманням особливо великого доходу, – карається позбавленням волі на строк від дев'яти до дванадцяти років.

Кодексом також у примітці до статті зазначено, що для цілей цієї статті майно, а також дохід або частка (частка), отримані від цього майна, вважаються незаконними, якщо вони були незаконно набуті особою, членом її сім'ї, близьким родичом або спорідненою особою, а також майно, дохід або частки (частка), отримані від цього майна, вважаються недокументованими, якщо особа, член її сім'ї, близький родич або споріднена особа не мають документів, що підтверджують, що вони були набуті законним шляхом або якщо вони були отримані за рахунок грошових коштів, отриманих від відчуження незаконного майна.

Тобто аналізом норми з відмивання майна законодавства Грузії, можна підсумувати, що формулювання наближене до норми з відмивання, що міститься в законодавстві України. Зокрема, норми мають спільні риси прояву форм об'єктивної сторони, подібні кваліфікуючі ознаки. Водночас, особливу цікавість викликають формулювання, наведені у частині другій примітки до статті 194 Кримінального кодексу Грузії щодо того, що для цілей цієї статті мається на увазі майно, на яке немає відповідних документів, які підтверджують його законне походження, тобто майно невстановленого

(недокументованого) походження. Означена норма суттєво відрізняється від законодавства України, яким передбачено, що майно має мати саме походження від злочину.

У Кримінальному кодексі Болгарії у ст. 253 зазначено, що той, хто здійснює фінансову операцію або угоду з майном, або приховує походження, місцезнаходження, переміщення чи фактичні права на майно, про яке він знає або припускає, що воно було набуто від злочину або від іншого суспільно небезпечного діяння, карається за відмивання грошей позбавленням волі на строк від одного до шести років та штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч левів (ч. 1). Та згідно ч. 2 ст. 253: покарання за частиною 1 також накладається на того, хто набуває, отримує, зберігає, використовує, перетворює або будь-яким чином сприяє перетворенню майна, про яке він знає або припускає на момент його отримання, що воно було набуто від злочину або від іншого суспільно небезпечного діяння [44].

Кримінальним кодексом Словаччини передбачено, що той, хто набуває, володіє або використовує предмет, що є доходом від злочинної діяльності, скоєної іншою особою на території Словацької Республіки або за кордоном, карається позбавленням волі на строк до чотирьох років. Як зазначено у пункті 1, особа карається за такі дії: приховує або передає собі чи іншій особі предмет, що є доходом від злочинної діяльності, вчиненої іншим діянням на території Словацької Республіки або за кордоном, змінює характер предмета, що є доходом від злочинної діяльності, вчиненої іншим діянням на території Словацької Республіки або за кордоном, створює його або іншим чином розпоряджається ним з наміром уникнути кримінального переслідування, покарання чи захисного заходу або їх виконання, або приховує існування предмета, що є доходом від злочинного діяння, вчиненого іншим діянням на території Словацької Республіки або за кордоном, зокрема шляхом приховування його походження від злочинного діяння, його місцезнаходження або права власності чи іншого права на нього (ст. 233) [45].

Крім того, норма словацького кримінального законодавства передбачає такі види кваліфікованих та особливо кваліфікованих ознак: вчинення діяння з певної причини або у більшому розмірі, вчинене державною службовою особою, у значному розмірі, у великому розмірі, пов'язано з особливо тяжким злочином, або як член небезпечної групи (пункти 3–5 ст. 233).

Законодавець Словаччини також передбачив норму щодо вчинення описаних дій у формі необережності, відмежувавши ці склади у дві окремі кримінальні норми (статті 233 та 233а).

Аналогічно до кримінального законодавства Словаччини, кримінальним законодавством Угорщини передбачено відмивання умисне (ст. 399) та вчинене з необережності (ст. 400) [46].

Так, відповідно до норми ст. 399 (1) особа, яка приховує або маскує походження або місцезнаходження майна, або право на нього, що походить з караного діяння, або будь-які зміни такого походження, місцезнаходження або права, винна у відмиванні грошей; (2) особа, яка отримує від іншої особи, приховує, перетворює, передає, бере участь у відчуженні, використовує або здійснює фінансову діяльність або користується фінансовою послугою щодо майна, або розпоряджається ним, що походить з караного діяння, з метою приховування або маскуванню його походження, місцезнаходження або права на нього, або будь-яких змін такого походження, місцезнаходження або права, також вчиняє відмивання грошей.

Окремої уваги заслуговує деталізований опис кваліфікованих ознак. Так, угорським кримінальним кодексом у нормі про відмивання наводиться: (3) особа, яка а) бере участь у запобіганні конфіскації активів або поверненню активів проти іншої особи, або б) прагне запобігти конфіскації активів або поверненню активів проти іншої особи шляхом отримання від іншої особи, приховування, перетворення, передачі, участі у відчуженні, використанні або здійсненні фінансової діяльності чи використання фінансової послуги щодо,

або розпорядженні майном, що походить від караного діяння, також вчиняє відмивання грошей.

(4) Особа, яка а) набуває або набуває права розпорядження, або б) зберігає, приховує, управляє, використовує, використовує, перетворює, передає або бере участь у відчуженні майна, що походить від караного діяння, вчиненого іншою особою, також вчиняє відмивання грошей.

(5) Покаранням за вчинення тяжкого злочину є позбавлення волі на строк до п'яти років, якщо відмивання грошей вчинене на суму, що не перевищує значної вартості.

(6) Покарання у вигляді позбавлення волі на строк від двох до восьми років, якщо відмивання грошей вчинене а) на особливо велику суму, б) на значну суму, ба) регулярно для отримання доходу, bb) як постачальник послуг у розумінні Закону про запобігання та боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, або як посадова особа чи працівник такого постачальника послуг у зв'язку з діяльністю постачальника послуг, або bc) як державний службовець.

(7) Покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, якщо відмивання грошей вчинене а) на значну суму, або б) на особливо велику суму, ба) регулярно для отримання доходу, bb) як постачальник послуг у розумінні Закону про запобігання та боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, або як посадова особа чи працівник такого постачальника послуг у зв'язку з діяльністю постачальника послуг, або bc) як державний службовець.

Підсумовуючи наведений аналіз норм з відмивання майна, закріплений у міжнародних документах, а також у правових системах окремих країн, можна прийти до висновків, що підходи до криміналізації правопорушення з відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, мають спільні риси, сформовані під дією міжнародних документів та стандартів, але водночас відрізняються окремими положеннями, подекуди доволі концептуально.

У більшості іноземних правових систем об'єктивну сторону аналізованого кримінального правопорушення визначено як здійснення фінансових операцій чи інших дій з майном, здобутим злочинним шляхом, водночас зі спеціальною метою, яка полягає у приховуванні його незаконного походження та надання йому вигляду легального. Об'єктивним проявом правопорушення, серед іншого, є придбання, володіння, використання, перетворення чи передача у певний спосіб такого майна.

Водночас, не зважаючи на спільні та відмінні риси у кримінальних нормах з відмивання майна законодавства різних країн Європи, однозначним є те, що кримінально-правові норми поступово розширюють охоплення злочинних діянь, зокрема від караності лише за активні дії (операції, трансакції) до включення до форм прояву об'єктивної сторони просте володіння чи використання незаконних доходів. Також спостерігається тенденція до посилення відповідальності юридичних осіб, що характерно насасперед для європейських юрисдикцій.

Висновки до розділу 1

Проблема легалізації злочинних доходів стала глобальним викликом безпрецедентного масштабу. За даними Управління ООН з наркотиків і злочинності, щорічні втрати світової економіки внаслідок відмивання коштів становлять від 2 до 5% світового ВВП [47].

Відповідно до Базельського індексу протидії відмиванню коштів у 2024 році, дані якого стосуються юрисдикцій з достатніми даними для розрахунку надійного показника ризику, Україна у 2024 році посіла 82 місце серед 164 позицій [48].

Не зважаючи на значні зусилля України з протидії відмиванню злочинного майна шляхом імплементації міжнародних норм у вітчизняне законодавство, удосконалення і розбудови механізмів та інструментів такої протидії, приведення норм права у цій сфері до загальноєвропейських та

міжнародних стандартів, Україна має продовжувати знижувати ризики відмивання для поліпшення загального рівня прозорості, підвищення ефективності державних та позадержавних інституцій, формування надійного фінансового середовища країни. Одним із напрямів зусиль має бути удосконалення кримінальних норм вітчизняного законодавства з протидії відмиванню злочинного майна.

На основі Єдиних звітів Офісу Генерального прокурора України про кримінальні правопорушення проаналізовано загальні тенденції щодо кількості зареєстрованих кримінальних проваджень. Зроблено висновок, зокрема, про те, що протягом останніх п'яти років спостерігається тенденція до значного збільшення кількості облікованих кримінальних правопорушень за ознаками вчинення відмивання майна, дані про що представлені у Таблиці 3.

Таблиця 3 – Статистичні дані щодо обліку кримінальних правопорушень за ст. 209 КК України за 2021-2025 роки

Порівнюваний період	Кваліфікація кримінального правопорушення	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді
січень – листопад 2025 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	1 298
січень – листопад 2024 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	1 047
січень – листопад 2023 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	934
січень – листопад 2022 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	395
січень – листопад 2021 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	379

Джерело: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

Наведені дані можуть вказувати, як на підвищення ефективності виявлення таких схем в аналізований період в Україні, так і про фактичне

збільшення кількості незаконних дій з відмивання, тому подальше вдосконалення кримінальної норми набуває все більшої актуальності.

Інститут протидії легалізації (відмиванню) майна, здобутого злочинним шляхом, є доволі глибоким та комплексним, оскільки поєднує в собі аспекти, як юридично-правові, так інструментарно-інституційні, що має на меті захист фінансової системи країни, суспільних та державних інтересів, зниження рівня тіньової економіки, а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у сфері боротьби з відмиванням незаконних доходів.

Пошук теоретико-правових підходів до розуміння природи кримінальної відповідальності за легалізацію майна показав, що діяння, яке охоплюється ознаками вчинення відмивання є самостійним (автономним) кримінальним правопорушенням, а не лише вторинним (похідним) від так званого предикатного діяння. Суспільна небезпечність відмивання полягає у прагненні надати злочинним активам видимості законних доходів шляхом введення таких коштів у легальну фінансову систему країни, що підриває її, створює загрози для економічної безпеки України.

У ході дослідження наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених, встановлено що науковці пропонують різні підходи до визначення складу цього кримінального правопорушення: від вузького контексту, який стосується лише дій, спрямованих на «маскування» злочинності походження коштів, до ширшого, де як легалізацію розглядають будь-які операції з майном злочинного походження. Водночас оптимальною конструкцією норми є така, яка враховує міжнародні норми і стандарти, та яка забезпечує баланс між ефективністю криміналізації й гарантіями від надмірного втручання держави у аналізовані суспільні відносини.

Методологія дослідження ґрунтується на історико-правовому, діалектичному, структурно-функціональному, порівняльному, догматичному, логіко-семантичному, статистичному методах та методі індукції, застосування яких дає змогу розглядати проблематику кримінальної відповідальності за

легалізацію майна одночасно як правового і соціального явища, а трансформацію норми – також як продукт міжнародно-правових зобов'язань, взятих на себе Україною. Використання статистики, практики національних судів і зарубіжного законодавства забезпечує емпіричну основу аналізу.

Проведеним дослідженням встановлено, що вивчення питання кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) злочинного майна неможливе без ґрунтового аналізу, порівняння та урахування міжнародного та зарубіжного контексту відмивання, а також національної специфіки окремих аспектів цього явища, включно з історичним екскурсом.

Таким чином, на окресленій теоретико-правовій і методологічній основі дослідження у наступних розділах доцільно проаналізувати склад кримінального правопорушення, провести порівняльне дослідження окремих аспектів кримінальної відповідальності за відмивання майна та надати пропозиції щодо вдосконалення норми про відмивання у кримінальному законодавстві України.

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

2.1. Об'єкт та предмет складу кримінального правопорушення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Об'єкт та предмет будь-якого кримінального правопорушення є основоположними елементами складу правопорушення, від яких в першу чергу залежить правильна кваліфікація діяння та визначення ступеня його суспільної небезпеки. У контексті кримінальної норми про легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, об'єкт та предмет аналізованого кримінального правопорушення мають особливо важливе значення, оскільки відображають не лише суспільну небезпеку шляхом посягання на власність чи суспільно-економічні відносини, а й підтверджують загрозу фінансовій системі держави та міжнародній безпеці. У зв'язку з означеним, проблематика об'єкта і предмета аналізованого складу кримінального правопорушення активно досліджується у науковій літературі, як вітчизняній, так і зарубіжній, а також перебуває в центрі уваги міжнародного антилегалізаційного законодавства.

В той же час дослідження основних ознак кримінального правопорушення варто почати з ознаки суспільної небезпеки аналізованого кримінального правопорушення. Отже, пропонуємо в першу чергу розглянути характеристику кримінального правопорушення з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, через призму його суспільної небезпеки.

Так, згідно з нормою ч. 1 ст. 2 КК України, підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, яке передбачене Кримінальним кодексом. Відповідно до норми ст. 11 КК України,

кримінальним правопорушенням є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Водночас нормою закріплено, що не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди інтересам фізичної або юридичної особи, суспільства або держави [40].

Наведені вище кримінальні норми свідчать про те, що для притягнення особи до кримінальної відповідальності, крім наявності складу кримінального правопорушення, необхідними елементами якого є об'єкт та об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона, також обов'язковим є наявність суспільної небезпечності у вчинюваному діянні.

Характеристика суспільної небезпечності певного діяння має вирішальний вплив на віднесення діяння до такого, що переслідується кримінальним законом, не тільки з формальних підстав, а в першу чергу з урахуванням його змісту.

Доречним у цьому аспекті виглядає позиція науковців О. О. Дудорова та М. І. Хавронюка, відповідно до якої правники наводять аргументи про те, що в різних правових системах світу панує переважно два підходи у визначенні кримінального правопорушення. Щодо першого підходу, то науковці зазначають, що законодавець більшості іноземних держав розглядає кримінальне правопорушення у формально-юридичному контексті, тобто як діяння, яке закріплене у кримінальному законі та за яке передбачено певне покарання. На противагу першому підходу, науковці також наводиться другий, який в тому числі панує в законодавстві України, а також у більшості постсоціалістичних країн, при якому застосовується більш широке матеріальне поняття злочину, як виду кримінального правопорушення. На відміну від формального підходу, другий підхід передбачає врахування ознаки

суспільної небезпеки, яку слід сприймати як об'єктивну властивість діяння завдавати суспільну шкоду [49, с. 105–106].

Значний внесок у дослідження суспільної небезпеки, як важливої ознаки кримінального правопорушення, зробила вітчизняна науковиця М. Р. Рудковська. У своїй науковій праці, правниця зауважила на тому, що, визначаючи суспільну небезпеку діяння, необхідно враховувати всі елементи складу злочину. Водночас науковиця вказує на те, що одні ознаки складу кримінального правопорушення впливають на ступінь суспільної небезпеки діяння, в той час як інші – самі по собі не впливають, але в поєднанні з певними ознаками можуть свідчити про наявність складу злочину [50, с.55].

В іншій своїй роботі М. Р. Рудковська також робить висновки про те, що обов'язкові об'єктивні ознаки складу злочину впливають на наявність суспільної небезпеки та враховуються при кваліфікації посягання. В той же час факультативні ознаки об'єктивної сторони складу злочину, а також інші обставини, які не входять до ознак складу правопорушення, визначають ступінь такої суспільної небезпеки та, на думку науковиці, враховуються при індивідуалізації кримінальної відповідальності [51, с. 340].

Слід також навести позицію правників С. Харитонова та М. Панова, які, розмірковуючи над новелами законодавства щодо поділу кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини, також наголошують на тому, що ознака суспільної небезпечності кримінально-протиправного діяння – це фундаментальна й надзвичайно важлива соціальна (матеріальна) ознака будь-якого кримінального правопорушення. Суспільна небезпечність вказує на те, що діяння заподіює чи створює загрозу заподіяння істотної шкоди особистим правам та свободам, праву власності, громадській безпеці та порядку, довколишньому середовищу, конституційному устрою держави, миру та безпеці людства, а також іншим охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам. На думку науковців, шкода (шкідливість) становить сутність і зміст суспільної небезпечності як ознаки діяння, що визнається

кримінальним правопорушенням, органічно притаманна йому й відображає соціальну сутність правопорушення [52].

Науковці Н. А. Лугіна та М. В. Омелян вважають, що суспільну небезпеку відмивання активів, одержаних злочинним шляхом, становить те, що внаслідок вчинення цього діяння порушуються та обмежуються основні конституційні принципи, які забезпечують єдність економічного простору, свободу переміщення товарів, послуг і фінансових ресурсів, а також свободу

Натомість нам близька в цьому контексті позиція О. О. Дудорова і Т. М. Тертиченко, які, у розрізі пошуку істини щодо соціальної обумовленості криміналізації легалізації злочинного майна, встановлюють зв'язок криміналізації цього правопорушення з виникненням нової суспільно небезпечної діяльності, якої до цього не існувало. Автори вказують на те, що з набуттям незалежності перед Україною постала подвійна проблема: по-перше, створення якісно нової системи економічної діяльності, а по-друге, необхідність протидії новим суспільно небезпечним діям, серед яких відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом [17, с. 40].

При цьому науковці наголошують, що при вчиненні відмивання активів, які походять від злочинів, найбільшої шкоди зазнає економічна сфера держави. У результаті відмивання злочинного майна тією чи іншою мірою страждає значна частина складових системи, серед яких макроекономічна, зовнішньоекономічна, фінансова, інвестиційна та виробнича. Попри те, що норма статті 209 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, належить до розділу VII Особливої частини «Злочини у сфері господарської діяльності», негативний суспільно небезпечний вплив цього правопорушення не обмежується лише економічними наслідками. Серед інших небезпечних наслідків науковці також називають поширення корупційних практик, зростання рівня злочинності в країні, у тому числі організованої, тощо. Все це,

на переконання науковців, у сукупності призводить до підриву політичних інститутів країни [17, с. 71].

Підсумовуючи викладене, ознака суспільної небезпечності кримінального правопорушення з відмивання злочинних активів відіграє особливу роль у віднесенні діяння до такого, за яке кримінальним законодавством передбачена відповідальність. Оскільки для цього не достатнім є виключно наявність обов'язкових елементів складу кримінального правопорушення, як об'єктивних, так і суб'єктивних. Важливим є зміст такого діяння, а також його шкідливі наслідки для охоронюваних законом суспільних відносин, що у випадку з правопорушенням у вигляді легалізації злочинних активів сягає далеко за межі впливу на безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення та негативно впливає на різні сфери діяльності України.

Таким чином, визначаючи суспільну небезпечність легалізації (відмивання) майна, здобутого у злочинний спосіб, слід враховувати, що вона охоплює цілу систему ризиків та загроз для економічної стабільності, правопорядку та демократичних інститутів нашої держави, що у свою чергу обумовлює необхідність ґрунтовного дослідження питання об'єкту цього кримінального правопорушення, оскільки його чітка ідентифікація дозволить конкретизувати, які саме суспільні відносини та цінності зазнають безпосереднього посягання при вчиненні аналізованого кримінального правопорушення.

Питання визначення об'єкта кримінального правопорушення, розкриття його змісту, а також класифікація різновидів об'єктів лежить у головній площині проблем теорії кримінального права. Вірне та найбільш точне встановлення сутності об'єкта правопорушення дозволяє системно досліджувати механізми посягання, надавати оцінку ступеню суспільної небезпеки, здійснювати комплексну характеристику елементів складу кримінального правопорушення, вирішувати питання його кваліфікації та

відмежовувати відповідні діяння від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Незважаючи на різноманіття наукових підходів, загальноновизнаним є положення, відповідно до якого об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, на які безпосередньо спрямоване посягання, яке завдає або може завдати суспільної шкоди. Водночас наукова дискусія щодо конкретизації сутності об'єкта залишається відкритою, і вчені підходять до його вирішення, ґрунтуючись на різних методологічних позиціях.

Як зазначає І. Б. Кравчина, вчення про об'єкт злочину своїм корінням сягає в кримінально-правові ідеї кінця ХІХ – початку ХХ століття. Погляди щодо того, на що посягає злочин, чому він завдає шкоди, розвинулися під впливом нормативної, де об'єкт визначається як норма права, соціологічної, де об'єкт — це правове благо та соціальний інтерес і різного роду проміжних, дуалістичних концепцій об'єкта, котрі в 20-х роках ХХ століття в решті змінилися на чітке усвідомлення того, що об'єктом будь-якого кримінального правопорушення є суспільні відносини, яким в результаті скоєння правопорушення заподіюється шкода або створюється загроза спричинення такої шкоди [54].

Науковиця І. О. Бандурка комплексно проаналізувала поняття об'єкта правопорушення в кримінально-правовій системі України. Правниці описала об'єкт злочину як одну з основних категорій, яка позначає суспільні відносини та інститути, яким в результаті вчинення кримінального правопорушення може бути заподіяна суспільна шкода. Науковиця також дослідила основні ознаки складу кримінального правопорушення, зокрема різні підходи, які панують в юридичній науці, щодо визначення об'єкта, його теоретико-юридичного обґрунтування та практично-прикладного значення для кримінальної правової системи [55, с. 71–72].

Враховуючи наведені юридичні позиції, науковиця приходить до висновку про те, що об'єктом злочину є ті суспільні відносини, цінності,

матеріальні та нематеріальні блага, на які посягає злочин, завдаючи певної шкоди, і які охороняються кримінальним законодавством [55, с.72].

Оскільки класичним у юридичній літературі є підхід у поділі об'єкта кримінального правопорушення по вертикалі на загальний, родовий і безпосередній, пропонуємо дотримуватися цього підходу, не вдаючись у проблематику питання класифікації, яке не є глибоким предметом дослідження у цій роботі.

Деякі науковці пишуть, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, до якого зокрема прийнято відносити і відмивання злочинного майна, переважно є: нормальна господарська діяльність; суспільні відносини у сфері економічної діяльності; система відносин, які складаються в процесі руху речей, коштів, прав та дій у сфері цивільного обороту України; існуюча систему господарювання та суспільні відносини, які її утворюють; нормальне функціонування фінансової системи держави [56, с. 119].

На рівні ж безпосереднього об'єкта, як зауважують ці ж правники, у разі завдання протиправними діями шкоди основному та додатковому об'єктам, значення для кваліфікації має лише та шкода, що завдана основному безпосередньому об'єкту, тоді як суспільна небезпека від шкоди додатковому об'єкту вважається нею врахованою і тому кваліфікації за сукупністю діяння не потребує [56, с. 121].

Розглянемо позиції деяких науковців, які вивчали проблематику об'єкту легалізації (відмивання), як в широкому його розумінні, так і окремі аспекти окресленого наукового питання.

Щодо норми статті 209 КК України, думки науковців розділені у тих напрямках, що об'єктом відмивання є суспільні відносини у сфері забезпечення економічної безпеки, а також правопорядку в країні. Тобто вчинення відмивання злочинного майна створює ризики та підриває довіру до фінансово-економічної системи країни, ускладнює державний контроль за

обігом коштів та нормальним функціонуванням фінансової системи держави, що в свою чергу також створює сприятливі умови для поширення корупції та організованої злочинності, а відтак посягає на економіку країни та підриває основи правопорядку в цілому.

Як зазначає науковець К. М. Орбець, за трирівневою класифікацією об'єкта кримінального правопорушення, безпосередній та родовий об'єкти легалізації злочинного майна, входять до кола всіх суспільних відносин, які виступають об'єктом кримінально-правової охорони (або загальним об'єктом усіх кримінальних правопорушень у разі посягання). Водночас науковець стверджує, що родовий об'єкт, як поняття більш загального (вищого) рівня має повністю включати в себе безпосередній, тобто основний об'єкт і, навпаки, основний безпосередній об'єкт не повинен виходити за межі родового об'єкта правопорушення. [57, с. 47].

Так, науковці В. М. Киричко, О. І. Перепелиця та В. Я. Тацій обґрунтовують, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, виступають суспільні відносини у сфері зайняття господарською діяльністю і боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

У такий спосіб науковці визначають, що саме ці відносини зазнають найбільш істотного посягання при вчиненні легалізації, оскільки відмивання злочинних доходів не лише має негативний вплив на економіку країни, підриває економічні основи держави, а також створює передумови для подальшого поширення організованої злочинності у цій сфері [58, с. 216].

Натомість, на переконання науковця А. С. Беніцького, мета, яку ставив перед собою вітчизняний законодавець при впровадженні кримінальної відповідальності за відмивання злочинного майна, не пов'язана із забезпеченням ефективності господарської діяльності, а обумовлена забезпеченням ефективності правосуддя в частині виконання винесених судом вироків, тобто схилиючись до того, що фактичним об'єктом аналізованого

кримінального правопорушення є відносини у сфері правосуддя [59, с. 191–192].

Слід водночас зазначити, що така думка виглядає наразі не достатньо актуальною, оскільки суспільним відносинам у сфері правосуддя, по-перше, не у всіх випадках завдається шкода у вигляді труднощів встановлення факту вчинення та розслідування злочину, від якого походить майно, по-друге, через призму концепції автономного відмивання, встановлення та доведення вчинення конкретного предикатного правопорушення є необов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності за відмивання.

Наприклад, науковці О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан, відштовхуючись від об'єкту кримінального правопорушення, в тому числі того, який піддається посяганням при вчиненні відмивання злочинного майна, звертають увагу на те, що розділ VII Особливої частини КК України, який має назву «Злочини у сфері господарської діяльності», не у повній мірі відображає зміст кримінальних правопорушень, передбачених цим розділом (зокрема злочинів проти фінансової, економічної та господарської безпеки). Вони аргументують, що частина складів злочинів, серед яких й ст. 209 (легалізація доходів), виходить за межі простої господарської діяльності і стосується ширших суспільних відносин у сфері фінансової безпеки. Таким чином, О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан навіть пропонують змінити назву цього розділу на «Кримінальні правопорушення проти фінансової безпеки та господарської діяльності», що, на їх переконання, краще узгоджується зі змістом і об'єктом цих правопорушень [60, с. 464–466].

В свою чергу, науковець М. О. Гладковський, проаналізувавши позиції різних науковців щодо проблематики об'єктивної сторони легалізації, приходить до висновків, що основним безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення відповідно до норми ст. 209 КК України, виступають такі соціальні цінності, як врегульовані державою соціальні зв'язки у сфері господарської діяльності, які набувають характеру

господарських правовідносин, а також національна та міжнародна фінансові системи. Поряд з цим, науковець пропонує відносити до об'єкту аналізованого кримінального правопорушення врегульовані державою соціальні зв'язки, які набувають характеру майнових цивільних правовідносин, предметом яких є майно, що не пов'язане з господарською діяльністю [61, с. 275–276].

Науковці Т. М. Тертиченко та О. О. Дудоров також зазначають, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення у вигляді легалізації злочинного майна, є встановлений з метою протидії залученню в економіку забрудненого майна порядок здійснення господарської діяльності, а також порядок вчинення цивільно-правових правочинів у частині використання майна, який не пов'язаний із господарською діяльністю [17, с. 150].

Автори М. О. Перепелиця та Л. В. Товкун вважають, що суспільна небезпека правопорушення з легалізації (відмивання) злочинного майна полягає у низці негативних наслідків як для держави та суспільства загалом, так і для окремих громадян. Джерелом таких доходів часто є тяжкі злочини, такі як торгівля наркотиками, зброєю, людьми, шахрайство, реалізація контрафактної продукції, браконьєрство тощо. Окрім цього, у подальшому вже легалізовані кошти часто використовуються для фінансування організованої злочинності й терористичних угруповань, що в свою чергу також призводить до зростання державних витрат на боротьбу з цими явищами та, відповідно, за рахунок цього йде скорочення фінансування соціально значущих і державних програм. Крім того автори зазначають, що процес легалізації злочинних доходів сприяє розповсюдженню корупції, створює загрози національній безпеці й суверенітету держави, а також сприяє поширенню міжнародній організованої злочинності та фінансуванню терористичної діяльності [62, с. 87].

Науковці О. М. Резнік та Н. М. Щербак наголошують, що одним із головних об'єктів посягання при відмиванні є фінансова система держави, оскільки вказане кримінальне правопорушення підриває стабільність

валютної та банківської систем, довіру інвесторів, платоспроможність та регуляторні механізми. Крім того, на думку авторів, негативному впливу також піддаються економічні відносини, наприклад, порядок та правомірність фінансових операцій, прозорість капіталів, конкурентоспроможність. А також при вчиненні легалізації страждає державний суверенітет і безпека через призму розвитку кримінальних організацій, корупції, послабленню правил контролю, що в кінцевому рахунку загрожує державним інтересам. Також страждають суспільні відносини у сфері права власності і майнової безпеки, оскільки злочинні доходи часто пов'язані із порушенням права власності іншої фізичної або юридичної особи, шахрайством чи іншими правопорушення проти власності [63, с. 291–293].

Таким чином, з огляду на наведені вище позиції науковців, можна зробити висновок, що кримінальне правопорушення у вигляді легалізації (відмивання) злочинних доходів тягне за собою низку негативних наслідків, серед яких підрив економічної та фінансової стабільності держави, збільшення можливостей у злочинців до фінансування організованої злочинності й тероризму, а також, у кінцевому рахунку, зменшення бюджетних спроможностей держави, свідчить про багатогранність об'єкта цього кримінального правопорушення. Посягання охоплює не лише економічні та фінансові відносини, а й суспільну безпеку, державний суверенітет, політичну стабільність і права окремих громадян, що підкреслює поєднання основних та другорядних об'єктів посягання у цьому кримінальному провадженні. Таке розуміння дає змогу оцінювати суспільну небезпечність цього кримінального правопорушення у комплексному вимірі, як посягання не лише на економічну безпеку держави, а й на ефективність функціонування її фінансової системи, легітимність державних інститутів та довіру до правопорядку.

Легалізація злочинних доходів спотворює механізми здорового конкурентного середовища, створює передумови для поширення корупційних правопорушень та формування тіньових економічних протиправних структур.

У результаті відбувається підрив основ фінансової системи, зменшення прозорості економічних процесів і послаблення державних контролюючих механізмів, що свідчить на користь аргументу про багаторівневий характер об'єкта цього кримінального правопорушення.

Поряд з об'єктом у складі аналізованого кримінального правопорушення особливе місце займає його предмет, до числа якого законодавець зараховує майно, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом.

В аспекті вивчення предмета легалізації важливим є зазначити, що в кримінально-правовій науці одним із вирішальних аспектів є вірне теоретичне та практичне усвідомлення предмета кримінального правопорушення, оскільки здатність чітко виокремити в кримінальній нормі предмет кримінального правопорушення, сприяє коректній кваліфікації суспільно небезпечного діяння.

За буквальним та дослівним тлумаченням норми з відмивання майна, предметом кримінального правопорушення є майно, тобто речі матеріального світу, що в свою чергу мають певну сукупність ознак та з якими кримінально-правові норми пов'язують наявність відповідного складу кримінального правопорушення.

На думку науковиці А. А. Музики, зміст поняття предмета будь-якого кримінального правопорушення детермінується сукупністю ознак, які можна розділити на три групи: фізичні, соціальні та юридичні. Так А. А. Музика наводить, що фізичні ознаки предмета кримінального правопорушення відображають його природні властивості, до яких, зокрема, можна віднести: матеріальність, кількість, форму, стан, структуру та якість [64, с. 110].

На думку О. О. Швидкого, предметом аналізованого суспільно небезпечного діяння виступають окремі речі, їх сукупність, майнові права та обов'язки, які прямо чи опосередковано одержані від кримінального правопорушення та (або) є доходами від таких активів; а також ті, які

призначалися чи використовувалися для переконання особи до вчинення кримінального правопорушення, його фінансування або іншим чином матеріального забезпечення, є винагородою за його вчинення; майно, яке є предметом кримінального правопорушення; виготовлені, підшукані, пристосовані або будь-яким чином використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення [65, с. 171].

Крім того, для більш глибокого аналізу предмета цього кримінального правопорушення, пропонуємо згадати історичний контекст аналізованої норми та наголосити на тому, що в аспекті предмета правопорушення аналізована норма зазнала певної трансформації, адже до 06.12.2019 предметом легалізації (відмивання) вважалися доходи, кошти або інше майно, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів (КК України у ред. до 06.12.2019).

В свою чергу, поняття доходу наводилось виключно в назві норми КК України та не було відображено в самому тексті диспозиції норми. Таким чином, звівши фактично предмет злочину із легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, до єдиного збірного поняття «майно», норма набула зрозумілішого вигляду в цій частині та стала більш конкретизованою.

Крім того, з прийняттям нової норми законодавець передбачив, що майно може вважатися злочинним, у разі його одержання повністю чи частково, а також як у прямий, так і в опосередкований спосіб внаслідок вчинення злочину, що також мало позитивний контекст у сфері правозастосування.

Щодо злочинного походження майна, яке є предметом відмивання, то аналізована норма не містить вимоги наявності факту попереднього встановлення судом його злочинного походження, більш того, законодавцем прямо передбачено достатність наявності (за умови їх доведення) фактичних обставини, які свідчать про його одержання злочинним шляхом.

Законодавець акцентував на необов'язковості одночасного доведення вчинення так званого предикатного злочину, в результаті скоєння якого одержано майно, яке може виступати предметом відмивання, фіксуючи увагу на достатності наявності фактичних обставин, які вказують на його злочинне походження. Крім того, законодавець наголосив на достатності усвідомлення (або наявності всіх умов для такого усвідомлення) особою того, що отриманий актив є результатом протиправного діяння для можливості кваліфікувати дії особи, як легалізацію (відмивання), шляхом зазначення у диспозиції норми формулювання «особа знала або повинна була знати, що таке майно одержано злочинним шляхом».

Однак, слід зазначити, що не всі науковці та практикуючі юристи розділяють окреслені вище позиції.

Проблематика можливості кваліфікації певного діяння як легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, продовжує й надалі створювати умови для наукових дискусій та практичних спорів.

До прикладу, на думку М. Гладковського кримінальна відповідальність за нормою статті з відмивання злочинного майна може наставати за відсутності одночасного притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення предикатного злочину або наявності попередньо винесеного обвинувального вироку за вчинення такого злочину [31, с. 180].

Водночас на противагу цій позиції можна навести висвітлені переконання адвоката С. Г. Ханіна, який наполягає, що для початку розслідування злочину за ознаками ст. 209 КК України та внесення такої кваліфікації до ЄРДР, повідомлення особі про підозру, обвинувачення та засудження особи за ст. 209 КК України, має бути одночасне притягнення особи до відповідальності за злочин, в результаті якого отримано майно та за відмивання такого майна, або необхідним є наявність предикату, попередньо встановленого судом у обвинувальному вироку [66].

Такі ж думки наводить і правник О. Карлін у своєму блозі, вказуючи на те, що особливістю злочину з відмивання є те, що він не може існувати без іншого злочину, внаслідок якого і було здобуте майно, яке у подальшому було легалізоване, тобто відмите. Такий (перший) злочин називається предикатним (таким, що передував легалізації) Правник вказує, спочатку такий предикатний злочин мав бути встановлений вироком суду, але за чинною нормою це не обов'язково і за найбільш поширеною схемою розслідування здійснюється щодо предикатного злочину та легалізації одночасно [67].

У 2021 році експерти Ради Європи Іен Ричардсон та Ігнасіо де Лукас Мартін сформували технічний документ «Посібник з питань виявлення, розслідування та кримінального переслідування відмивання коштів», в якому наголосили, що за міжнародними стандартами необхідним є розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності за відмивання коштів, як за окремий злочин. Ґрунтуючись на нез'ясованому збагаченні або на невідповідностях у податковій звітності, слідчі можуть ініціювати розслідування відмивання коштів навіть за відсутності прямих доказів конкретного предикатного злочину [68, с. 32].

Таким чином, проблематика кваліфікації діяння як легалізацію (відмивання) злочинного майна, залишається предметом наукових дискусій та практичних спорів, питання «автономного» відмивання серед правників залишається неоднозначним в силу різних правових трактувань.

Задля дослідження цієї проблематики у правозастосовній діяльності, нами було проаналізовано більше 440 вироків судів першої інстанції у справах з кваліфікацією правопорушень за нормою 209 КК України, у тому числі в попередніх її редакціях, та які перебувають у відкритому доступі в Єдиному державному реєстрі судових рішень, винесені за 2021–2025 роки для встановлення основних тенденцій та визначення загальних проблемних правозастосовних питань. Аналізом виявлено, що загальна кількість вироків у справах з кваліфікацією за ст. 209 КК України з роками збільшилася, що може

свідчити про поступове вирішення певних проблемних питань у правозастосуванні. Переважну більшість проаналізованих вироків із зазначеною кваліфікацією становлять обвинувальні вирокі (91,5%), а випробувальні – 8,5%, що проілюстровано нижче у діаграмі №1.

Діаграма №1 – Структура вироків (обвинувальні або виправдувальні) та динаміка за роками

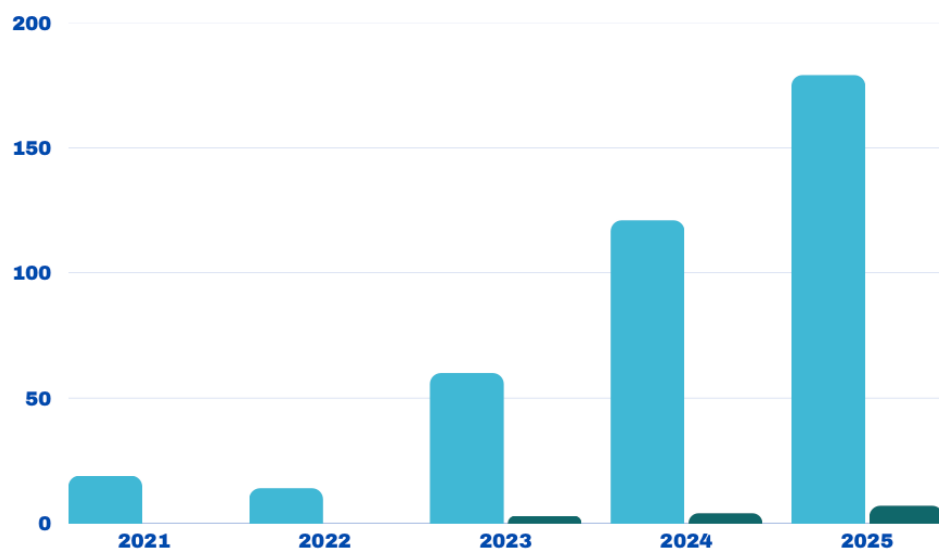

Водночас у ході аналізу також було виявлено, що доволі незначна частина кримінальних проваджень стосується обвинувачень у вчиненні автономної легалізації злочинного майна, тобто без попереднього засудження або одночасного притягнення до кримінальної відповідальності за встановлений предикатний злочин. З усіх досліджених вироків лише 15 справ, тобто 3,37% стосується притягнення до кримінальної відповідальності за так зване автономне відмивання, тоді як 433 справи (97,3%) пов'язані з обвинуваченням у вчиненні похідної від предикату легалізації злочинного майна [69–83].

Не зважаючи на незначну частину справ з обвинуваченням в автономному відмиванні, темпоральна динаміка свідчить про поступове

зростання частки таких справ у загальній кількості. Так, якщо у 2021–2022 роках випадки винесення вироків за обвинуваченням в автономному відмиванні були поодинокими, то у 2024–2025 роках їх кількість збільшилася. Це може вказувати на повільне розширення правозастосовної практики та поступове розуміння правоохоронними органами і судами специфіки обвинувачення за вчинення автономної легалізації, однак питомі показники таких вироків, які й на цей час залишаються низькими, також вказують на недостатній ступінь усвідомлення природи кримінальної відповідальності за аналізоване кримінальне правопорушення (діаграма № 2):

Діаграма № 2 – Динаміка винесення вироків за вчинення відмивання у 2021–2025 роках у розрізі співвідношення обвинувачення у похідному від предикату відмиванні та автономному

Динаміка винесення вироків за вчинення відмивання у 2021-2025 роках у розрізі співвідношення обвинувачення у похідному від предикату відмиванні та автономному

Водночас, з 15 вироків, які стосуються обвинувачення у вчиненні відмивання майна, незалежного від предикату, тільки 1 є виправдувальним, а

інші – обвинувальні. Таким чином, виявлені тенденції останніх років у судовій практиці демонструють доволі низький рівень кваліфікації діянь як відмивання майна, без одночасного притягнення чи попереднього засудження за злочин, від якого таке майно походить. Означене може вказувати на об'єктивну складність для органів досудового розслідування у доведенні складу автономного відмивання, так і про недостатній ступінь розуміння основних рис досліджуваного кримінального правопорушення та неготовність правоохоронних органів до кваліфікації дій з ознаками відмивання без встановленого предикатного злочину.

Варто також зазначити, що оцінювання проблематики кваліфікації діянь як відмивання у роботі органів досудового розслідування виключно за вироками судів є неповною, оскільки значна кількість кримінальних проваджень з такою кваліфікацією може навіть не доходити до стадії судового розгляду справи по суті. Це може відбуватися через недостатню доказову базу, яку сторона обвинувачення вважають необхідною, для забезпечення у подальшому ефективного підтримання обвинувачення у суді. Це може бути пов'язано з низкою проблемних аспектів, серед яких помилкове розумінням необхідного ступеня обізнаності особи про походження майна, що легалізується, а також недоведеність саме злочинного «сліду» такого майна. Наслідком окресленої проблематики може бути закриття проваджень на етапі досудового розслідування або їх перекваліфікація на суміжні склади кримінальних правопорушень, що не відображається у судовій статистиці вироків. Таким чином, загальна ситуація правозастосування може бути значно ширшою та складнішою, ніж та, що доступна з аналізу судових рішень.

Крім того, вчені Н. С. Карпов і Р. М. Івасік дискутують про те, чи достатньо чітко сформульовано у статті про відмивання коштів вартість предмета кримінальної відповідальності та пропонують встановити її нижню межу з якої би починалася кримінальна відповідальність, а за діяння на меншу

вартість вчені пропонують передбачити адміністративну відповідальність [84, с. 340].

На це також звертають увагу М. Мельник та М. Хавронюк вважаючи, що законодавець не встановив у нормі ст. 209 мінімальну вартість предмета відмивання (коштів чи іншого майна), вчені пропонують для кваліфікації певного діяння як відмивання, яке вчиняється зі злочинним майном, керуватися положенням ч. 2 ст. 11 КК України про малозначність діяння, що свідчить про відсутність суспільної небезпеки [85, с. 617].

Такої ж позиції притримуються і науковці В. Я. Тацій, В. І. Борисов та В. І. Тютюгін, які вважають, що мінімальний розмір предмета відмивання законодавством не встановлено, тому він повинен визначатися в кожному конкретному випадку з урахуванням положень ч. 2 ст. 11 КК України [86, с. 285–292].

Розглянемо позицію, яка панує у міжнародних документах щодо цього питання. Так, відповідно до статті 1 Варшавської конвенції, поняття майна включає «майно будь-якого виду, незалежно від того, матеріальне воно чи виражене в правах, рухоме чи нерухоме, та правові документи або документи, які підтверджують право на таке майно або частку в ньому» [27].

Тотожне визначення майна міститься і в Конвенції ООН транснаціональної організованої злочинності.

Крім того, згідно з рекомендаціями FATF 2012 року, оновленими та опублікованими у жовтні 2025 року, термін «майно» пояснюється як активи будь-якого виду, включно з фізичним та нефізичним майном, рухомими чи нерухомими, матеріальним чи нематеріальним [87].

Тож на нашу думку, не зважаючи на те, що окреслена норма щодо малозначності є доволі умовною, з урахуванням міжнародних тенденцій у сфері протидії відмиванню, зважаючи на законодавство інших країн, не виглядає доцільним встановлення нижньої межі вартості предмета відмивання

в КК України та достатнім є ідентифікувати певне діяння як таке, що не має ознаки суспільної небезпеки в силу своєї малозначності.

Крім цього, на нашу думку, застосування ст. 209 КК України для кваліфікації певного діяння викликає певні труднощі й непевності при оперуванні правопорушником віртуальними активами при вчиненні легалізації.

Так, як стверджує науковиця О. В. Тихонова, однією з особливостей розвитку сучасної фінансової системи є поява таких платіжних інструментів, як електронні гроші з використанням електронних гаманців. Новітня тенденція у сфері розрахунків, поряд із наданням контрагентам можливості швидко здійснювати операції, спровокувала появу нових способів вчинення протиправних діянь, наприклад, використання нематеріальних безготівкових засобів платіжу [88, с. 22].

Згідно з нормою ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Водночас відповідно до ст. 179 ЦК України, річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Згідно норми статті 179-1 «Поняття цифрової речі» ЦК України, цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті. Водночас, особливості правового режиму цифрових речей визначаються законом. До цифрових речей застосовуються положення цього Кодексу про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі [89].

З огляду на наведені норми, предметами аналізованого кримінального правопорушення можуть бути рухомі та нерухомі речі, подільні та неподільні, які мають індивідуальні або родові ознаки, споживні та неспоживні тощо.

Тобто, нерухомість, транспортні засоби, твори мистецтва, кошти, цінні папери, майнові права, а також віртуальні активи, як різновид речі (цифрової).

Натомість, не позбавлене сенсу й твердження, що виходячи з наведених вище понять та властивостей, однією з основних ознак предмета аналізованого правопорушення все ж є матеріальність. На думку А. А. Музика та Є. В. Лащук, право на майно позбавлене матеріальності, а тому не може бути предметом легалізації [90, с. 112].

Разом з тим відповідно до рішення ЄСПЛ у справі «Броньовські проти Польщі» (case of Broniowski v. Poland, заява № 31443/96 від 22.06.2004), де термін «майно» трактується як самостійне поняття, що не залежить від офіційної класифікації у національному законодавстві та не обмежується лише правом власності на матеріальні речі. До нього можуть належати також інші права та інтереси, які становлять активи, і які, відповідно, можуть розглядатися як «права на майно», а отже, як «майно» у розумінні цього положення. У кожній конкретній справі необхідно з'ясувати, чи надавали обставини справи заявникові майнові права або законні інтереси, що підпадають під захист статті 1 Першого протоколу [91, §129].

Поняття «віртуальна валюта» було вперше закріплене у Директиві (ЄС) 2015/849 від 20 травня 2015 року «Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів або фінансування тероризму».

Положеннями Директиви визначаються заходи контролю, які мають застосовуватися для протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом. У 2018 році до Директиви були внесені зміни, які вперше закріпили термін «віртуальна валюта» у контексті спрямованості на підвищення прозорості операцій із криптовалютами й запобігання відмиванню майна. Оновлена редакція Директиви визначила віртуальні валюти як цифровий засіб вираження вартості, який не емітується та не забезпечується центральним або іншим публічним органом, не є законним платіжним засобом, але приймається фізичними чи юридичними особами як засіб обміну, може передаватися,

зберігатися та використовуватися в електронній формі. Таким чином, криптовалюти як різновид віртуальних активів вперше були офіційно включені до правового поля Європейського Союзу [92].

Щодо вітчизняного законодавства, то відповідно до Закону України «Про віртуальні активи» (який на цей час не набрав чинності) віртуальний актив – це нематеріальне благо, що є об’єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об’єкти цивільних прав [93].

Крім того, відповідно до норм зазначеного Закону, віртуальні активи є нематеріальними благами, особливості обороту яких визначаються Цивільним кодексом України та цим Законом. Віртуальні активи можуть бути незабезпеченими або забезпеченими. Незабезпечені віртуальні активи майнових прав не посвідчують. Забезпечені віртуальні активи посвідчують майнові права, зокрема права вимоги на інші об’єкти цивільних прав (ст. 4).

У згаданому вище технічному документі «Посібник з питань виявлення, розслідування та кримінального переслідування відмивання коштів» експерти окремий підрозділ приділили питанню віртуальної валюти (стор. 28–31), яку вони розглядають у контексті предмета відмивання та називають головною перешкодою для правоохоронців те, що операції з такою валютою можуть здійснюватися з використанням анонімних адрес/ідентифікаційних даних і ймовірно будуть зашифровані, що ускладнює процес доведення [68].

Серед віртуальних активів в першу чергу йдеться про криптовалюти, NFT-токени, stablecoin, токенизовані цінні папери тощо. «Криптовалюти – це цифрові валюти, захищені за допомогою криптографії. Вони працюють на основі блокчейн-технології, що дозволяє користувачам надсилати й отримувати активи через децентралізовану peer-to-peer (P2P) мережу» [94].

На думку науковців О. В. Кришевич та І. О. Роциної, наразі в кримінальному праві постало питання визнання криптовалюти предметом кримінальних правопорушень, в першу чергу проти власності. Науковці вважають, що предмету кримінальних правопорушень проти власності притаманні певні ознаки, до яких можна віднести економічну властивість (вартість), фізичну (ознаку матеріальності), юридичну (приналежність певній особі). Науковці розглядають криптовалюти як один із видів віртуальних фінансових інструментів, якій характерні ознаки предмета кримінального правопорушення проти власності, тобто можливість вимірювати у певних одиницях (мають певну мінову та споживчу вартість) [95, с. 173].

Так, Д. В. Казначєєва розглядає криптовалюту як об'єкт кримінально-правового регулювання, підкреслюючи, що вона може виступати предметом кримінального правопорушення проти власності, а також засобом його вчинення, наприклад для відмивання або переказу незаконних коштів. Авторка звертає увагу на правову невизначеність статусу криптовалют в законодавстві України, що ускладнює кваліфікацію злочинів та застосування норм кримінального права, а також наголошує на специфічних властивостях криптовалют, таких як децентралізованість, анонімність та складність ідентифікації їх власника. Авторка стверджує, що криптовалюта потребує чіткого законодавчого визначення її статусу для забезпечення її правового регулювання в кримінальній сфері [96, с. 97–101].

Науковець В. І. Пісний, досліджуючи предмет (об'єкт) легалізації злочинного майна та проблеми його з'ясування в діючому КК України, наголошує на тому, що в сучасних реаліях особливе значення має питання ефективності діяльності органу досудового розслідування через необмежені можливості трансформації об'єкта (предмета) легалізації майна. Наразі готівка або інше майно можуть бути трансформовані у віртуальні активи протягом дуже обмеженого періоду, які, в свою чергу, можуть бути миттєво переміщені до інших країн, практично без контролю з боку державних органів. Таким

чином, на думку В.І. Пісного, найбільш коректним та повним визначенням об'єкта (предмета) злочину можна назвати валютні цінності, включаючи готівку, віртуальні активи, інше майно та майнові права та обов'язки. В той же час слід зазначити, що за сукупністю наведених характеристик вочевидь правник має на увазі саме предмет кримінального правопорушення з легалізації (відмивання) майна, а не його об'єкт [97, с. 91–92].

Отже, чітке окреслення об'єкта та предмета кримінального правопорушення з відмивання майна є необхідним для забезпечення ефективності кримінально-правової норми. Ідентифікація об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення з відмивання дозволяє виокремити цю злочинну діяльність серед інших кримінальних правопорушень у сфері економіки та фінансової системи, уникнути правових колізій і забезпечити належне застосування кримінальної норми для справедливого притягнення особи до кримінальної відповідальності. Крім того, вірне розуміння складу відмивання майна, в числі якого й віртуальні активи, як різновид майнових прав, сприяє розмежуванню цього кримінального правопорушення від суміжних складів інших правопорушень, а також сприяє гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та нормами.

Водночас, ще одна проблема, яка вбачається у складі аналізованого кримінального правопорушення, на нашу думку, лежить у площині встановлення ознаки предмета відмивання з прив'язкою саме до злочинного сліду.

У ст. 9 Варшавської Конвенції, яка є одним із основоположних міжнародних документів у сфері протидії відмиванню, йдеться про те, що кожна країна вживає необхідних законодавчих та інших заходів, щоб визначити як кримінальне правопорушення умисне перетворення або передавання майна, якщо таке майно є доходом, отриманим у результаті будь-якого злочину, тобто предмет відмивання має походити від злочину [38].

Відповідно до рекомендацій FATF також йдеться про доходи, одержані від предикатних злочинів [98].

Як ми вже звертали увагу (див. Розділ 1), у контексті ознак предмета досліджуваного правопорушення законодавець Польщі розглядає походження активу, який надалі легалізується, від вчинення забороненої дії, що на нашу думку не є тотожним поняттям до дії злочинної. Тобто поняття забороненої дії є більш ширшим поняттям за злочин. Таким чином, у наведеному аспекті мова може йти не виключно про кримінальні правопорушення, а також про інші заборонені дії [39].

Також у кримінальному законодавстві Болгарії у статті 253 йдеться про майно, яке одержане через злочин чи іншу дію, що є небезпечною для суспільства (іншу суспільно небезпечну дію) [44].

Головною особливістю є те, що предмет легалізації може походити від злочину або іншої дії, що є суспільно небезпечною, тобто поняття джерела отримання доходу є ширшим за термін «злочинного походження».

Також відповідно до КК Грузії (ст. 194), майно, що легалізується є незаконним та/або недокументованим та/або недокументованого походження [43].

У статті 261 КК Німеччини про легалізацію йдеться в контексті вчинення дій з майном, яке походить із незаконної (правопорушної) дії, а саме: «(1) Той, хто стосовно предмета, отриманого в результаті протиправної дії: 1) приховує його, 2) обмінює, передає або забирає його з метою запобігання його знахідці, конфіскації або розслідуванню його походження, 3) придбає його для себе або третьої особи, або 4) зберігає або використовує його для себе або третьої особи, якщо йому було відомо про його походження на момент отримання його у володіння, карається позбавленням волі на строк не більше п'яти років або штрафом» [99].

Тож, як можна побачити, деякі країни вийшли за межі ідентифікації доходів виключно від злочинів, а пов'язують їх отримання також від

«заборонених дій», «іншої суспільно небезпечної дії», «недокументованого походження».

Водночас О. О. Дудоров та Т. М. Тертиченко вважають, що визнання злочином відмивання майна, яке одержано «незаконним» шляхом, означало б соціально необґрунтоване розширення меж кримінальної відповідальності за рахунок охоплення кримінально-правовим переслідуванням діянь, які традиційно регулюються цивільним або адміністративним законодавством. [17, с. 169].

Наразі з цим твердженням складно однозначно погодитися, в першу чергу через те, що в умовах існування високого рівня корупції в країні, зловживання владою задля особистого збагачення, непрозорості діяльності деяких державних органів, а також у поєднанні з поширенням ухилення від сплати податків та інших соціальних платежів, у сукупності може бути виправданими інші підходи щодо протидії загрозам, які наразі нависли над державою.

Так, спрямовуючи зусилля для протидії корупції, свого часу було криміналізоване декларування недостовірної інформації державними службовцями (ст. 366-2) та незаконне збагачення (ст. 368-5).

Погоджуємося з думками про те, що немає жодних сумнівів щодо існування нерозривного зв'язку між корупцією та відмиванням грошей, який має двонаправлений характер і вимагає комплексного правового реагування. Аналіз поточних законодавчих змін на міжнародному рівні, включаючи прийняття Закону про запобігання вимаганню іноземних хабарів (FERA) у Сполучених Штатах в 2023 році, Закону про протидію відмиванню коштів 2020 року, трирічного плану дій Китаю щодо боротьби з відмиванням коштів (2022–2024), свідчить про поступове зближення антикорупційного законодавства та законодавства про боротьбу з відмиванням грошей. Це відображає визнання світовою спільнотою необхідності розглядати ці явища як єдиний комплекс правопорушень. [100, с. 219].

Так, законодавство Китаю також зазнало значних нормотворчих змін. Було прийнято «Трирічний план дій щодо боротьби з порушеннями та злочинами, пов'язаними з відмиванням грошей (2022–2024)». Цей план був розроблений з метою реального захисту національної безпеки, соціальної стабільності, економічного розвитку, яким було підкреслено підхід держави до проблеми взаємозв'язку між корупцією та відмиванням коштів [101].

Як ми вже дослідили вище, об'єкт та предмет відмивання є багатогранним утворенням, містить у собі безліч ймовірних проявів та, відповідно, на нашу думку, має бути уточненим у діючій нормі ст. 209 КК України, оскільки наразі нормою не охоплено всі ймовірні іпостасі предмета цього кримінального правопорушення та соціальні виклики.

Водночас, значна частина коштів фінансової світової системи має корупційне походження, оскільки корупція є одним з основних джерел «брудних» грошей, що потребують легалізації. Відмивання грошей, яке спочатку вважалося злочином, характерним для так званих «білих комерційців», тобто осіб з високим соціальним статусом, з часом перетворилося на масштабне фінансове правопорушення, пов'язане з легалізацією коштів, отриманих з незаконних джерел, зокрема шляхом ухилення від сплати податків, корупційних схем та фінансування тероризму [102, с. 210–222].

Взаємодія між корупцією та відмиванням коштів широко задокументована. За теорією Д. Асемоглу та Ж. Робінсона (2012), країни з інклюзивними установами можуть більш ефективно протистояти незаконним фінансовим потокам, включаючи відмивання грошей. Це дослідження припускає, що більш надійні механізми управління, особливо ті, які контролюють корупцію, мають вирішальне значення для зменшення ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей [103].

Означене свідчить про нерозривний взаємозв'язок корупції та відмивання майна, в контексті корупційних діянь як джерела продукування незаконних коштів. Спираючись на тісний зв'язок означених суспільно

небезпечних явищ, вважаємо за доцільне розглянути можливість удосконалення норми про відмивання з урахуванням окреслених наукових положень.

Водночас важливим є забезпечення відповідності чинної норми загальноконвенційним міжнародним стандартам. Міжнародні конвенції та рекомендації, зокрема ООН, Ради Європи та FATF, формують єдиний глобальний підхід до протидії відмиванню коштів і фінансуванню злочинності, запроваджують уніфікований понятійний апарат тощо. Відповідність цим стандартам підтверджує, що правова система держави діє в одному правовому полі з іншими країнами, підтримує взаємне визнання правових механізмів, створює підґрунтя для ефективної співпраці в межах міжнародної правової допомоги.

Зважаючи на наведені позиції, вважаємо важливим збереження та узгодження норми про відмивання злочинного майна з міжнародними тенденціями, що в першу чергу є необхідною умовою участі у глобальній системі безпеки та фінансової стабільності.

Поряд з тим, задля формулювання норми у новому прояві, звернімося до визначення, яке надається у примітці до ст 368-5 КК України «Незаконне збагачення», розмежування зі складом якої буде розглянуто додатково у Розділі 3, а саме «Під законними доходами особи слід розуміти доходи, правомірно отримані особою із законних джерел, зокрема визначених пунктами 7 і 8 частини першої статті 46 Закону України «Про запобігання корупції». Тобто у протилежному випадку може йтися дослідно про «доходи, неправомірно отримані особою з незаконних джерел».

Таким чином, на нашу думку, доцільним буде розширити норму і зазначити, що предметом кримінального правопорушення з відмивання майна може бути не лише майно, здобуте злочинним шляхом, а й майно, яке не має підтвердження його законного походження по прикладу деяких правових систем іноземних держав. Це означає, що відмивання може охоплювати і

випадки, коли особа не може довести законність джерела отриманих доходів, з якими у подальшому вчиняє дії, які підпадають під об'єктивну сторону аналізованого кримінального правопорушення.

Водночас запровадження положення про можливість притягнення до відповідальності за відмивання майна, законне походження якого не підтверджено, вважаємо за доцільно обмежити виключно щодо вчинення таких дій державними службовцями. Це в першу чергу, зумовлено підвищеними стандартами доброчесності, прозорості та підзвітності, які об'єктивно покладаються на осіб, що здійснюють функції держави та розпоряджаються публічними ресурсами. Державні службовці мають обов'язок декларувати свої доходи та активи, а отже, неможливість підтвердити законність походження майна може свідчити про ймовірні неправомірні дії з боку такої особи.

На нашу думку, обмеження дії такої норми саме категорією осіб державних службовців також дозволить запобігти надмірному втручання в приватну сферу громадян та відповідає міжнародним підходам, які передбачають посилений контроль за доброчесністю посадових осіб як основоположний елемент антикорупційних механізмів. Таким чином, на нашу думку, такий підхід забезпечить баланс між ефективністю кримінально-правової протидії та дотриманням принципу пропорційності.

Тож, пропонуємо додати до діючої норми ст. 209 КК України відповідні зміни, запропонувавши доповнити норму ст. 209 КК України частиною 4 наступного змісту: «Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом або майном, походження якого не підтверджено законними джерелами доходів, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно,

джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом або не підтверджено законними джерелами його походження, вчинене особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

Таким чином, доцільним вважаємо передбачити санкцію, аналогічну до санкції частини 3 аналізованої норми, водночас більш тяжку у порівнянні із санкцією норми 368-5 КК України «Незаконне збагачення», що зумовлено вищим ступенем суспільної небезпеки легалізації (відмивання) майна, походження якого не може бути підтверджене законними джерелами доходів, особливо у випадках, коли такі дії вчиняються особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Так, на відміну від правопорушення у вигляді незаконного збагачення, яке становить собою факт набуття активів без підтвердження їх законного походження, легалізація такого майна має суттєво вищий рівень суспільної небезпеки, оскільки передбачає активні дії, спрямовані на приховування злочинного або необґрунтованого походження майна, маскування джерел їх походження, створення видимості законності володіння ними та інтеграцію таких активів у легальний економічний обіг.

Водночас, основні відмінності, які характерні для цього складу кримінального правопорушення та суміжного до нього «Незаконного збагачення», а також їх співіснування будуть розглянуті далі у розділі 3.

2.2. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Проблематика об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого нормою статті 209 КК України, є однією із основоположних у визначенні юридичної природи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Через призму аналізу об'єктивної сторони стає можливим встановлення фактичних дій, які утворюють склад аналізованого кримінального правопорушення, а також відмежування його від суміжних складів правопорушень та інших діянь. Концептуальна важливість правильного розуміння об'єктивної сторони зумовлена тим, що помилки в її визначення призводять до помилок у правозастосовній площині, зокрема, до низького рівня притягнення до кримінальної відповідальності за відмивання злочинних доходів.

Об'єктивна сторона аналізованої кримінальної норми включає ознаки, які у своїй сукупності характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного протиправного діяння, тобто конкретні дії винної особи, наслідки цих дій, причинно-наслідковий зв'язок між ними, а також місце, час, спосіб, обстановку та інші обставини його вчинення.

У науковій літературі й наразі триває дискусія щодо того, які саме суспільно небезпечні дії утворюють об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, які охоплюють не лише фінансові операції з майном злочинного походження, а також й інші способи приховування або маскуванню незаконних джерел. З'ясування цих аспектів має важливе значення для формування єдиної судової практики та вдосконалення інших кримінально-правових механізмів протидії аналізованому явищу.

Перш за все, пропонуємо звернутися до історичного екскурсу та розглянути, як науковці у попередніх редакціях норми тлумачили та поділяли об'єктивну сторону відмивання злочинних доходів. Такий аналіз дозволяє розглянути еволюцію наукових підходів та думок, з'ясувати, які саме ознаки

діяння виділялися як головні, а які – другорядні. Розгляд наукових підходів в історичному контексті допоможе зрозуміти чому саме така класифікація застосовувалася у різні періоди розвитку аналізованої норми. Розуміння історичних підходів є суттєвим, адже воно допомагає зрозуміти та більш глибоко осягнути логіку сучасних наукових концепцій, виявити прогалини чи суперечності в попередніх підходах і, зрештою, сприяє формуванню більш узгодженого та системного бачення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, яке розглядається.

Варто зазначити, що деякі науковці, серед яких В.М. Киричко, О.І. Перепелиця та В.Я. Тацій поділяють форми прояву об'єктивної сторони диспозиції норми ч. 1 ст. 209 КК України (у редакції норми відповідно до законів України № 430-IV від 16.01.2003, № 2258-VI від 18.05.2010 та № 4025-VI від 15.11.2011) на такі дві групи: (1) набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, що були одержані внаслідок вчинення зазначеного у примітці до ст. 209 КК предикатного діяння, або здійснення фінансової операції чи правочину з такими предметами та (2) вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню злочинного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення [86, с. 289].

Варто зазначити, що запропонований підхід щодо поділу форм об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення на два великі блоки має безумовне науково-теоретичне значення, оскільки сприяє систематизації різних способів реалізації злочинних діянь та уточненню меж кримінально-правової відповідальності. Водночас такий підхід не можна вважати досконалим та цілком доконаним. Насамперед запропонований поділ не враховує усіх можливих елементів способів легалізації злочинних активів, які можуть різнитися між собою докорінно, що може бути підставою для більш детальної класифікації об'єктивних форм на більше складових (груп). З іншого боку, межа між двома означеними групами є досить умовною, адже на

практиці вони можуть бути часто взаємопов'язані й утворюють єдиний цілісний процес відмивання. Тому для розуміння об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення доцільно виходити з її комплексного, системного характеру, а не обмежуватися виключною двокомпонентною класифікацією.

Інший правник О. В. Халін пропонує свою класифікацію способів вчинення відмивання активів (у попередній редакції ст. 209 КК України), систематизуючи їх у такому вигляді: (1) фінансові операції з коштами, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів; (2) правочини з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів; (3) дії, спрямовані на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними; (4) дії, спрямовані на приховання чи маскуванню незаконного набуття прав на такі кошти або майно; (5) дії, спрямовані на приховання чи маскуванню незаконного характеру джерела походження коштів або майна; (6) дії, спрямовані на приховання чи маскуванню місцезнаходження, переміщення, зміну форми (перетворення) коштів або іншого майна; (7) дії, спрямовані на приховання чи маскуванню набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних унаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів. [104, с. 25–26].

Отже, у цьому випадку ми можемо спостерігати більш детальну класифікацію, яку ми частково поділяємо. Запропонована О. В. Халінім класифікація проявів об'єктивної сторони відмивання загалом виглядає доволі обґрунтованим і прийнятним підходом до систематизації способів вчинення аналізованого правопорушення у попередній редакції. Такий підхід свідчить про прагнення науковця всебічно охопити різні варіанти девіантної поведінки,

які можуть становити зміст легалізації, та показує, що це діяння має складну та багатокомпонентну сутність. Такий підхід можна вважати прогресивнішим за двогрупову класифікацію, адже у цьому випадку видається більш можливим відмежувати окремі елементи злочинної діяльності та простежити логіку їх розвитку. Не зважаючи на певну надмірну деталізацію, на перший погляд, і часткове дублювання окремих елементів, класифікація науковця О. В. Халіна є відносно збалансованою й може розглядатися як теоретична основа для подальшого вдосконалення наукових уявлень про форми прояву об'єктивної сторони аналізованого кримінального правопорушення.

Інший науковець пропонує свій спосіб групування форм об'єктивної сторони, зокрема зазначає, що у нормі ч. 1 ст. 209 КК України законодавець закріпив чотири форми об'єктивної сторони відмивання, а саме: 1) набуття майна; 2) володіння майном; 3) використання майна та 4) розпорядження таким майном, водночас, передбачивши відкритий перелік способів, із використанням яких можуть бути вчинені ці чотири форм. До таких способів належать: 1) здійснення фінансової операції з майном та 2) вчинення правочину. Наступними формами прояву об'єктивної сторони норма виділяє: 5) переміщення майна, 6) зміну форми (перетворення) майна; 7) вчинення дій, спрямованих на приховування або маскуванню: а) походження такого майна, б) володіння ним, в) права на таке майно, г) джерела його походження, г) місцезнаходження [105, с. 253].

Розглянемо актуальну редакцію норми про відмивання майна та запропонуємо систему класифікації форм об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення з урахуванням розглянутих вище позицій науковців. Розглянемо спільні риси та відмінності між формами у вигляді набуття, володіння та використання через призму їх сутності та змісту.

Перш за все, об'єктивну сторону відмивання майна, здобутого злочинним шляхом, відповідно до норми ч. 1 ст. 209 КК України складають

дії, які відповідно до їх сутності та змісту логічним є поділити на дві великі групи.

Першу групу формують дії, які вчиняються з майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, а саме: 1) набуття майна; 2) володіння майном; 3) використання майна; 4) розпорядження майном; 5) переміщення майна; 6) зміна форми (перетворення) майна.

Перелічені вище дії відповідно до норми аналізованої статті КК України, можуть вчинятися шляхом здійснення фінансових операцій та вчинення правочинів, або ті ж самі фінансові операції та правочини можуть слугувати інструментом набуття, володіння, використання, розпорядження, переміщення чи перетворення.

Поряд з цим необхідним є окреслити й іншу групу дій, які передбачені нормою про легалізацію майна, до яких пропонуємо віднести дії, які спрямовані на приховування та (або) маскування 1) походження майна; 2) володіння майном; 3) права на таке майно; 4) джерела походження майна; 5) місцезнаходження майна.

Тобто вчинення хоча би однієї з наведених дій (або їх сукупності) становить об'єктивну сторону правопорушення з відмивання і кваліфікується як закінчене правопорушення. Важливим є розрізнити, що у випадку вчинення дій умовно першої групи мова йде про формальний склад правопорушення, а другої групи – про усічений.

Як набуття майна та володіння майном, попередньо одержаним за результатами скоєння будь-якого іншого суспільно небезпечного злочинного діяння, слід розуміти відповідний перехід його у фактичне володіння особи або перебування майна у господарському віданні за юридично нікчемними правочинами (які використовуються для надання такому одержанню та володінню правомірного вигляду, тим самим надаючи нібито легального статусу такому майну), тобто набуття особою права власності (володіння) на

майно при усвідомленні нею факту, що вони одержані іншими особами злочинним шляхом [106].

Слід додати, що зазначене вище стосується як випадків володіння таким майном його власником, так й іншими особами, які отримують таку можливість за іншими договірними відносинами (договір найму, комісії, зберігання, схову).

При цьому важливо, що згідно чинною нормою ст. 209 КК України, особа має знати або повинна була знати в силу існування певних фактичних обставин про відповідне злочинне походження майна, з яким певні дії вчиняються та які спрямовані на його легалізацію.

Як використання майна, яке має злочинне походження у розумінні загальноприйнятих правових норм, мається на увазі споживання корисних властивостей такого майна для задоволення певних потреб. Злочинне майно може бути також використане, в тому числі, у господарській та підприємницькій діяльності.

Разом з тим згідно з постановою Пленуму ВС України як використання злочинного майна у господарській діяльності слід розуміти використання його під час процесу легального виробництва товарів, виконання певних робіт чи надання послуг, провадження підприємницької діяльності суб'єктами господарювання, зареєстрованими в установленому законом порядку, а саме: 1) інвестування коштів або іншого майна у господарську діяльність у будь-якій формі, серед яких внесення їх до статутного фонду підприємства або безоплатна передача майна йому, інвестування у спільну підприємницьку діяльність тощо); 2) придбання за такі кошти продукції або сировини для її виготовлення, іншого майна для використання його у процесі господарської діяльності; 3) використання такого майна як сировини та напівфабрикатів тощо [106].

Дискусійним є цьому аспекті є питання розрізнення злочинного використання майна, яке становить собою відмивання та використання майна,

як процес «споживання» активу, одержаного в результаті вчинення злочину, тобто отримання вигоди з його корисних властивостей без мети його легалізації.

Як зазначає В. М. Бурдін, відповідно до положень норми ст. 209 КК України до кримінальної відповідальності можна притягнути, до прикладу, дружину, яка передавала кошти, одержані її чоловіком як неправомірну вигоду, для хворих у лікарню або вчинила грошовий переказ на допомогу ЗСУ, або ж купила мішок крупи для власного споживання [107, с. 313].

Також на думку авторів О. О. Дудорова і Т. М. Тертиченко не будь-яке використання майна, яке одержано злочинним шляхом, має ознаки вчинення легалізації (відмивання) майна. Використання може становити собою споживання чи витрати, які не мають мети надати злочинному майну легального походження. Тобто використання злочинного майна може мати ознаки легалізації тільки у випадку, коли дії особи умисно спрямовані на легалізацію його походження. Використання, яке має за мету виключно споживання або утилітарного задоволення потреб не утворює складу злочину, передбаченого нормою ст. 209 КК України [17, с. 283–286].

Зазначене застереження науковці роблять у контексті необхідності існування спеціальної мети для можливості кваліфікації певних діянь як легалізацію, яка полягає у наданні правомірного вигляду володінню, користуванню та розпорядженню активами, зазначеними у нормі ст. 209 КК України, яка на думку науковців, залишається стратегічно значущою в цьому аспекті. Окреслена проблематика буде розглянута нижче у контексті огляду суб'єктивних ознак цього кримінального правопорушення.

Щодо розпорядження майном, яке має ознаки злочинності, як окрема форма об'єктивної сторони аналізованого кримінального правопорушення, вперше згадано у нормі ст. 209 КК України законодавцем 06.12.2019 при прийнятті Закону України № 361-IX, що набув чинності 28.04.2020.

Так, на переконання науковця М. О. Гладковського щодо поняття розпорядження майном, то йдеться про фактичне вчинення дій з майном без наявних для цього законних підстав, які спрямовані на подальше визначення юридичної долі такого майна (дарування, продаж, обмін на інший актив, участь у формуванні статутного капіталу юридичної особи тощо) та спрямоване на введення майна в законний обіг. Водночас науковець наголошує, що знищення злочинного майна як спосіб розпорядження не охоплюється об'єктивною стороною досліджуваного складу кримінального правопорушення, адже у такий спосіб спеціальна легалізація не може бути досягнута [105, с. 251].

Варто зауважити, що розпорядження майном як форма об'єктивної сторони, яка у розумінні норми ст. 209 КК України до 28.04.2020 охоплювалася виключно діями з використання майна, введено до можливих дій як спосіб визначати подальший юридичний та фактичний статус майна, наприклад, у вигляді відчуження його на користь третьої особи.

Щодо контексту ознак здійснення фінансової операції з майном, яке одержане злочинним шляхом, в першу чергу слід зазначити, що фінансова операція може здійснюватися як за участі суб'єкта первинного фінансового моніторингу, так і будь-яких інших суб'єктів господарювання. Отже, для найширшого охоплення всіх видів фінансових операцій необхідно в тому числі звертатися до інших нормативно-правових актів, що регламентують правовідносини в окресленій сфері [108, с. 478].

Серед таких нормативно-правових актів слід згадати: Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про страхування», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про зовнішньоекономічну діяльність» тощо.

Щодо вчинення правочину з майном, яке має злочинне походження, відповідно до положень ЦК України, то під цим поняттям слід розуміти

набуття, зміну та/або припинення цивільних правомочностей. Такі правочини можуть бути як односторонніми, так і дво- та більше сторонніми.

Щодо переміщення майна злочинного походження, то це поняття має під собою зміну місцезнаходження майна, в числі чого можуть фактично бути дії з переміщення коштів по банківських рахунках. Хоча переважно такі випадки слід кваліфікувати як фінансову операцію з майном, про що зазначено далі.

Крім того, як зміну форми (перетворення) майна варто мати на увазі зміну фактичних властивостей такого майна завдяки зміни форми такого майна (переведення безготівкових коштів у готівкову форму, зміни певних властивостей злочинного майна тощо).

Варто окремо згадати, що у самотійні види проявів об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення, дії з переміщення та перетворення майна були виокремлені із прийняттям Верховною Радою України 06.12.2019 Закону України № 361-IX, що набув чинності 28.04.2020.

Більш детально пропонуємо розглянути спосіб вчинення легалізації (відмивання) майна у вигляді здійснення фінансових операцій з майном протиправного походження.

Вчинення фінансової операції як один із зовнішніх проявів об'єктивної сторони кримінального правопорушення, по суті є діянням, яке залежить також від інших суб'єктів, а отже, за своєю суттю, не є прихованою.

Визначення поняття фінансової операції наведено у п. 65 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-IX (далі – Закон). Відповідно до зазначеної норми, фінансова операція – це будь-які дії щодо активів клієнта, вчинені за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу або про які стало відомо суб'єктам первинного фінансового моніторингу, зазначеним у підпунктах «а» – «д» пункту 7 частини другої статті 6 цього Закону, у рамках ділових відносин з клієнтом, суб'єктам державного

фінансового моніторингу, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, державним органам, що провадять діяльність у сфері запобігання та протидії, правоохоронним та розвідувальним органам України в рамках виконання цього Закону [109].

З метою недопущення використання банківської системи України для відмивання доходів, одержаних зі злочинних джерел, суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані звітувати про підозрілі фінансові операції, які у подальшому аналізуються на предмет наявності ознак відмивання коштів та вживаються подальші заходи реагування. Такі основи передбачені законодавством України у сфері запобігання та протидії відмиванню зокрема згаданим вище Законом.

Так, нормою ст. 21 Закону закріплено, що фінансові операції або спроба їх проведення незалежно від суми, на яку вони проводяться, вважаються підозрілими у разі, коли суб'єкт первинного фінансового моніторингу має підозру або має достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Крім того, при ідентифікації того, чи є підозрілою фінансова операція або діяльність, суб'єкт первинного фінансового моніторингу враховує типологічні дослідження, підготовлені спеціально уповноваженим органом та оприлюднені ним на своєму веб сайті, а також рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу [109].

Задля ефективного виявлення злочинної діяльності з відмивання коштів підрозділом фінансової розвідки України, задачею якого є протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, ґрунтовно досліджуються питання, пов'язані з виявленням, розкриттям та розслідуванням актуальних типових схем легалізації, аналізуються методи, способи та інструменти, на підставі яких виводяться загальні індикатори

виявлення схем із легалізації (відмивання) коштів злочинного походження, які формуються у так звані «типологічні дослідження».

У таких спосіб Держфінмоніторингом у 2017 році створено та узагальнено типологічні дослідження за попередні 2014, 2015, 2016 роки, у якому зокрема розглянуто найбільш розповсюджені в цей період схеми відмивання коштів, які стосувались корупції.

Відповідно до згаданого типологічного дослідження Держфінмоніторингу встановлено, що серед основних інструментів відмивання доходів від корупційних злочинів варто зокрема вивести такі ознаки: оперування фіктивними послугами; використання пов'язаних осіб для надання удаваних послуг; здійснення передплати за товари і послуги пов'язаним особам з подальшою непоставкою або невиконанням таких послуг; використання суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності; відхилення конкурентних пропозицій на участь в тендерних процедурах на користь підконтрольних компаній-учасників, які пропонують значно вищі ціни, тощо [110, с. 40].

Також у 2017 році Держфінмоніторингом розроблено типологію «Ризики використання готівки», у якій зокрема наведені цілі правопорушників, які обумовлюють оперування готівковими коштами в схемах відмивання доходів, серед яких: приховування слідів походження таких коштів, які попередньо отримані з злочинних джерел; приховування осіб, які отримали незаконні доходи та тих осіб, які ініціюють сам процес легалізації; забезпечення оперативного доступу до злочинних коштів, створення умов для їх безпечного використання [111, с. 19].

В описаному дослідженні йдеться про те, що на підставі проаналізованих схем є можливість однозначно стверджувати, що правопорушники використовують готівку, як інструмент, який не залишає фінансового сліду у економічних злочинах, а у поєднанні з іншими інструментами, роблять неможливою ідентифікацію дійсних власників і

контролерів фінансових потоків. Крім того, у схемах з відмивання злочинних активів разом з готівкою часто використовується комбінування таких фінансових інструментів, як: удавані договірні відносини з відступлення права вимоги; оперування «фіктивними» цінними паперами (векселів, акцій, інвестиційних сертифікатів); фіктивні послуги, страхові виплати за фіктивними страховими випадками; отримання благодійної та фінансової допомоги та інші види позик [111, с. 67–68].

Згодом наказом Держфінмоніторингу від 20.12.2021 № 146 затверджено типологічне дослідження з теми: «Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму)».

Відповідно до типологій, визначених Держфінмоніторингом у 2021 році, пропонується звернути особливу увагу на схеми відмивання активів, які отримані від корупційних правопорушень та розкрадання коштів держави і коштів суб'єктів господарювання державного сектору економіки, що описано на сторінках 24–34 дослідження. Держфінмоніторингом пропонується розглянути ці схеми відмивання крізь призму можливості кваліфікації відповідних дій як злочинних з урахуванням форм об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 209 КК України [112].

До прикладу, в аналізованому типологічному дослідженні Держфінмоніторингу на стор. 24 наведено справу під назвою «Відмивання доходів посадовою особою державного підприємства», де описано дії з активами ймовірно від вчинення корупційного правопорушення. Такі дії описано як багатоетапний процес. Зокрема, на першому етапі легалізації посадова особа певного державного підприємства внесла готівку у великому розмірі на рахунки у різних фінансових установах. Після чого, кошти були перераховані під виглядом фінансової допомоги на банківські рахунки юридичної особи, що пов'язана з цією посадовою особою, а звідти –

повернулися на особисті рахунки посадової особи та далі переведені у готівку (зняті з рахунку) [112].

Цікавим у наведеному прикладі є те, що відправною точкою (початковим етапом вчинення легалізації) є готівкові кошти, які введені в легальну фінансову систему України, а далі, шляхом здійснення фінансових операцій, кошти переміщені та перетворенні у інші форми активів.

Зумовлення використання готівки, як предмета легалізації в результаті вчинення фінансових операцій, пояснюється тим, що оскільки особи правопорушників хочуть зберігати свої активи в ліквідних формах, готівкові кошти у більшості випадків є початковим етапом процесу відмивання, який передуює етапу «розміщення» [111, с. 19].

Здійснюючи аналіз інших наведених Держфінмоніторингом прикладів поширених схем відмивання корупційних доходів, можна встановити, що готівкова форма може бути і як результат перетворення безготівкових коштів на подальших стадіях вчинення легалізації і, таким чином, може розглядатися як результат вчинення злочину з відмивання у вигляді зміни форми (перетворення). Така ознака також притаманна випадкам вчинення відмивання доходів від заволодіння майна або нецільового використання активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки, бо у таких випадках початковою стадією вчинення легалізації є безготівкова форма.

Характерним для таких схем відмивання також є залучення афілійованих підрядних компаній до виконання робіт, поставки товарів чи надання послуг, використання суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, оплата за товари чи послуги пов'язаним суб'єктам господарювання з подальшим неотриманням таких товарів або послуг, тощо.

На наявність таких ознак відмивання (індикаторів легалізації), звертають увагу й вітчизняні суди в своїх рішеннях, як на сукупність фактичних даних, які можуть свідчити про вчинення відмивання майна. Зокрема, у вироку ВАКСу № 991/1324/20 від 14.02.2023, у якому зазначено,

що національна судова практика застосування статті 209 КК України ще перебуває у стадії становлення, тож колегія суддів вважає за доцільне при оцінці доказів врахувати положення Сорока рекомендацій FATF, ухвалених у 1990 році з подальшими змінами та доповненнями, а також Рекомендацій FATF «Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення», затверджені 8–12 грудня 2014 року на 46-му Пленарному засіданні Moneyval у Страсбурзі. Так суд визнає, що окреслені джерела є загально визнаними міжнародними стандартами, які визначають основні ознаки та індикатори відмивання майна і можуть використовуватися як непрямі докази виявлення такої протиправної діяльності. [113].

Таким чином, у розглянутих вище прикладах наведені дії підпадають під форми вчинення об'єктивної сторони легалізації майна, таких як, здійснення фінансових операцій з майном щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, зміна форми, переміщення, перетворення тощо. Водночас, з урахуванням того, що склад досліджуваного кримінального правопорушення є формальним, злочин може вважатися закінченим з моменту здійснення хоча б однієї з перелічених дій (форм), зазначених у диспозиції частини першої статті 209 КК України.

Науковець А. С. Беніцький у цьому аспектів зазначає, що здатність реально впливати на охоронювані законом суспільні відносини та спричиняти суттєві зміни у зовнішньому середовищі має як пасивна, так і активна форма поведінки особи. Легалізацію (відмивання) майна у формі фінансової операції або вчинення іншого правочину зі злочинним майном, на думку науковця, доцільно вважати завершеною лише після виконання всіх необхідних дій, які забезпечують чинність такої цивільно-правової угоди (правочину). Таким чином, у випадках використання злочинних активів у підприємницькій чи іншій господарській (економічній) діяльності, правопорушення варто вважати

закінченим з моменту здійснення будь-якої дії з незаконно набутим майном, яка спрямована на ведення відповідної діяльності [114, с. 54].

Водночас, важко не погодитися з науковцями, які стверджують, що детінізація та деолігархізація економіки є одним із найважливіших напрямків посилення протидії злочинності. Для цього необхідним є впровадження ефективної системи фінансового моніторингу, яка протидіятиме відмиванню коштів, ухиленню від сплати податків та іншим фінансовим злочинам. Науковці зазначають, що необхідно налагодити міжвідомчу взаємодію між суб'єктами первинного фінансового моніторингу (банками, нотаріусами, аудиторами тощо). Важливо також провести дерегуляцію та підвищити прозорість діяльності державних органів, що регулюють економічну діяльність [115, с. 42].

Такої ж думки дотримуються й інші науковці, які наголошують, що проблеми політичного та економіко-соціального характеру, які панують в Україні починаючи з 2014 року, значно послабили фінансову систему держави. У зв'язку з чим, уряд держави проводить масштабне реформування фінансового сектору економіки. Однак, значна частина проблем залишається невирішеною, у тому числі аспект економічної безпеки та фінансового моніторингу. Тому, значення та роль національної системи протидії легалізації злочинного майна є досить важливими в умовах сучасного розвитку фінансового сектору та від ефективності функціонування системи протидії залежать подальший розвиток країни, зацікавленість інвесторів, покращення загального економічного добробуту країни [116, с. 491].

Щодо дій, які спрямовані на приховання або маскуванню незаконного походження майна, яке одержане злочинним шляхом, чи володіння таким майном, а також приховання або маскуванню прав на нього, джерела його походження, місцезнаходження, переміщення, варто мати на увазі будь-які дії особи, спрямовані на маскуванню чи приховування факту злочинності походження одержаного майна. Сюди пропонуємо включати дії зі зміни

правового статусу активу за допомогою підроблення документів, які засвідчують право власності, одержання фіктивних документів на одержання майна, здійснення удаваних цивільно-правових правочинів, оформлення права власності на третіх осіб, в тому числі юридичних, та таких, що зареєстровані в іноземній юрисдикції, підписання фіктивних угод, тощо.

Таким чином, виділимо основні ознаки вчинення об'єктивної сторони аналізованого кримінального правопорушення, серед яких: 1) дії мають вчинятися в одній із форм, визначених диспозицією статті 209 КК України, розглянутих вище; 2) дії повинні вчинятися з майном, яке попередньо одержане злочинним шляхом, тобто, таке майно має походити від будь-якого іншого злочинного діяння, яким може бути корупційне кримінальне правопорушення, майнове, торгівля наркотиками, шахрайство тощо; 3) вчинення дій має відбуватися з особливою метою – надання такому майну вигляду законного, при цьому особа має усвідомлювати або в силу фактичних обставин повинна була усвідомлювати, що такі дії вчиняються з майном злочинного походження, що детально буде проаналізовано нами у наступних розділах дисертаційного дослідження щодо суб'єктивних складових аналізованого кримінального правопорушення.

Отже, різне трактування сутності аналізованої норми з легалізації майна, поверхнєве розуміння усіх необхідних елементів складу цього кримінального правопорушення, а також формальне їх тлумачення зумовлюють відсутність належної судової практики притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, який розглядається, що негативно відображається на ефективності національної системи протидії цьому злочинному явищу в загальному контексті. Вирішення цього питання потребує додаткових наукових пошуків та глибинного переосмислення.

2.3. Суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Визначення суб'єктивних ознак складу будь-якого кримінального правопорушення має особливо важливе значення для правильної кваліфікації певного діяння, оскільки саме внутрішні чинники особи відображають її ставлення (відношення) до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння. Відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, прийнято відносити до категорії умисних кримінальних правопорушень із підвищеним рівнем суспільної небезпеки, оскільки передбачає саме усвідомлені дії особи на приховання злочинного походження активів і пряме прагнення надати таким активам вигляду легальних доходів.

Аналіз суб'єктивної сторони досліджуваного нами складу кримінального правопорушення дає змогу розкрити внутрішню сутність протиправної суспільно небезпечної поведінки особи, з'ясувати характер і спрямованість її умислу, а також встановити мотиви та мету дій винного.

Без належного та однозначного розуміння цих елементів неможливо чітко відмежувати легалізацію від суміжних складів кримінальних правопорушень (наприклад, незаконного збагачення), що в свою чергу має результатом забезпечення ефективного притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Саме тому дослідження суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого нормою ст. 209 КК України, має не лише теоретичне, а й прикладне значення, адже воно сприяє удосконаленню практики кваліфікації та розслідування фактів відмивання коштів, а також формуванню єдиних підходів до тлумачення ознак вини, мотиву й мети у контексті складу цього кримінального правопорушення.

Разом з тим вивчення суб'єкта кримінального правопорушення у вигляді легалізації (відмивання) майна має суттєве значення як для теоретичного

осмислення природи цього кримінального правопорушення, так і для ефективного застосування норм кримінального законодавства на практиці. Саме особа злочинця, її соціально-правовий статус, мотиви, мета вчинення кримінального правопорушення дозволяють ідентифікувати певне діяння як кримінально каране відмивання, визначити ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння та відмежування його від інших суміжних складів.

Крім того, аналіз суб'єкта досліджуваного кримінального правопорушення дає змогу підвищити ефективність кримінально-правової протидії відмиванню брудних активів, адже саме через визначення кола осіб, які за сукупністю ознак відповідають суб'єкту вчинення цього кримінального правопорушення, може формуватися цілеспрямована система протидії аналізованому суспільно небезпечному явищу. Таким чином, дослідження суб'єкта легалізації є не лише елементом загальної характеристики складу цього кримінального правопорушення, а й важливим елементом пошуків шляхів удосконалення системи виявлення, розслідування та запобігання відмиванню.

Розглянемо суб'єктивні ознаки легалізації майна, починаючи з суб'єкта його вчинення.

За загальним правилом кримінального законодавства відповідно до норми ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична особа, яка вчинила суспільно небезпечне протиправне діяння, яке передбачене нормою КК України, є осудною та досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Доречним, на нашу, думку буде також згадати про норму ч. 2 ст. 18 КК України, відповідно до якої спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Науковиця Н. Г. Таран вважає, що у науковій літературі існує кілька концептуальних поглядів на проблематику визначення суб'єкта злочину. Недоліки згруповані за двома напрямками: 1) чітко не конкретизовані кримінально-правові ознаки суб'єкта злочину; 2) відсутність в окремих визначеннях сучасних кримінально-правових ознак суб'єкта злочину. Так, науковиця шляхом наукових пошуків навіть пропонує змінити норму ст. 18 КК України на таке формулювання: «суб'єктом злочину є фізична, осудна або обмежено осудна особа, яка вчинила злочин, у віці, з якого відповідно до положень КК України може наставати кримінальна відповідальність, та яка у випадках, передбачених КК України, характеризується додатковими ознаками (ч. 1); загальним суб'єктом злочину є фізична, осудна або обмежено осудна особа, яка вчинила злочин, у віці, з якого відповідно до положень КК України може наставати кримінальна відповідальність, та не наділена додатковими ознаками, визначеними в нормах Особливої частини КК України (ч.2)» [117, с. 145–146].

Попри наукові дискусії стосовно основних ознак суб'єкта кримінального правопорушення, будемо дотримуватися основних детермінантів, що визначені чинним кримінальним законодавством України.

У науковій літературі існують різні підходи до тлумачення поняття суб'єкта аналізованого складу правопорушення, до виокремлення основних рис такого суб'єкта, можливості встановлення кримінальної відповідальності за відмивання юридичних осіб тощо. Наприклад, частина правників стоїть на тому, що кримінальна відповідальність за відмивання може застосовуватися виключно до особи, яка не брала безпосередньої участі у вчиненні первинного (предикатного) злочину, внаслідок якого були одержані кошти чи інше майно злочинного походження. Інші дослідники стоять на тому, що суб'єктом легалізації протиправних доходів є будь-які особи, які здійснювали діяння, які в свою чергу утворюють об'єктивну сторону злочину.

Перш ніж перейти до дослідження наукових дискусій, звернемося до суті норми про кримінальну відповідальність з відмивання майна у контексті її суб'єкта.

Відповідно до положення норми ст. 209 КК України, диспозиція аналізованого складу містить характеристики особи, яка вчиняє відмивання майна, у вигляді застереження про те, що вона володіє відомостями або мала ними володіти в силу певних фактичних обставин про те, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом.

Інших додаткових та особливих ознак суб'єкта кримінального правопорушення законодавець не наводить, окрім як віднесення цього кримінального правопорушення до правопорушень у сфері господарської діяльності, а отже, суб'єктом його вчинення може бути особа, яка має певну правомочність у господарській діяльності, що може характеризуватися відповідним віком та дієздатністю.

Водночас, на нашу думку, зазначене застереження щодо обізнаності про походження майна може розглядатися, як у контексті особливої характеристики предмета вчинення кримінального правопорушення, так і характеристики психологічної суб'єктивної ознаки самого правопорушника.

У цьому аспекті, а також зважаючи на інші ознаки, пропонуємо почати дослідження з такої складової суб'єкту кримінального правопорушення, як фізичність особи, через призму деяких підходів науковців щодо того, що кримінальній відповідальності за відмивання мають також підлягати й юридичні особи.

Системне тлумачення норм кримінального законодавства не містить уніфікованого поняття фізичної особи, однак дає підстави дійти до висновку, що в доктрині кримінального права фізичною особою є людина. Зокрема, ст. 24 ЦК України фізичну особу визначено як людину, учасника цивільних правовідносин [89].

Поряд з цим, у своїй роботі В. К. Гришук та О. Ф. Пасєка просувають концепцію кримінальної відповідальності юридичних осіб з урахуванням міжнародного досвіду, який насичений різноманітними моделями та підходами до кримінальної відповідальності юридичних осіб, з яких Україна може запозичити найбільш ефективні елементи. На думку авторів, українське законодавство потребує удосконалення для повноцінного впровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, але це має відбуватися поетапно, з урахуванням національних правових традицій та міжнародних стандартів [118, с. 215–227].

Натомість Н. Г. Таран наполягає, що вирішальним аспектом, що підкреслює специфіку цієї ознаки, є відсутність у нормах КК України положення, яке б визначало юридичну особу суб'єктом кримінального правопорушення. Основні інститути кримінального законодавства України, такі як злочин, вина, відповідальність, покарання та принципи його призначення, побудовані виключно задля їх застосування до фізичних осіб. У випадках, коли злочин вчиняється від імені юридичної особи, відповідальність несуть конкретні фізичні особи, винні у скоєнні протиправних суспільно небезпечних дій. Такий підхід забезпечує реалізацію принципу індивідуальності кримінальної відповідальності та покарання [119, с. 81–82].

Відповідно до норм ст. 10 Варшавської конвенції, можна стверджувати про наявність вимоги притягнення юридичних осіб до відповідальності за злочини, в тому числі за відмивання злочинних доходів, однак у ній не йдеться про те, що така відповідальність обов'язково має бути кримінальною [38].

Не заперечуючи щодо принципової можливості внесення змін до КК України в напрямі розширення кола суб'єктів злочину за рахунок юридичних осіб, О. О. Дудоров і Т. М. Тертиченко вважають, що така перспектива щодо правопорушень у сфері відмивання майна є актуальною, зокрема, у зв'язку з ратифікацією Україною низки новітніх міжнародно-правових документів. Водночас вони наголошують, що питання кримінальної

відповідальності юридичних осіб (організацій) залишається надзвичайно дискусійним і складним [17, с. 250–252].

Часткове відображення окресленої наукової дискусії знайшло відгук у положеннях Розділу XIV «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» КК України, якими передбачено застосування певних санкцій до юридичних осіб, таких як штраф, конфіскація майна, ліквідація, додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру, в тому числі у разі вчинення афілійованою до неї фізичною особою та (або) в її інтересах кримінального правопорушення, до якого в тому числі належить відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, однак у повній мірі дискусія не вичерпала себе у повній мірі наразі.

Водночас нормою ст. 61 Конституції України закріплено індивідуальний характер юридичної відповідальності, тобто у галузі кримінального судочинства діє положення про обрання конкретної міри покарання з урахуванням не лише характеру і ступеня суспільної небезпеки діяння, а й обставин, що пом'якшують бо обтяжують відповідальність, характеристики особи винного.

Доречними, на нашу думку, також є позиція науковців, які наполягають на важливості принципу особистої (персональної) відповідальності за кримінальне правопорушення, яке вчинено, який є важливим досягненням людської цивілізації [120].

Тож, як зазначає науковиця Н. А. Гуторова, кримінальну відповідальність юридичної особи визнати особистою не видається цілком можливим, оскільки про особисту відповідальність ймовірним є говорити виключно стосовно винної особи, якою юридична особа бути не може [121, с. 279–280].

Отже, розглянемо таку ознаку суб'єкта кримінального правопорушення, як осудність, яка може бути повною або обмеженою. Поняття осудності відповідно до ч. 1 ст. 19 КК України пов'язано з тим, що особа, яка під час

вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

Так, в юридичній літературі прийнято говорити про дві складові осудності, а саме юридичний і психологічний (медичний, біологічний) її аспект. Щодо юридичної складової, то фактично йдеться про вчинення кримінально-караного суспільно небезпечного діяння особою, яка є психічно здоровою та яка в повній мірі здатна усвідомлювати характер своїх дій (бездіяльності) та керувати таким діями (інтелектуальна, волева та емоційна складова). Щодо психологічного аспекту, то під ним розуміють стан свідомості особи, який полягає у здатності особи до усвідомлення вчинених нею дій.

У свою чергу, О. В. Зайцев зазначає, що обмежена осудність характеризується наявністю двох складових: медичним, тобто біологічним компонентом та психологічним, тобто юридичним. За допомогою другого критерію визначають ступінь тяжкості психічних змін, клінічну форму яких відображає критерій біологічний. У цьому полягає взаємозв'язок між медичним та психологічним аспектом обмеженої осудності [122].

Для можливості кваліфікації певних дій як відмивання майна мова має йти виключно про суб'єкта, який є осудним, в першу чергу через призму інтелектуального моменту, який може розглядатися виключно у разі усвідомлення особою своїх дій, в тому числі щодо особливих характеристик майна, з яким вчиняються дії (про його походження від вчинення злочину), а також волевого, який полягає у бажанні та прагненні особи надати такому майну вигляду легального, на що особа і спрямовує свої зусилля.

Наступною характеристикою суб'єкта кримінального правопорушення, яку ми пропонуємо розглянути, це його вік. Відповідно до частини 1 статті 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким на момент вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років. Отже, суб'єктом правопорушення, яке розглядається, є особа, яка досягла цього віку,

оскільки відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, не належить до переліку перелічених у ч. 2 ст. 22 КК України складів зі зниженим віком, при досягненні якого настає кримінальна відповідальність. Водночас, варто відзначити, що доволі часто виникають наукові дискусії щодо дієздатності винної особи, як спеціальної ознаки суб'єкта цього кримінального правопорушення. Це пояснюється в першу чергу необхідністю для особи винного здійснювати фінансові операції, укладати цивільно-правові угоди, а також реалізовувати права на набуття, володіння чи розпорядження майном у процесі вчинення кримінально караного відмивання злочинних активів.

В першу чергу науковий підхід щодо віку особи винного за ст. 209 КК України, відповідає положенням п. 15 постанови Пленуму ВС України від 15 квітня 2005 р. № 5, відповідно до яких майно, отримане в результаті вчинення так званого предикатного (основного) правопорушення, формально не може бути визнане правомірно здобутим (отримати видимість легального походження), якщо угода з ним укладена недієздатним суб'єктом, в першу чергу в силу віку такого суб'єкта [106].

На думку М. І. Мельника та М. І. Хавронюка наявність дієздатності у цьому контексті розглядається як додаткова особливість суб'єкта легалізації злочинного майна, що не обов'язкова для всіх осіб, які вчиняють правопорушення цієї категорії. З огляду на це у справах про відмивання злочинного майна необхідно користуватися загальними вимогами КК України щодо віку суб'єкта злочину [123, с. 151].

Найбільш суперечливим питанням у проблематиці суб'єктів легалізації злочинних доходів науковці називають визначення конкретного кола осіб, які можуть вважатися такими суб'єктами в розрізі їх причетності до попереднього вчинення так званого предикатного злочину.

Зокрема, серед науковців немає єдиної думки щодо того, чи можна визнавати суб'єктом легалізації особу, яка скоїла предикатний злочин. Така непевність обумовлена неоднозначністю міжнародного, зокрема,

загальноєвропейського законодавства у сфері протидії відмиванню. Так, положеннями Страсбурзької Конвенції передбачена можливість того, що національне законодавство держави-учасниці може не встановлювати кримінальну відповідальність за відмивання злочинних доходів осіб, які скоїли предикатний злочин (п. «b» ч. 2 ст. 6). Аналогічні положення містяться у Варшавській Конвенції (п. «b» ч. 2 ст. 9) [36; 38].

Як вже нами розглядалося у першому розділі роботи, в кримінальному законодавстві Польщі (ст. 299 КК) [39] і Болгарії (ст. 253 КК) [44] за відмивання доходів не підлягає покаранню особа, яка має нести кримінальну відповідальність за вчинення основного злочину, в результаті якого злочинне майно одержано. У такому випадку відмивання майна розглядається як спосіб причетності до так званого предикатного злочину, що виключає кримінальну відповідальність за відмивання грошей співучасників цього основного правопорушення.

У КК України Словаччини однозначно йдеться про те, що кримінальній відповідальності підлягає особа, яка набуває, зберігає або використовує майно, що є доходом від злочину, скоєного іншою особою [45].

Так, на думку деяких науковців, питання про можливість притягнення до кримінальної відповідальності визначається залежно від того, чи брала особа участь у первинному злочину (предикатному), в результаті якого майно одержано. По-перше, особа, яка не вчиняла предикатне діяння, може бути суб'єктом злочину у будь-якій формі, передбаченій ч. 1 ст. 209 КК України, за умови, що вона усвідомлювала факт отримання коштів або майна іншими особами внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння. По-друге, на думку науковців, особа, яка вчинила так зване предикатне діяння, несе відповідальність лише за вчинення фінансових операцій або правочинів з коштами чи майном, а також за дії, спрямовані на приховання або маскуванню незаконного походження таких коштів чи майна, джерела їх надходження, місцезнаходження або переміщення. Науковці стверджують, що використання

цих коштів або майна не визнається самостійним протиправним діянням такої особи, за винятком випадків, коли воно відбувалося через вчинення фінансової операції або правочину [86, с. 291].

Означена позиція цілковито узгоджується з Постановою Пленуму Верховного суду «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», однак наразі є не досконалою.

Так, іншої думки дотримуються науковці М. І. Мельник та М. І. Хавронюк, які зазначають, що за ст. 209 КК України можуть притягатися як особи, які вчинили правопорушення, в результаті якого отримано злочинних актив, так і ті, які його не вчиняли, без згадки про будь-які виключення [123, с. 621].

Деякі науковці також вважають, що у розумінні ст. 209 КК України суб'єктом кримінального правопорушення можуть бути два типи осіб. У першу чергу це особи, які не вчиняли злочин, у результаті якого майно було набуто, однак, вони можуть бути притягнуті за легалізацію доходів, які були отримані злочинним шляхом. У другому випадку мова йде про осіб, які певною мірою були причетні до вчинення предикатного злочину. Така особа пізніше може бути притягнута до відповідальності за статтею 209 КК України за відмивання майна, одержаного в результаті цього злочину [124, с. 150].

Як зауважує Т. М. Тертиченко, варто пам'ятати, що злочинний намір здійснити легалізацію майна, одержаного у злочинний спосіб, та безпосереднє вчинення дій, які складають об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, зазвичай розділяються певним проміжком у часі. Якраз протягом цього періоду формується прямий умисел, особа обдумує плани та способи вчинення наступного відмивання, розробляє методи приховування або маскуванню слідів злочинного діяння та способи повернення майна в легальний обіг. Отже, для кваліфікації за ст. 209 КК України необхідна наявність суб'єктивної сторони саме у вигляді відмивання майна. Таким

чином, науковиця наполягає, що процес відмивання у будь-якому випадку становить собою самостійний склад кримінального правопорушення, а особа, винна у здобутті предмета відмивання, має підлягати кримінальній відповідальності за сукупністю правопорушень [125, с. 154].

Науковці В. А. Пригоцький, М. О. Корнійчук та Л. А. Порожня стверджують, що концепція соціальної справедливості обумовлює висновки, що суб'єктів предикатного кримінального правопорушення та похідної від нього легалізації майна потрібно розділити у відповідності до об'єктивної частини цих складів з застереженням на можливу вторинну злочинність. При цьому, доцільно було б внести до кримінального закону характеристику правопорушення з відмивання, як вторинну злочинну діяльність [124, с. 151].

Отже, підсумовуючи наведену правову дискусію, хочемо зауважити те, що має місце певна неузгодженість підходів щодо необхідності одночасного притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила так зване предикатне кримінальне правопорушення та подальшу легалізацію майна, одержаного в результаті вчинення первинного злочину.

Водночас, на нашу думку, варто зауважити, що діюча кримінальна норма з відмивання майна передбачає автономне засудження без прив'язки до необхідності встановлення конкретного злочину, від якого походить майно, що у подальшому легалізується, а відтак, окреслена наукова дискусія може стосуватися виключно випадків чіткого встановлення конкретного предикатного злочину.

У випадку застосування норми про відмивання майна автономно без ідентифікації конкретного злочину, в результаті якого злочинний дохід спродуковано, пропонуємо розглядати як дискусійну практику притягнення особи за відмивання, яка водночас притягається до відповідальності за вчинення злочину, що передував відмиванню, у таких формах вчинення легалізації, як набуття та володіння майном.

Так, у разі встановлення всіх елементів складу кримінального правопорушення, від якого походять злочинні доходи, в тому числі особу винного, то інкримінування їй легалізації у вигляді набуття такого майна та володіння ним може виглядати як подвійне притягнення, а окреслені дії можуть співпадати з моментом закінчення майнового злочину (набуття майна). Подальше володіння, як і використання такого майна без наявності спеціальної мети у вигляді приховання джерела та намагання надати йому вигляду легального теж виглядає як недоречним для інкримінування такій особі. На нашу думку, якраз такі випадки можуть бути охоплені нормами міжнародного права, які надають країнам автономність визначати чи буде підлягати кримінальній відповідальності така особа.

Незважаючи на те, що без наявності спеціальної мети вчинення діяння не можливо встановити наявність складу кримінального правопорушення у вигляді відмивання, наукова дискусія з цього питання й наразі триває. З метою подолання суперечностей задля більш ефективного використання норми у практичній діяльності, на нашу думку, в процесі застосування норми про відмивання майна, є доцільним керуватися положенням про те, що набуття та володіння особою майном, прямо чи опосередковано одержаним від вчиненого нею протиправного діяння, не утворюють складу кримінального правопорушення, передбаченого цією статтею.

Далі розглянемо суб'єктивну сторону досліджуваного кримінального правопорушення.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення дозволяє встановити психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та до його наслідків. У контексті складу кримінального правопорушення, яке розглядається, суб'єктивна сторона має особливе значення, адже легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, відрізняється високим рівнем інтелектуально-вольової спрямованості дій особи винного.

Відповідно до кримінальної доктрини, легалізація злочинних активів належить до злочинів, вчинюваних в умисній формі, якими передбачається наявність у особи прямого умислу. Правопорушник усвідомлює, що кошти чи інше майно попередньо набуті у злочинний спосіб, передбачає наслідки своїх дій і прагне надати незаконно отриманому майну вигляду законного та легального. Але пропонуємо розглянути чи все так однозначно у кримінальній науці.

Суб'єктивна сторона злочину – це його внутрішня сторона, тобто психічна діяльність особи, що характеризує ставлення її свідомості й волі до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та до його наслідків.

На думку О. О. Авдєєва, вина, мотив і мета – це елементи суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, які хоча і є тісно пов'язаними між собою, однак мають самостійне юридичне значення [126, с. 140].

Аналогічне визначення наводять інші науковці, відповідно до якого суб'єктивна сторона кримінального правопорушення — це внутрішня сторона, тобто психічна діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння та його наслідків [127].

На думку О. В. Поповича, Л. В. Томаша, П. П. Латковського та А. Ю. Бабія, умисел аналізованого кримінального правопорушення є прямим, а метою – надання легального статусу предмету кримінального правопорушення [128, с. 107].

Такої ж думки дотримується Є. Л. Стрельцов, який вказує, що відмивання брудного майна передбачає собою надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпоряджанню таким майном, в числі яких кошти, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення, тобто прагнення перевести майно з тіньової, неформальної економіки в легальну, офіційну, щоб мати можливість безперешкодно користуватися ним відкрито і публічно [129, с. 6].

Відповідно до положень міжнародних договорів і стандартів ЄС суб'єктивна сторона відмивання злочинних активів охоплює два базові елементи: по-перше, має бути встановлена обізнаність особи про злочинне походження такого майна, яке використовується, і, по-друге, усвідомлення того, що дії особи спрямовані саме на приховування, передачу або маскування незаконного джерела цих активів. Притягненням особи до кримінальної відповідальності за відмивання коштів можлива лише у випадку доведення, що особа усвідомлювала злочинне походження коштів у момент їх відмивання (легалізації) [130, с. 136].

Науковці О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк наголошують, що для можливості інкримінування особі ст. 209 КК, яка не вчиняла так зване предикатне діяння, достатнім є встановлення за допомогою будь-яких об'єктивних фактичних обставин усвідомлення того, що вона вчиняє дії з майном, одержаним в результаті вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало такій легалізації [49, с. 592].

На практиці часто виникають суперечки щодо необхідного рівня усвідомлення особи злочинності доходів, якими вона оперує задля надання їм вигляду легальних. У випадку наявності однозначного розуміння у особи про походження активів від злочину, йдеться про форму вини у вигляді прямого умислу. У разі, коли допускається виключно наявність підозр про те, що такі активи є наслідком вчинення злочинних діянь, йдеться про непрямий умисел або необережність.

Відповідно до норм ч 1 ст. 9 Варшавської конвенції, міжнародний документ пропонує закріплювати у національному законодавстві норму про те, що особа вчиняє дії, які підпадають під ознаки об'єктивною сторони цього кримінального правопорушення з усвідомленням того, що майно є доходом, тобто є економічною вигодою, одержаною чи набутою прямо чи опосередковано від вчинення злочину. Крім того, відповідно до норми ч. 3 ст. 9 кожній країні пропонується визнавати злочинними відповідно до

внутрішнього законодавства дії, які мають ознаки відмивання, коли правопорушник або підозрював, що майно є доходом, або повинен був припускати, що майно є доходом [38].

У контексті термінів «підозрювала» та «повинна була припускати» основоположним є те, що особа має усвідомлювати можливість неправомірного походження коштів, тобто достатньо, щоб вона припускала (підозрювала) злочинність джерела походження майна, навіть якщо не має абсолютної впевненості у цьому. У означеному контексті «підозра» та «припущення» наближені до значення «припускати», яке міститься у статті 24 КК України для характеристики непрямого умислу, тобто особа усвідомлює характер своїх суспільно небезпечних дій, передбачає їх наслідки і свідомо припускає їх настання.

Науковиця А. Айдинян слідує такій же логіці та зазначає, що діюча норма про відмивання містить розширене тлумачення меж психічного ставлення особи до вчинення легалізації, що передбачає не обов'язкове доведення прямого умислу суб'єкта до джерел походження майна, що науковця називає виправдним законодавчим підходом із боку практичного застосування норми і узгодженим із міжнародним законодавством у сфері протидії відмивання злочинних доходів [131, с. 425; 132, с. 311].

Розглянемо, як до цього питання ставляться законодавці інших країн, близьких до правової системи України.

Згідно з КК Словаччини, законодавець передбачив, як вчинення умисного кримінального правопорушення, так і вчиненого з необережності, відмежувавши ці склади у дві різні кримінальні норми (статті 233 та 233а). Зокрема правопорушення у формі необережності викладено у наступному змісті: той, хто з необережності приховує, передає собі або іншій особі, зберігає або використовує річ більшої цінності, яка є доходом від злочинної діяльності, вчиненої іншою особою, на території Словацької Республіки або за кордоном, карається позбавленням волі на строк до двох років. Також

карається той, хто з необережності дозволяє іншій особі приховати походження або встановити походження предмета більшої цінності, який є доходом від злочинної діяльності, вчиненої іншим діянням на території Словацької Республіки або за кордоном [45].

Аналогічні положення містяться у кримінальному законодавстві Угорщини, а самі у статті 400 передбачається, що особа, яка приховує, перетворює, передає, бере участь у відчуженні, використовує або здійснює фінансову діяльність чи використовує фінансову послугу, або розпоряджається майном, що походить від караного діяння, вчиненого іншою особою, не знаючи про походження цієї речі з необережності, винна у проступку та карається позбавленням волі на строк до двох років [46].

Подібні положення містить і КК Чеської Республіки (ст. 217 КК), де йдеться про легалізацію доходів від злочинів через недбалість у наступному змісті: (1) той, хто з необережності дозволить іншій особі приховати походження або встановити походження речі більшої цінності, яка є доходом від злочину, вчиненого на території Чеської Республіки або за кордоном, карається позбавленням волі на строк до одного року, заборонаю на діяльність або конфіскацією речі [133].

Цікавим є підхід, який міститься у КК Словенії (ст. 245 КК), де йдеться про те, що (5) той, хто повинен був і міг знати, що гроші або майно були отримані шляхом кримінального злочину, і вчинив злочин, передбачений частиною першою або третьою цієї статті, карається позбавленням волі на строк не більше двох років [134].

Новим проєктом КК України науковці теж пропонують додати норму щодо вчинення відмивання майна з необережності, виклавши її у наступному змісті: «Особа, яка не знала, але повинна була і могла знати, що активи (доходи) одержані, прямо чи опосередковано, повністю чи частково, шляхом вчинення предикатного діяння» (ст. 6.3.28) [33].

Щоправда, науковець О. О. Дудоров ставить під сумнів коректність (вдалість) назви статті «Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, вчинена з необережності», оскільки, на переконання науковця, виходячи зі змісту диспозиції, елемент «необережності» пов'язаний виключно з усвідомленням походження активів, а самі дії у вигляді володіння, використання таких доходів не можуть визнаватися як такими, що вчинені через необережність, зокрема якщо виходити із запропонованих у проєкті нового КК України визначень понять легковажності і недбалості [34, с. 347].

Натомість, на думку С. Ю. Джеваги-Третьякової та О. О. Сурілової, існує низка переконливих аргументів на користь того, що суб'єктивна сторона відмивання активів може характеризуватися лише умисною формою вини. По-перше, пишуть науковці, це відповідає принципам кримінального права, зокрема, принципу економії кримінальної репресії та принципу «ultima ratio», згідно з яким кримінальне покарання є крайнім засобом і застосовується лише до найсерйозніших правопорушень. Як стверджують вказані науковці, недбалі чи незначні дії мають розглядатися в межах адміністративного або цивільного права, а криміналізації підлягають лише навмисні діяння, які посягають на суспільні відносини. По-друге, у світовій практиці простежується тенденція розглядати відмивання майна виключно як умисний злочин, адже жоден міжнародний документ не передбачає кримінальної відповідальності за недбалість у подібних випадках. І, як третій аргумент, науковці наводять те, що міжнародно-правові зобов'язання держав у сфері протидії відмиванню чітко встановлюють відповідальність лише за умисні форми вини, і визнання недбалості призвело б до правової невідповідності між законодавством окремих країн та ускладнило б міжнародне співробітництво у сфері правової допомоги. Отже, суб'єктивна сторона відмивання коштів злочинного походження має визнаватися виключно у формі прямого або непрямого умислу [135, с. 781].

Крім того, Т. М. Тертиченко зауважує, що у разі, коли особа вчиняє дії з відповідним майном в умовах сумлінної помилки щодо джерела його походження, при цьому будучи впевненою в його легальності, то притягнення такої особи до кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України не допускається, оскільки у такому випадку відсутні ознаки суб'єктивної сторони правопорушення, які є обов'язковими для встановлення складу злочину. Тобто у разі неможливості доведення факту усвідомлення особою злочинності походження майна, з яким особа вчиняє дії з легалізації, інкримінування діяння як легалізацію так само не допустимо [125, с. 159].

Таким чином, суб'єкт легалізації майна повинен усвідомлювати, що його поведінка спрямована на приховування або маскуванню справжнього походження злочинних доходів. У цьому випадку умисел охоплює не лише передбачення наслідків такого діяння, а й усвідомлення самої суспільної небезпеки такого діяння.

Не можна не погодитися з В. В. Сташисом та В. Я. Тацієм, які вважають, що вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, не вичерпує його повного контексту. Суттєву роль у характеристиці суб'єктивної сторони відіграють також мотив та мета кримінального правопорушення. «Мотив — це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого. Мета — це уявлення про бажаний результат, якого прагне досягти особа, що визначає спрямованість діяння» [136, с. 173].

Отже, щодо факультативних ознак суб'єктивної сторони легалізації майна, здобутого злочинним шляхом, то аналізоване кримінальне правопорушення може вчинятися з різних мотивів, більшість з яких зводяться до корисливих, а також до прагнення особи приховати вчинення злочину, в результаті якого активи були одержані та таким чином уникнути покарання.

На думку R. Schöenberg, кожна особа чи організація, включно зі злочинцями, корумпованими урядовцями, порушниками санкцій і терористами, тобто всіма, хто має підстави боятися виявлення їх злочинної діяльності та конфіскації майна, мають мотив займатися відмиванням грошей. Чим ширший масштаб криміналізації та чим сильніший наступ правоохоронних органів, тим складніше ці правопорушники намагатимуться відмити свої активи [137, с. 20].

Слід водночас зазначити, що на кваліфікацію діяння мотиви правопорушників жодним чином не впливають. Тоді як окремої уваги заслуговує дослідження мети вчинення кримінального правопорушення у вигляді відмивання майна.

Вітчизняна норма ст. 209 КК України не міститься прямого посилання на мету вчинення аналізованого кримінального правопорушення, разом із тим вона впливає з контексту диспозиції цієї норми.

Науковиця Т. М. Тертиченко робить висновок, що мета вчинення дій з відмивання злочинного майна полягає саме у тому, щоб надати такому майну вигляду законності, уникаючи уваги правоохоронних та контролюючих органів та не розкриваючи істинного джерела його походження. На думку науковиці, таке твердження впливає з самого змісту переважної більшості кримінально-правових визначень легалізації (відмивання) майна [125, с. 160].

При цьому В. М. Бурдін пише, що звичайне споживання викрадених харчів формально підпадає під ознаки відмивання майна. Однак, погоджуємося з науковцем, що ідея запровадження кримінальної відповідальності за легалізацію доходів, перш за все, полягає не у притягненні до кримінальної відповідальності за звичайне володіння чи користування майном, яке одержане від злочинної діяльності. Мова йде про протидію намірам введення злочинних доходів у легальний обіг для подальшого отримання від нього користі, коли воно набуде вигляду легального [107, с. 313–314].

Як вже згадувалося вище, основоположною ознакою відмивання не зважаючи на конкретну форму об'єктивного прояву цього кримінального правопорушення, є особлива мета, яка полягає у наданні правомірного (легального) вигляду вищерозглянутим володінню, користуванню або розпорядженню злочинним майном. Тобто дії суб'єкта правопорушення повинні бути спрямовані не тільки на використання такого майна, а також на приховування або маскуванню джерел його незаконного походження [17, с. 148–149; 248].

Такий підхід цілковито узгоджується з основними тенденціями європейських стандартів та міжнародними підходами у сфері протидії відмиванню доходів, які мають злочинне джерело походження.

Окреслена позиція закріплена також у п. 12 Постанови Пленуму ВС України, що для вирішення питання про наявність складу відмивання майна необхідно встановити, що особа вчинила одну з дій, зазначених у диспозиції статті, з активами злочинного походження саме з метою надання правомірного вигляду володінню, розпорядженню ними, їх використанню, набуттю або приховання чи маскуванню їх незаконного походження чи володіння ними, прав на них, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення або ж вчинила щодо них фінансову операцію чи уклала угоду [106].

Визначення мети відмивання злочинних доходів як кримінального правопорушення є складним через те, що легалізація майна є багатостадійним процесом, що складається з кількох стадій (етапів).

Так, І. О. Завидняк пропонує розглядати три основні стадії легалізації «відмивання» злочинного майна, які інколи можуть поглинати одна одну, тобто є доволі умовними: (1) розміщення коштів у фінансовій системі; (2) маскуванню слідів джерела шляхом розповсюдження, тобто обіг коштів; (3) інтеграція, повернення та легалізація вже відмитих активів [138, с. 314–315].

Деякі науковці, серед яких Я. М. Колодій у роботі «Відмивання грошей: сутність та шляхи протидії», М. І. Флейчук у праці «Типологій легалізації

коштів та майна, отриманих злочинним шляхом: світові та сучасні тенденції» згідні з тим, що трифазна модель відмивання є найбільш розповсюдженою [139; 140].

Крім того, у відповідності до Типологічного дослідження Державного фінансового моніторингу України, пропонується виділяти декілька конструкцій відмивання злочинних активів, а саме: двофазну модель, якій притаманні стадії самого відмивання та повернення активів в легальний оборот; трифазову модель, яка включає відповідні етапи з розміщення, розшарування та інтеграцію; чотирифазову конструкцію, яка передбачає: 1) звільнення від готівки шляхом переведення її афілійованим особам, 2) розподіл активів, 3) маскування слідів скоєного предикатного злочину, 4) інтеграцію грошової маси, якій притаманне здійснення інвестицій легалізованих активів у високоприбутковий бізнес. Також Держфінмоніторингом запропоновано ввести «нульову фазу», яку пов'язують з безпосереднім вчиненням предикатного злочину і є відправною стадією процесу легалізації. [141].

Варто зазначити, що попри наведені найпоширеніші моделі відмивання злочинних активів, не завжди в діях особи, яка вчиняє легалізацію майна, отриманого злочинним шляхом, будуть послідовно існувати всі зазначені стадії, але це ніяким чином не буде впливати на можливість кваліфікації дій як злочинних.

Аналогічно варто звернути увагу на те, що тільки на останньому етапі вчинення відмивання досягається мета вчинення цього кримінального правопорушення наданням вигляду законних коштам, попередньо одержаних від злочину.

Однак, якою би не була модель вчинення відмивання злочинних активів, дії, які утворюють об'єктивну сторону кримінального правопорушення, можливі вже на першому з трьох етапів. Водночас аналізоване кримінальне правопорушення має формальний склад, тобто вважається закінченим з

моменту вчинення будь-якої з дій, передбачених кримінально-правовою нормою, незалежно від фактичного настання наслідків.

Із наведеного також випиває, що остаточне досягнення мети цього кримінального правопорушення не є обов'язковим, а для можливості кваліфікувати певне діяння як відмивання, достатньо, щоб така спеціальна мета була поставлена суб'єктом вчинення правопорушення, який спрямовує свій умисел на її досягнення.

Висновки до Розділу 2.

Як зазначають науковці, в Україні недостатньо розвинена сфера кримінально-правового регулювання відповідальності осіб, зокрема, за корупційні злочини та відмивання грошей. Існує також проблематика правозастосовної практики, де спостерігається суттєвий розрив між формальними положеннями закону та реальними механізмами притягнення до відповідальності, оскільки на практиці часто виникають труднощі з доведенням умислу або спеціальної мети, що ускладнює законне застосування кримінального законодавства. Також погоджуємося з науковцями, що сучасний стан кримінально-правового регулювання відповідальності за економічні злочини в Україні потребує систематичного перегляду та вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду та практичних викликів. Питання правильної кваліфікації економічних злочинів залишається актуальним у практиці кримінального права в Україні [142, с. 191].

Визначаючи суспільну небезпечність легалізації (відмивання) майна, протиправного походження, слід зважати на те, що це явище охоплює цілу сукупність ризиків і загроз для економічної стабільності, правопорядку та функціонування демократичних інститутів держави. З огляду на це необхідно глибоко вивчити об'єкт відповідного кримінального правопорушення, адже його чітке окреслення дає змогу конкретизувати, які саме суспільні відносини й цінності зазнають безпосереднього посягання під час вчинення аналізованого суспільно небезпечного діяння.

Беручи до уваги різні наукові підходи, ми дійшли висновку, що кримінальне правопорушення у вигляді відмивання спричиняє такі негативні наслідки: підрив економічної та фінансової стабільності держави, розширення можливостей злочинних угруповань для фінансування організованої злочинності й тероризму, зрештою – зниження бюджетної спроможності держави. Це вказує на багатокomпонентну природу об'єкта аналізованого кримінального правопорушення. Таке посягання охоплює не лише сферу економічних і фінансових відносин, а й зачіпає суспільну безпеку, державний суверенітет, політичну стабільність і права окремих громадян, що підкреслює взаємопов'язаність основних і додаткових об'єктів посягання в межах цього складу кримінального правопорушення

Деякі правові системи іноземних країн розширили підхід до визначення походження доходів, які можуть бути відмиті, визнаючи їх не лише отриманими внаслідок злочину, а й у результаті «заборонених дій», «іншої суспільно небезпечної діяльності» чи дій, які мають «недокументоване походження».

Попри позицію окремих науковців про те, що включення до складу злочину відмивання майна, здобутого «незаконним» чи «протиправним» шляхом, може призвести до невиправданого розширення меж кримінальної відповідальності, вважаємо, що в умовах високого рівня корупції, зловживання владою, непрозорості діяльності окремих органів влади та ухилення від сплати податків, така зміна виправдана та необхідна, але доцільно поширити таку норму на окрему категорію суб'єктів через внесення змін до ст. 209 КК України, доповнивши її частиною 4 такого змісту: «Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом або майном, походження якого не підтверджено законними джерелами доходів, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій,

спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом або не підтверджено законними джерелами його походження, вчинене особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

Об'єктивна сторона чинної норми з легалізації (відмивання) майна охоплює: 1) вчинення дій у формах, визначених статтею 209 КК України; 2) вчинення цих дій із майном, одержаним злочинним шляхом; 3) наявність спеціальної мети надати такому майну вигляду законного; 4) усвідомлення особою злочинного походження майна. Водночас різне трактування змісту цієї норми, поверхове розуміння її елементів та формальне тлумачення призводять до відсутності сталої судової практики і знижують ефективність протидії цьому злочину, тому питання потребує подальшого наукового дослідження та уточнення.

Щоб усунути суперечності і забезпечити ефективніше застосування кримінальної норми про відмивання майна, на практиці доцільно керуватися таким положенням: «Набуття чи володіння особою майном, прямо чи опосередковано одержаним від вчиненого нею протиправного діяння, не утворюють складу кримінального правопорушення, передбаченого цією статтею».

РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

3.1. Кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Кваліфікуючі ознаки кримінального правопорушення займають важливе місце у диференціації кримінальної відповідальності та відповідно забезпеченні справедливості. Саме вони дають змогу більш точно оцінити ступінь суспільної небезпеки діяння, врахувати мотив, спосіб, обстановку та інші обставини, які впливають на тяжкість кримінального правопорушення. Завдяки цьому правоохоронні органи та судова система отримують інструмент індивідуалізації покарання, тож правозастосовна діяльність стає більш послідовною та об'єктивною.

Крім того, визначення кваліфікуючих ознак забезпечує чіткість і визначеність кримінальної норми, оскільки встановлює межі щодо тяжкості складу окремого кримінального правопорушення. Кваліфікуючі ознаки сприяють правильному розмежуванню кримінальних діянь, а їх ідентифікація необхідна для ефективного функціонування системи кримінальної юстиції та захисту прав і свобод людини.

Як стверджує науковиця О. В. Ус, кваліфікуючими є ознаки, що підвищують тяжкість кримінального правопорушення порівняно з основним складом і обумовлюють кваліфікацію за частиною статті Особливої частини КК, що містить більш тяжке кримінальне правопорушення порівняно з основним його складом, передбаченим відповідною статтею (частиною статті), а привілейованими є ознаки, які зменшують тяжкість кримінального правопорушення порівняно з основним складом і обумовлюють кваліфікацію за статтею, що містить менш тяжке кримінальне правопорушення порівняно з основним його складом, передбаченим відповідною статтею (частиною статті) [143, с. 41–43].

У науковій правовій літературі використовуються різні поняття для детермінування кваліфікуючих ознак, серед яких власне «кваліфікуюча ознака» складу кримінального правопорушення, «ознака, що кваліфікує злочин (кримінальне правопорушення)» [33], «ознака складу злочину, що змінює ступінь тяжкості злочину» [144, с. 196–198], «обтяжуюча обставина» [145, с. 841–844], «обтяжуюча ознака» [146] «ознака, що обтяжує відповідальність».

Ознаки, що надають правопорушенню кваліфікований характер, є засобом розмежування ступеня кримінальної відповідальності. Тому, вони за своєю природою мають риси, властиві цьому механізму кримінально-правового регулювання. Такі ознаки не встановлюють нової кримінальної заборони, а лише змінюють конкретний рівень суспільної небезпечності діяння та, відповідно, суворість покарання за нього. Також слід зазначити, що вирішення питання про диференціацію кримінальної відповідальності належить виключно до компетенції законодавця і здійснюється шляхом внесення змін до закону про кримінальну відповідальність [147, с. 44].

У діючій редакції відповідної норми ст. 209 КК України, законодавець наводить декілька кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, які ми й пропонуємо детально розглянути. Перш за все, подаються такі кваліфікуючі ознаки, як дії вчинені повторно, за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі (ч. 2) та особливо кваліфікуючі, а саме: дії, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі (ч. 3).

Слід водночас зазначити, що попередня редакція аналізованої норми не відрізнялася за своїм змістом від діючої редакції норми в частині кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину.

Щодо поняття повторності, то воно визначене у частині 1 статті 32 КК України та становить собою вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. Крім того, у частині 3 цієї ж статті законодавець визнає

повторним вчинення двох або більше кримінальних правопорушень і у випадках, передбачених різними статтями, коли це прямо встановлено в Особливій частині КК України, що означає повторність тотожних (або однорідних) кримінальних правопорушень.

На думку науковця Ю. Єлаєва, на підставі застосування формально-логічного тлумачення норми п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України ймовірно дійти висновку про наявність трьох різновидів повторності кримінальних правопорушень, а саме: 1) повторність злочинів; 2) повторність злочинів і кримінальних проступків; 3) повторність кримінальних проступків, як трьох окремих видів повторності кримінальних правопорушень. Науковець зауважує, що в даному випадку саме повторність злочинів є найбільш суспільно небезпечним видом повторності кримінальних правопорушень, а саме повторність кримінальних проступків є найменш суспільно небезпечним видом повторності кримінальних правопорушень [148, с. 255].

Водночас у науковій літературі триває активна дискусія щодо того, чи можуть злочини, передбачені різними складами КК України та які за своїми ознаками є однорідними, утворювати повторність один для одного. Проблематика окресленої наукової дискусії лежить у площині того, чи полягає у визначенні розповсюдження поняття повторності у ст. 209 КК України виключно на тотожні діяння, чи воно може охоплювати й кримінальні правопорушення, які пов'язані спеціальною нормою та за своєю правовою природою є однорідними.

Деякі вчені пропонують, до прикладу, підхід, що оскільки стаття 306 КК України становить собою спеціальну норму до статті 209 КК України, то вчинення кримінального правопорушення, передбаченого зазначеною статтею, може враховуватися при вирішенні питання про повторність і, навпаки, вчинення кримінального правопорушення, передбачено першою і другою формою статті 306 КК України, може створювати повторність для статті 209 КК України [149, с. 145].

З таким підходом не готові погоджуватися інші вчені, зазначаючи, що у ч. 2 ст. 209 КК України йдеться про повторність лише тотожних злочинних діянь і не передбачено посилення відповідальності за повторність у випадку вчинення однорідних кримінальних правопорушень. Тож, у випадку, коли відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, передувало використання коштів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306 КК України), така обставина не може бути підставою для кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 209 КК України за ознакою повторності [17, с. 289–290].

Як вважає І. О. Зінченко множинність злочинів є не однорідним, а багатокомпонентним юридичним явищем, яке складається з різних поєднань одиничних злочинів, які можуть мати різні правові наслідки. До класичних форм множинності науковець, зокрема, відносить і повторність. При цьому І. О. Зінченко звертає увагу на те, що в сучасній кримінальній практиці існують складнощі з кваліфікацією множинних злочинів, особливо коли кримінальні правопорушення мають споріднену або тотожну природу. Водночас щодо поняття однорідних злочинів, вчений пояснює, що під однорідними мають на увазі такі кримінальні правопорушення, які посягають на одну й ту саму групу суспільних відносин або об'єкт (наприклад, майно), і вчинені з подібною формою вини. І. О. Зінченко наголошує, що за чинним кримінальним законодавством повторність можливе лише щодо тотожних злочинів, тобто таких, що передбачені однією і тією самою статтею або частиною статті КК України [150].

Крім того, легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається повторною, якщо особа раніше вже вчиняла дії, передбачені частиною 1 статті 209 КК України, і строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за попередні дії ще не сплинули, або якщо особу вже було засуджено за злочин, передбачений статтею 209 КК України, і

її судимість не знята та не погашена в установленому законом порядку. Водночас легалізація доходів, одержаних у межах одного епізоду злочинної діяльності, навіть якщо вона здійснюється двома (або більше) альтернативними способами, передбаченими диспозицією статті 209 КК України, повторності не утворює.

Так науковці зауважують, що повторність як кваліфікуюча ознака досліджуваного злочину не застосовується, якщо в діях щодо легалізації злочинних доходів вбачаються риси продовжуваного злочину. Наприклад, це може проявлятися у такому явищі, як смарфінг, тобто коли особа придбаває нерухомість для подальшого продажу і, як передбачалося, реалізує її, або коли особа, маючи єдиний умисел щодо одного і того ж майна, отриманого злочинним шляхом, послідовно вчиняє кілька дій, передбачених різними альтернативами ч. 1 ст. 209 КК України [17, с. 293–294].

Отже, видається не можливим застосування ознаки повторності для вчинених однорідних до відмивання майна кримінальних правопорушень, але нижче розглянемо судову практику з цього питання.

Так, на деякі суперечливі питання частково можна знайти відповіді у судовій практиці, зокрема у рішенні № 159/7433/21 міститься тлумачення щодо об'єднання тотожних діянь єдиним злочинним наміром, а також йдеться про повторність, умисел при повторності у кримінальному правопорушенні за ст. 153 КК України. У рішенні зазначено, що об'єднання тотожних діянь єдиним злочинним наміром означає, що особа ще до вчинення першого з ряду тотожних діянь усвідомлює, що для досягнення свого злочинного наміру необхідно здійснити кілька таких діянь, і кожне з них спрямоване на реалізацію цього наміру. Такі дії не розглядаються як повторність, оскільки всі вони становлять частину одного (єдиного) злочину, і жодне з них не може вважатися окремим злочином у відношенні до іншого. Натомість, при повторності тотожних злочинів кожен із них має власну суб'єктивну сторону,

тобто окремий умисел, що виникає безпосередньо перед вчиненням кожного конкретного злочину [151].

В іншому рішенні суду № 607/19649/21 про сутність повторності, розкривається концепція, коли в одному кримінальному провадженні розглядається два і більше епізодів вчинення тотожних чи однорідних злочинів. Відповідно до сформульованих висновків суду, для визнання повторності не має значення, чи була особа раніше засуджена за інший злочин. Натомість, у випадку розгляду різних кримінальних проваджень щодо тієї ж особи така обставина стає істотною: повторність визнається лише за наявності обвинувального вироку за тотожний або однорідний злочин у іншому провадженні. Тобто, повторність має місце лише тоді, коли суд одночасно досліджує всі докази та встановлює винуватість особи за всі епізоди, які інкримінуються в межах одного провадження. Таким чином, ця форма множинності злочинів, як повторність, узгоджується з положеннями ст. 62 Конституції України та принципом *non bis in idem*, якщо епізоди розглядаються в межах одного кримінального провадження без наявності обвинувального вироку за раніше вчинений злочин [152].

Аналогічні висновки містяться у справі № 683/875/20 про те, що у разі розгляду межах одного кримінального провадження двох або більше епізодів тотожних чи однорідних злочинів, для визнання повторності не має значення, чи була особа раніше засуджена [154].

У рішенні суду № 748/2075/19 щодо особливостей призначення покарання за вчинення злочинів з однаковою кримінально-правовою кваліфікацією, вчинені як до, так і після постановлення попереднього вироку суду, йдеться про те, що у випадку, коли в діях особи виявляється повторність кримінальних правопорушень (ч. 1 ст. 32 КК України), і вона засуджується за кілька тотожних правопорушень, які кваліфікуються за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК, причому частина з них вчинена до ухвалення попереднього вироку, а інша — після, то спеціальні правила ч. 4 ст.

70 КК України не застосовуються. У такому випадку суд кваліфікує всі ці кримінальні правопорушення за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК України, призначає покарання за її санкцією, а остаточне покарання визначає за правилами ст. 71 КК України, враховуючи сукупність вироків [153; 155].

Водночас, продовжуваний злочин — це діяння, ознаки якого передбачені однією статтею або частиною статті КК України, і яке складається з двох або більше тотожних злочинних дій, що мають єдиний злочинний намір (спільний умисел і загальну мету) та сукупно утворюють єдиний злочин. Можливість кваліфікації кількох дій як одного продовжуваного злочину залежить від конкретних обставин кожного кримінального провадження. Якщо ж кожен епізод здійснюється з самостійним умислом, підстав вважати його частиною продовжуваного злочину немає [156].

Стосовно кваліфікуючої ознаки у вигляді вчинення діяння з легалізації за попередньою змовою групою осіб, то важливо сказати, що у кримінально-правовій науці немає єдності підходів до тлумачення такої ознаки. Згідно з ч. 2 ст. 28 КК України, кримінальне правопорушення визнається таким, що вчинене за попередньою змовою групою осіб, якщо його вчинили спільно дві або більше особи, які заздалегідь, тобто до початку вчинення злочинних дій, домовилися про його спільне вчинення. Отже, кримінальне правопорушення, яке розглядається, передбачає наявність двох основних ознак: участь у його реалізації двох чи більше осіб та досягнення попередньої змови ще до фактичного початку злочинної діяльності.

У сучасній доктрині кримінального права досить поширеною є позиція, відповідно до якої склад групи осіб, що діють у межах такої форми співучасті, може включати не лише співвиконавців, але й інших співучасників, зокрема організаторів, пособників чи підбурювачів.

Такої думки дотримується зокрема Р. С. Орловський, який у монографії докладно аналізує якісний склад групи та підкреслює, що організатора,

підбурювача і пособника слід розглядати як співучасників, що можуть входити до складу групи незалежно від того, чи були вони безпосередніми виконавцями [157].

Також дослідники А. Крижановський та К. Марисюк розглядають класифікацію форм співучасті та зазначають, що у частині кваліфікації дій склад групи може охоплювати всіх співучасників, а не лише співвиконавців [158, с. 254–256].

Як зазначає Ю. Ю. Лемішко, до складу групи за попередньою змовою зараховуються і організатори, і пособники, і підбурювачі [159, с. 91–95]. Такої ж позиції і науковець Ю. В. Гродецький [160].

Також окремі проблемні питання щодо попередньої змови групи осіб стали об'єктом тлумачення ВС України, зокрема, щодо конклюдентних дій співучасників кримінального правопорушення суд зазначив, що домовленість на спільне вчинення кримінального правопорушення не обов'язково має бути реалізовано в усній чи письмовій формі, а може бути визначено й за допомогою конклюдентних дій, тобто поведінки, яка свідчить про намір діяти для досягнення спільної злочинної мети [161].

Аналогічне положення міститься в іншому рішенні, де суд зазначає, що співучастю в злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Суд зазначає, що злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили дві або більше особи, які заздалегідь, тобто до початку вчинення злочину, домовилися про спільне його вчинення. Домовленістю групи осіб про спільне вчинення злочину є узгодження об'єкта злочину, його характеру, місця, часу, способу вчинення та змісту виконуваних функцій, яке може відбутися в будь-якій формі, тобто в усній, письмовій або за допомогою конклюдентних дій, що висловлені не у формі усної чи письмової пропозиції, а безпосередньо через поведінку, з якої можна зробити висновок про такий намір [162].

До особливо кваліфікованих ознак аналізованого складу кримінального правопорушення серед іншого віднесено ознаку вчинення злочину організованою групою.

Проблема легалізації злочинного майна, вчиненого організованою групою чи злочинною організацією, набула особливої гостроти у зв'язку з різким зростанням організованої злочинності, яка за останні десятиріччя суттєво розширила масштаби своєї діяльності й перетворилася на транснаціональні кримінальні структури зі сформованими традиціями. Відмивання доходів, у тому числі отриманих від діяльності таких злочинних об'єднань, безпосередньо пов'язане з незаконним переміщенням капіталу та має глобальний характер [163, с. 6–10].

Про це також зазначено у звіті про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності (СОСТА Україна), у якому йдеться про те, що легалізовані доходи, одержані злочинним шляхом, утворюють фінансову базу для організованої злочинності й корупції, а також слугують основним джерелом фінансування терористичних груп, діяльність яких має яскраво виражений транснаціональний характер. У звіті також йдеться про те, що з урахуванням специфіки цього виду злочину, організовані злочинні угруповання переважно діють самостійно, без залучення сторонніх осіб, через наявність досвіду здійснення фінансових операцій та досвіду злочинної діяльності в цій сфері. Водночас, організовані злочинні угруповання залучають до своєї діяльності представників банківської сфери, зокрема і топ-менеджерів комерційних банківських установ, юристів, активно використовують корупційні зв'язки [164, с. 37–40].

Науковець А. А. Вознюк приходить до висновків, що влучним узагальнюючим терміном, зокрема, для визначення організованих груп доцільно вважати поняття «організоване злочинне об'єднання». Так, у ст. 28 КК України йдеться про основні різновиди таких об'єднань, а саме про організовану групу та злочинну організацію, проте в Особливій частині КК

України встановлено відповідальність і за створення низки спеціальних об'єднань (банд, терористичних груп, незаконних воєнізованих формувань, транснаціональних злочинних структур тощо). Однак, на думку науковця, юридична природа деяких із них залишається дискусійною, оскільки закон не завжди чітко визначає, до якої форми співучасті вони належать, що ускладнює їх кваліфікацію [165, с. 131–133].

Підхід до розмежування понять групи осіб за попередньою змовою та організованої групи пропонує М. Маськовіта. Авторка доходить висновку, що розмежування термінів групи осіб за попередньою змовою та організованої групи викликає труднощі в юридичній науці. Зміст ознак групи осіб за попередньою змовою авторка не вважає за необхідне розкривати, а щодо ознак організованої групи посилається на ч. 3 ст. 28 КК України, де зазначено, що злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо його готували або вчинили три і більше осіб, які об'єдналися у стійке об'єднання з єдиним планом та розподілом функцій. На думку вченої, основними ознаками, які ускладнюють розмежування, є стійкість і кількість учасників. Якщо кількість учасників у групі за попередньою змовою дорівнює двом і більше особам, то в організованій групі — не менше трьох. Щодо стійкості правниці зазначає, що для організованої групи обов'язковим є стабільний склад групи та тривалість діяльності, а для групи за попередньою змовою стійкість менш виражена, її склад ще не стабілізований, а спільна діяльність короткочасна [166].

Касаційний кримінальний суд ВС України роз'яснив з цього приводу, що відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні та вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які зорганізувались у стійке об'єднання для вчинення цих злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на здійснення цього плану, відомого всім учасникам групи. Основоположною рисою організованої групи є стійкість

такого об'єднання. Суд також вказав, що групу можна визнати стійкою лише за умови, якщо вона є стабільною та згуртованою, що проявляється у наявності постійних міцних внутрішніх зв'язків між учасниками групи, наявності правил поведінки, організатора, чіткого визначення ролі кожного учасника, високого рівня узгодженості дій учасників, єдиного плану, в якому передбачено розподіл функцій учасників групи і який доведено до їх відома. Стабільність групи виявляється у системності та детальній організації функціонування групи, здатності до заміни учасників, прикритті своєї діяльності, як своїми силами, так і за допомогою сторонніх осіб, наявності для функціонування групи фінансових та інших матеріальних засобів [167].

Дослідники по-різному характеризують сутність організованої злочинної діяльності. Так, В. В. Тищенко розглядає її як систему дій, об'єднаних спільною метою та мотивом, які тривають упродовж значного часу та включають етапи підготовки, вчинення й маскуванню, фактично ототожнюючи таку діяльність із конкретним кримінальним правопорушенням [168, с. 103].

Як вважає В. Ю. Шепітько, визначальними рисами організованої злочинності є її тривалість, корисливий характер, розподіл ролей всередині групи та попереднє планування [169, с. 99–108].

Натомість Н. С. Карпов та С. В. Євдокименко акцентують увагу на ієрархічності внутрішньої структури та масштабності діяльності злочинного об'єднання [170, с. 12–15].

Науковець Р. С. Тютюнник пропонує, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) являє собою залежний від зовнішніх і внутрішніх факторів, поставлених задач і предмета кримінального правопорушення, складний, багатоетапний процес, який складається з декількох, завчасно спланованих і пов'язаних з предикатним кримінальним правопорушенням, кримінальних дій злочинної організації, спрямованих на інтеграцію злочинно

здобутого майна в легальну економіку, для надання правомочності його володінню, користуванню і розпорядженню [171, с. 45].

Щодо ознак, які прив'язані до розміру предмета відмивання, то вона не викликає особливих труднощів, оскільки розмір чітко вказаний у примітці до статті 209 КК України, відповідно до якої легалізація визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а вчиненою в особливо великому розмірі – якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Щодо розрахунку неоподаткованого мінімуму, то при кваліфікації відповідно необхідним є звернутися до ПК України, де відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу XX зазначено, що для норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року [172].

У свою чергу у підпункті 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV, йдеться про розмір, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року [172].

Водночас, з позиції сучасної антикорупційної політики України, на нашу думку, є обґрунтованим та необхідним додати ще один компонент особливо кваліфікованої ознаки до досліджуваної норми у вигляді вчинення дій на виконання об'єктивної сторони правопорушення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Так, державні службовці виконують публічні функції та мають доступ до владних повноважень, інформаційних ресурсів і фінансових механізмів, що у

сукупності створює підвищені ризики зловживання своїм становищем та повноваженнями, в тому числі, для приховування незаконного походження активів, у першу чергу корупційних. Запровадження додаткової особливо кваліфікуючої ознаки у вигляді спеціального суб'єкта, на нашу думку, дозволить посилити кримінально-правовий захист суспільних відносин, забезпечити пропорційність покарання відповідно до суспільної небезпеки та узгодити законодавство України з загальними міжнародними доктринами боротьби з корупцією та відмиванням коштів, зокрема рекомендаціями FATF та положеннями Конвенції ООН проти корупції.

До прикладу, кримінальним законодавством Вірменії (ст. 190 КК) прямо передбачає, що відмивання майна з використанням посадового становища є обтяжуючою обставиною та за такі дії передбачено більш суворе покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 6 до 12 років з можливістю конфіскації майна [173].

Аналогічне положення містить кримінальне законодавство Словаччини, де йдеться про те, що злочинець карається позбавленням волі на строк від двох до восьми років, якщо він вчиняє діяння, зазначене у пункті 1 або 2, як посадова особа (ст. 233 КК) [45].

Відповідно до ст. 282 КК Туреччини, відмивання майна, вчинене державним службовцем або особою певної професії під час виконання своїх обов'язків, тягне за собою збільшення тюремного ув'язнення вдвічі [174].

Звернемося до кваліфікуючих ознак відмивання майна, які містяться у кримінальному кодексі Республіки Молдови. У ч. 2 ст. 243 КК Молдови йдеться про обтяжуючу обставину у вигляді використання повноваження посадової особи, тобто службового становища, за що передбачено більш суворе покарання [42].

Тож, відкритим на цей час залишається питання щодо того, яке визначення такої особи буде вірним застосувати у випадку доповнення норми такою додатковою особливо кваліфікуючою ознакою. Тобто фактично мова

йде про сукупність специфічних ознак, які становлять собою комплексно спеціальний суб'єкт вчинення кримінального правопорушення, якого пропонуємо розглядати як особливо кваліфіковану ознаку вчинення відмивання майна.

Як зазначає В. В. Устименко, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є така особа, яка, окрім наявності осудності та досягнення віку кримінальної відповідальності, має ще й додаткові юридичні ознаки, прямо закріплені у кримінальному законі або такі, що логічно з нього випливають [175].

У дисертаційному дослідженні Н. Г. Тарана «Суб'єкт кримінального правопорушення у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти» висловлює позицію, що у розумінні кримінального законодавства слід визначати спеціального суб'єкта як фізичну осудну або обмежено осудну особу, яка вчинила кримінальне правопорушення після досягнення віку кримінальної відповідальності та має додаткові ознаки, прямо закріплені в нормах Особливої частини КК України [119].

У свою чергу, відповідно до ч. 3 ст. 18 КК України визначено, що службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [40].

Водночас, приміткою 1 до ст. 368-5 КК України передбачено, що особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Науковець М. І. Хавронюк справедливо наголошує, що чітке законодавче окреслення кола осіб, відповідальних за корупційні правопорушення, має усунути дискусії щодо того, чи поширюються на них вимоги антикорупційного законодавства, чи ні [176].

Водночас І. М. Ясінь зазначає, що суспільна небезпека незаконного збагачення, полягає власне в тому, що набуття активів у власність здійснюється особою у зв'язку з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. На підставі цього, науковцем запропоновано суб'єкта складу незаконного збагачення вважати особою у зв'язку з виконанням нею функцій держави або місцевого самоврядування [177].

Представниками влади є працівники державних органів та установ, які в межах своєї компетенції наділені правом висувати обов'язкові до виконання вимоги і ухвалювати рішення, що мають силу для фізичних і юридичних осіб, незалежно від їх підлеглості чи належності до певного відомства. При цьому, закон визначає статус представника влади не за конкретною посадою, а за приналежністю особи до однієї з гілок державної влади, зокрема, законодавчої, виконавчої чи судової та наявністю у неї владних повноважень, які можуть бути постійними або делегованими [178].

Таким чином, на підставі наведених вище законодавчих норм та наукових дискусій, пропонуємо використовувати термін, який вже наявний у кримінальному законодавстві та закріплений у нормі статті 368-5 КК України, де йдеться про особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, використавши означене поняття з притаманними йому ознаками, як додатковий особливо кваліфікований елемент аналізованої норми.

Отже, як вже зазначалося у розділі 2 дисертаційного дослідження, з урахуванням зазначеного, пропонуємо доповнити аналізовану норму особливо кваліфікованою ознакою та доповнити норму ч. 4 ст. 209 КК України у вигляді вчинення дій особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування з ознаками, наведеними у нормі ст. 368-5 КК України.

3.2. Відмежування складу легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, від суміжних складів кримінальних правопорушень

Відмежування складів кримінальних правопорушень є визначальною складовою вірної кваліфікації діянь, ефективного застосування норм кримінального права та забезпечення законності. Якісне відмежування норм дозволяє розрізнити суспільно небезпечні протиправні діяння між собою, визначити ступінь їх суспільної небезпеки, сприяє розмежуванню кримінальних правопорушень з іншими адміністративними та цивільно-правовими, а також ідентифікувати окремі види кримінальних правопорушень за об'єктивними та суб'єктивними ознаками, суспільно небезпечними наслідками тощо.

Науковець М. О. Колесник пропонує такий підхід, що склад кримінального правопорушення становить собою шаблон або нормативну модель, яка містить повний набір юридично значимих ознак кримінального правопорушення окремого різновиду. Водночас, на думку науковця, склад кримінального правопорушення не може ототожнюватися з конкретним кримінальним правопорушенням, враховуючи те, що обсяг ознак кримінального правопорушення та складу кримінального правопорушення є різним. По-перше, конкретне кримінальне правопорушення має набагато більше ознак, ніж склад кримінального правопорушення, а, по-друге, склад кримінального правопорушення містить ознаки не одного конкретного

кримінального правопорушення, а усіх кримінальних правопорушень даного виду [179, с 4].

Однією з основних принципів теорії розмежування складів кримінальних правопорушень є поняття суміжних складів. Зазначена термінологічна категорія використовується у наукових працях, зокрема, в яких йдеться про розмежування окремих складів кримінальних правопорушень.

За твердженням Л. П. Брича, у розумінні поняття суміжних складів злочинів у підходах низки вчених прослідковується наявність двох підходів. Перший, коли наявність спільних за змістом, відповідно до термінології, якою користується автори, загальних, однакових ознак, була єдиним ідентифікатором, відповідно до якого визначали суміжні склади злочинів. Другий підхід полягає у визначенні суміжних складів і як таких, які містять однакові за змістом, а за термінологією цих авторів, загальні, схожі ознаки, й водночас ознаки, за якими вони відрізняються [180, с. 202].

Таким чином, на підставі пануючих підходів у науковій літературі щодо цієї проблематики, можна однозначно підсумувати, що обов'язковим елементом суміжних складів злочинів є наявність тотожних за змістом ознак, поряд з якими існують відмінні за змістом, тобто розмежувальні.

За твердженням Г. О. Усатого, практикуючі юристи неоднозначно розуміють ознаки легалізації і не в кожному випадку можуть відмежувати норму 209 КК України від суміжних складів кримінальних правопорушень, а це, в свою чергу, перешкоджає виконанню основних завдань кримінального судочинства. Так, науковець зазначає, що аналіз матеріалів кримінальних проваджень та опитування експертного середовища, показало, що основною об'єктивною причиною такої негативної тенденції є слабкий рівень розробленості критеріїв відмежування ст. 209 КК України від подібних (суміжних) кримінально-правових норм. У свою чергу, невірне розуміння юридичного змісту базових стандартів, які закріплені у ст. 209 КК України, ведуть до численних слідчих та судових помилок та до нівелювання основного

призначення норм у сфері протидії відмиванню злочинних активів – забезпечення економічної безпеки країни [181, с. 409].

Як зазначає науковець І. Б. Юрчишин, вибіркоче опитування детективів НАБУ засвідчило, що суттєві проблеми кримінально-правової кваліфікації діяння як незаконне збагачення, виникають під час розмежування цього складу злочину з нормою ст. 209 КК України [182].

Тож, перш за все пропонуємо розпочати дослідження з загальних рис розмежування таких складів кримінальних правопорушень, як норми ст. 209 та ст. 368-5 КК України. На наше переконання, склад кримінальної норми про відмивання майна, здобутого злочинним шляхом, має певні спільні риси, як і низку відмінних ознак, зі складом кримінального правопорушення про незаконне збагачення, відповідальність за що передбачено ст. 368-5 КК України.

У короткому огляді норми про незаконне збагачення В.І. Осадчий вказує, що у ст. 368-5 КК України відповідальність пов'язана: 1) з набуттям особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів у власність, 2) з набуттям активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, 3) з можливістю особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними [183, с. 137].

Вчений О. І. Гузоватий зазначає, що розмежування досліджуваних складів кримінальних правопорушень обумовлено ознаками, як об'єктивної, так і суб'єктивної сторони [184].

Так, у іншій своїй праці О. І. Гузоватий разом з О. О. Титаренко пишуть, що предмет кримінального правопорушення, передбачений ст. 209 КК України, у повній мірі збігається з предметом незаконного збагачення, який

становить собою грошові кошти чи інше майно. Водночас, автори вказують, що поміж відмінностей у формі вчинення об'єктивної сторони цих кримінальних правопорушень, важливим є наявність спеціальної мети вчинення таких дій у випадку з відмиванням, а також усвідомлення особою походження активів [185, с. 169–170]

Згідно з позицією І. М. Ясіня, визначення родового та безпосереднього об'єкта не може бути спільним для відмивання майна і незаконного збагачення, оскільки ці склади кримінальних правопорушень перебувають у різній площині суспільних відносин. За переконанням науковиці, незважаючи на те, що обсяг понять у площині предмета в зазначених вище складах кримінальних правопорушень частково збігається, їх зміст різниться юридичною підставою набуття майна. Предметом легалізації є кошти чи інше майно від вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння. Навпаки, майно, яке становить предмет незаконного збагачення, може мати не обов'язково злочинне, але однозначно незаконне (протиправне) походження [177].

Як вважає І. В. Панаїд, незаконне збагачення та легалізацію (відмивання) майна можна відмежувати за кількома важливими ознаками. По-перше, за об'єктом посягання, оскільки відмивання спрямоване на охоронюваний порядок протидії введенню в економіку «брудних» активів і виконання міжнародних зобов'язань, тоді як незаконне збагачення має ширший об'єкт і охоплює всі відносини у публічному секторі, в межах яких спеціальний суб'єкт може незаконно збільшити свої активи. По-друге, за предметом правопорушення, оскільки для незаконного збагачення важливим є вартісний критерій активів, тоді як для легалізації важливим є їх злочинне походження, а сам предмет легалізації становить собою майно, без включення послуг чи зменшення зобов'язань, як у незаконному збагаченні. По-третє, автор наполягає на відмінностях в об'єктивній стороні аналізованих кримінальних правопорушень, оскільки легалізація має кілька альтернативних дій, а

«набуття» в її складі означає фактичне отримання майна, походження якого усвідомлюється, тоді як у незаконному збагаченні набуття може бути презюмованим і оцінюється через невідповідність доходам. Важливим критерієм розмежування також є суб'єкт, оскільки незаконне збагачення вчиняє лише спеціальний суб'єкт, при цьому він же є суб'єктом предикатного діяння, тоді як при легалізації суб'єктами предикатного злочину та легалізації можуть бути різні особи [186, с. 103–107].

Вважаємо за можливе погодитися з позицією, що на відмінну від складу правопорушення за нормою 368-5 КК України, у ст. 209 КК України передбачено загальний суб'єкт кримінального правопорушення, тоді як за 368-5 КК України – спеціальний.

На переконання А. О. Драгоненко, зі змісту норми про незаконне збагачення (у попередній редакції ст. 368-2 КК України) випливає, що суб'єктом цього злочину є службова особа, визначення якої міститься у п.п. 1, 2 примітки до ст. 364 КК України. Так, на переконання науковця, службова особа, відповідно до п. 1 примітки до ст. 364 КК України, має дві основні ознаки: функціональні та посадові та для визнання особи службовою необхідне їх поєднання. В свою чергу функціональні ознаки поділяються за видом виконуваних функцій (представник влади, місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські) та за часом виконання (постійні, тимчасові, за спеціальним повноваженням) [187, с. 258].

Вчена І. М. Ясінь вважає, що для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-2 КК України (незаконне збагачення у попередній редакції), має чітко визначатися спеціальний суб'єкт, тобто не кожна особа може бути суб'єктом кримінального правопорушення. Спеціальний суб'єкт має відповідати певним ознакам, які відрізняють його від загального (звичайного) суб'єкта кримінального правопорушення та саме наявність цих ознак обумовлює можливість застосування досліджуваної норми. Без правильної ідентифікації спеціального суб'єкта не можна правильно

кваліфікувати діяння за статтею про незаконне збагачення, що обумовлює необхідність чіткого нормативного визначення суб'єкта у кримінальному законодавстві [177, с. 151–156].

На думку І. Б. Юрчишина, використання терміна «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» під час визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-5 КК України, не лише не вдосконалило відповідальність за незаконне збагачення у порівнянні з попередньою версією норми, а й ускладнило розуміння того, хто є суб'єктом цього злочину. Це, на думку науковця, порушує принцип єдності юридичної термінології та створює перешкоди для органів досудового розслідування, тож науковець навіть пропонує замінити поняття у ч. 1 на «службову особу» (за приміткою 1 до ст. 364 КК України), у ч. 2 на службову особу, яка займає відповідальне становище (за приміткою 1 до ст. 368 КК України) та у ч. 3 — на службову особу, яка займає особливо відповідальне становище (за приміткою 1 до ст. 368 КК України) [182].

У свою чергу І. М. Ясінь зазначає, що ознаки спеціального суб'єкта не можуть бути розмежувальним критерієм для статей 209 та 368-5 КК України. Цю позицію підтримує і Л. П. Брич, наголошуючи, що порівнювати можна лише ті явища, які мають співмірні, суттєві ознаки. Оскільки ст. 209 передбачає загального суб'єкта, а ст. 368-2 КК України — спеціального, що перебувають у родо-видовому співвідношенні, таке порівняння є методологічно некоректним [177, с. 166].

Незважаючи на наявність дискусійних питань щодо основних характеристик суб'єкта незаконного збагачення, вбачається за можливе зупинитися на тому, що суб'єкт є спеціальним з відповідним набором рис, які йому притаманні, а у випадку відмивання майна законодавець передбачив виключно загальний суб'єкт кримінального правопорушення, що ми пропонуємо вдосконалити.

Так, питання розмежування складів злочинів спрямоване на те, щоб у кожному конкретному випадку правильно обрати норму, яка відповідає фактично вчиненому діянню. Навіть незначні відмінності у диспозиціях статей, за загальної схожості їхніх елементів, можуть вплинути на кваліфікацію та стати критерієм для розмежування суміжних складів. Якщо поставити питання, чи впливає на кваліфікацію походження майна у складах злочинів, передбачених ст. 209 та ст. 368-5 КК України, відповідь однозначна, що впливає. Хоча злочинне походження майна не вимагає попереднього обвинувального вироку за первинний злочин, воно все одно залишається злочинним, водночас законодавець підкреслює, що суб'єкт злочину повинен оцінювати походження майна самостійно, виходячи з фактичних обставин, які вказують на його одержання злочинним шляхом та з огляду на те, що особа знала або повинна була знати про таке походження [182, с. 159–161].

Поряд з цим, як ми вже наголошували вище, вчинення дій з відмивання передбачає спеціальну мету, яка полягає у наданні вигляду легальності джерелу походження майна, тоді як у складі незаконного збагачення про спеціальну мету вчинення цього кримінального правопорушення не йдеться, що відрізняє порівнювані склади.

Так, щодо суб'єктивної сторони складів порівнюваних злочинів, передбачених ст.ст. 209 та 368-5 КК України, науковці О. І. Гузоватий та О. О. Титаренко підкреслюють, що визначальною розмежувальною ознакою виступає мета вчинення діяння. Вчені зазначають, що для складу за ст. 209 КК України характерна чітка мета спрямованості поведінки особи, яка полягає у бажанні надати доходам, одержаним злочинним шляхом, правомірного вигляду. Саме мета легалізації, тобто створення видимості законності майна, визначає специфіку цього кримінального правопорушення й відрізняє його від незаконного збагачення [185].

Таким чином, наведені позиції вчених сходяться у тому, що саме мета надання майну правомірного вигляду є вирішальною ознакою, яка дозволяє

провести чітке розмежування між нормами з легалізації доходів (ст. 209 КК України) та незаконного збагачення (ст. 368-5 КК України).

Разом з тим, віднесемо до спільних рис складів кримінальних правопорушень, які розглядаються, скоєння суспільно небезпечного діяння у формі набуття майна. По-перше, як одна з альтернативних форм вчинення суспільно небезпечного діяння у ст. 209 КК України є набуття майна. А, по-друге, набуття прямо зазначено у змісті норми суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 368-5 КК України, як форма вчинення кримінального правопорушення.

Спільною ознакою для порівнюваних складів злочинів, як підкреслює І. М. Ясінь, є суспільно небезпечне діяння у формі набуття, яке є однією з альтернативних форм діяння у ст. 209 КК України та повністю збігається за змістом із діянням, передбаченим у ст. 368-2 КК України [177, с. 166].

Як зазначають О. І. Гузоватий і О. О. Титаренко, об'єктивна сторона ст. 368-2 КК України (попередня редакція незаконного збагачення) зводиться до набуття у власність активів значного розміру без підтверджених доказами законних підстав, а також до передачі таких активів іншій особі. Натомість ст. 209 КК України охоплює фінансові операції чи правочини з майном, отриманим злочинним шляхом, а також дії з приховування або маскуванню його походження, переміщення, форми чи прав на нього, а також подальше набуття, володіння чи використання такого майна [185, с. 150].

Отже, розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 209 та 368-5 КК України, ґрунтується на аналізі їх об'єктивних і суб'єктивних ознак, серед яких вирішальне значення має характер діяння, предмет посягання та мета вчинення суспільно небезпечного діяння. Не зважаючи на те, що обидві норми передбачають суспільно небезпечне діяння у формі набуття майна, їх правова природа істотно відрізняється, оскільки норма ст. 209 КК України охоплює сукупність дій щодо легалізації злочинних активів, тоді як ст. 368-5 КК України спрямована

на фіксацію необґрунтованого збільшення активів спеціальними суб'єктами вчинення правопорушення. Предмет легалізації у діючій редакції норми має злочинне походження, тоді як предмет незаконного збагачення може бути незаконним, але не обов'язково кримінального походження.

Водночас, суттєвою розмежувальною ознакою суб'єктивної сторони є спеціальна мета, оскільки для ст. 209 КК України характерна спрямованість на надання правомірного вигляду доходам, здобутим злочинним шляхом, тоді як для складу ст. 368-5 КК України така мета не передбачена. Важливою є й різниця у суб'єкті, оскільки ст. 209 КК України передбачає загальний суб'єкт, а норма ст. 368-5 КК України містить ознаку спеціального суб'єкта. Сукупність наведених вище критеріїв у своїй системі підтверджує самостійність і відмінність правових конструкцій відповідних норм.

Крім того, важливо згадати особливості відмежування правопорушень, передбачених ст. 209 та ст. 306 КК України, оскільки обидва склади пов'язані з незаконним обігом коштів, але відрізняються за своїм безпосереднім об'єктом злочинного посягання і характером протиправної діяльності. Норма ст. 209 КК України передбачає відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, незалежно від конкретного виду предикатного діяння, а норма ст. 306 КК України спрямована на протидію наркозлочинності та охоплює фінансування чи сприяння незаконному обігу наркотичних засобів.

На думку В. П. Захарова, склад правопорушення, передбачений ст. 306 КК України, є спеціальним по відношенню до складу ст. 209 КК України. Різниця між ними полягає, серед іншого, у джерелах походження активів, оскільки у ст. 306 КК України кошти отриманні від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин, або сильнодіючих лікарських засобів, тобто внаслідок вчинення правопорушень, передбачених нормами ст.ст. 305, 307, 308, 310–313, 317–320 КК України, а також за деякими ознаками вчинення

об'єктивної сторони, оскільки норма ст. 209 КК України містить більшу кількість способів вчинення протиправних дій. Водночас, використання активів від незаконного обігу наркотичних засобів, має й низку інших особливостей, оскільки відповідальність за його вчинення настає за наявності лише предикатного наркозлочину, як джерела незаконного здобуття таких коштів. Водночас, якщо гроші, які легалізуються, були одержані від іншої злочинної діяльності, відповідальність настає за ст. 209 КК України [15, с. 184].

У посібнику для України з питань встановлення, розслідування та судового переслідування відмивання коштів за редакції експертів Ради Європи, також йдеться про те, що згідно з нормою статті 306 КК України, злочином є використання коштів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів у цілях продовження незаконного обігу наркотичних засобів. Таким чином експерти наголошують, що необхідно доводити як те, що кошти були отримані від незаконного обігу наркотиків, так і те, що кошти будуть використані для продовження незаконного обігу наркотиків. Отже, згідно зі статтею 306 КК України, мають бути чітко встановлені як походження коштів, так і їхнє подальше використання [68, с. 12]. Експерти наполягають, що у той час, коли за статтею 209 КК України відмивання коштів може бути доведено на основі непрямих доказів, шляхом демонстрації того, що майно походить від певного виду злочину, не доводячи точно, яким саме є цей злочин, стаття 306 КК України потребує доказів того, що майно було отримано внаслідок незаконного обігу наркотиків [68].

В цьому аспекті дискусійною є позиція науковця В. С. Безногих, який вважає за доцільним об'єднати норми ст.ст. 306 та 209 КК України, пропонуючи наступні зміни до кримінального законодавства: «1) статтю 306 виключити; 2) частину першу статті 209 доповнити словами «або штрафом від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»; частину другу статті 209 після слів «або у великому розмірі,» доповнити словами «або

з доходами, здобутими від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів»; частину другу статті 209 доповнити словами «або штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»; 3) частину третю статті 307 після слів «або вчинені із залученням малолітнього або щодо малолітнього» доповнити словами «або з використанням доходів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, з метою продовження такого обігу» [24, с. 201].

Такої ж позиції дотримуються й інші вчені, які наполягають, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 306 КК України, визнається спеціальним видом легалізації, адже дві з трьох форм вчинення його об'єктивної сторони, зокрема, розміщення коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів або використання таких коштів за своєю природою становлять собою вчинення правочинів із коштами, одержаними злочинним шляхом. Головна відмінність у цьому випадку полягає в предметі кримінального правопорушення, яким згідно зі ст. 306 КК України є доходи, отримані не внаслідок вчинення будь-якого предикатного злочину, а виключно в результаті злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. Таким чином, вчені підкреслюють, що виникає логічне питання про доцільність існування в КК України заборони, яка присвячене такому спеціальному виду легалізації «брудного» майна [17, с. 290].

Як вказує М. І. Хавронюк, розмежування норм, передбачених ст. 209 і ст. 306 КК України, ґрунтується на тому, що норма ст. 306 охоплює виключно використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів та інших прямо названих у нормі предметів, причому таке використання має бути спрямоване саме на продовження їх незаконного обігу. Отже, для кваліфікації певних дій за ст. 306 необхідно, щоб такі дії полягали лише у використанні

цих коштів, за умови, що кошти були саме доходами від незаконного обігу наркотичних засобів і щоб вони застосовувалися з метою підтримання чи розширення цього ж незаконного обігу. У всіх інших випадках, коли кошти, здобуті від незаконного обігу наркотичних засобів, використовуються для іншої протиправної діяльності, наприклад, для незаконного обігу підакцизних товарів, культурних цінностей чи зброї, або у випадку розміщення таких коштів у банках, на підприємствах, в установах та організаціях, чи спрямування їх на придбання майна, такі дії підлягають кваліфікації за ст. 209 КК України як легалізація (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом [188].

Панує також думка, що співвідношення ст. 209 і ст. 306 КК України ґрунтується на різниці предмета та спрямованості дій. Вирішальним критерієм розмежування є ціль та характер використання здобутих активів, оскільки легалізація за ст. 209 КК України має універсальний характер і спрямована на маскуванню злочинного походження майна, тоді як ст. 306 КК України передбачає вузькоспеціалізоване використання коштів для підтримки конкретного виду злочинної діяльності у вигляді незаконного обігу наркотичних засобів та прекурсорів [189, с. 84].

Отже, ст. 306 КК України є спеціальною нормою по відношенні до ст. 209 КК України, оскільки охоплює використання коштів, здобутих виключно від незаконного обігу наркотичних засобів, причому з обов'язковою метою продовження чи підтримання цього обігу. На відміну від наведеного, норма ст. 209 КК України передбачає легалізацію доходів, отриманих від вчинення будь-якого предикатного злочину, який генерує дохід, а також норма містить ширший спектр можливих дій, спрямованих на надання таким активам правомірного вигляду. Саме тому конструкція норми ст. 306 КК України вимагає доведення конкретного джерела походження коштів від наркозлочину, тоді як за нормою про відмивання достатніми є непрямі дані

про злочинний характер майна без обов'язкової ідентифікації виду чи складу кримінального правопорушення (предикату).

Пленум ВС України слушно акцентував увагу на тому, що, за загальним правилом, використання коштів або іншого майна, одержаного унаслідок вчинення предикатного діяння, при здійсненні з ними подальшої незаконної, у тому числі злочинної, діяльності не утворює складу злочину, передбаченого ст. 209 КК України, окрім випадків використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 306 КК України [106].

Крім того, у науковій літературі висловлено критичні позиції щодо доцільності існування ст. 306 як окремої кримінально-правової норми та деякі автори, зокрема В. С. Безногих та інші представники доктрини, пропонують інтегрувати її до ст. 209, розглядаючи використання коштів від наркозлочинів як різновид легалізації, але не всі вчені підтримують наведені позиції.

Розмежування складів злочинів, передбачених положеннями ст. 209 та ст. 198 КК України, є важливим для правильної правової кваліфікації дій, пов'язаних з обігом майна, здобутого злочинним шляхом. Норма статті 209 КК України охоплює активні дії з легалізації (відмивання) доходів, спрямовані на надання їм правомірного, тобто легального вигляду, що передбачає складні фінансові операції або інші дії, спрямовані на приховування незаконного джерела їх походження. Натомість, положення ст. 198 КК України встановлює відповідальність за просте придбання, отримання, зберігання чи збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, без необхідності доведення наміру його легалізувати.

Науковець В. П. Захаров зазначає, що у змісті ст. 198 КК України передбачена кримінальна відповідальність за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Однак автор

зауважує, що про те, які конкретно ознаки вимагаються для розмежування злочинів, в нормі статті не йдеться. Так, у тих випадках, коли в легальну економіку потраплятимуть активи, одержані злочинним шляхом, учинене необхідно кваліфікувати за нормою 209 КК, а коли майно буде залишатися у тіньовому секторі економіки, діяння мають бути кваліфіковані відповідно до ст. 198 КК України [15, с. 184].

У посібнику для України з питань встановлення, розслідування та судового переслідування відмивання коштів за редакції експертів Ради Європи також пропонується розмежування норм ст. 198 та ст. 209 КК України, але на підставі яких саме ознак, експерти не зазначають [68, с 13].

На думку М. І. Хавронюка, розмежування складів, передбачених ст. 209 та ст. 198 КК України ґрунтується на тому, що норма ст. 198 КК України охоплює лише заздалегідь не обіцяне придбання, отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом, за відсутності ознак легалізації. На відміну від норми про відмивання, такі дії не переслідують мети представити «брудне» майно у вигляді легального, тобто не спрямовані на надання йому вигляду правомірного походження. Суб'єктом злочину, передбаченого нормою ст. 198 КК України, не може бути особа, яка вчинила предикатний злочин, тоді як у легалізації така участь можлива. Окрім того, форми вчинення діяння, на думку науковця, частково різняться. Зокрема, норма ст. 198 КК України охоплює зберігання майна як самостійну дію, що не характерне для складу легалізації. Отже, кваліфікація здій особи за ст. 198 КК України допускається лише тоді, коли такі дії не містять ознак відмивання майна, одержаного кримінально протиправним шляхом [188].

Як зауважує І. Є. Мезенцева, відмінною рисою, що відрізняє норми ст. 198 і ст. 209 КК України, є спрямованість умислу, оскільки при легалізації умисел орієнтований на надання злочинним доходам вигляду законних через фінансові чи інші операції, тоді як при діяннях, охоплених нормою ст. 198 КК України, умисел зводиться лише до придбання, отримання чи збуту майна,

завідомо здобутого злочинним шляхом, без наміру його «відмити». Така відмінність суб'єктивної сторони зумовлена й особливостями опису об'єктивних ознак аналізованих складів. Таким чином, хоча ст. 209 КК України має ширший, більш універсальний характер у порівнянні з нормою ст. 198 КК України, це не означає, що остання виконує факультативну чи другорядну роль. Незважаючи на певну подібність елементів, ототожнювати правовий зміст цих норм не є обґрунтованим, а їх застосування має чітко розмежовуватися залежно від спрямованості умислу та характеру дій [189, с. 82].

Не дивлячись на наведені вище наукові пошуки вчених, В. М. Бурдін зазначає, що норма ст. 198 КК України передбачає кримінальну відповідальність за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, здобутого кримінально протиправним шляхом, але лише за відсутності ознак легалізації (відмивання) такого майна, що відрізняє її від ст. 209 КК України. Водночас, фактичні ознаки, які дозволяють чітко розмежувати ці діяння, залишаються недостатньо визначеними, оскільки деякі дії за змістом можуть бути тотожні, що породжує певну колізію між нормами та ускладнює їх практичне застосування [107, с. 313].

Наукова позиція І. В. Красницького зводиться до того, що обидві порівнювальні норми належать до широкої системи норм про діяння з майном, одержаним кримінально-протиправним шляхом, але варто чітко розділяти їх за сферою застосування та типом поведінки. У нормі ст. 198 КК України варто розуміти придбання, отримання, зберігання або збут майна, здобутого кримінальним шляхом, без ознак легалізації чи спроб надати цьому майну правомірного вигляду. Тобто, на переконання вченого, фактично за нормою ст. 198 КК України, кримінальній відповідальності підлягає володіння або розпорядження «краденим» майном. Натомість у ст. 209 КК України передбачено дії чи операції над майном, які мають на меті надати злочинному майну вигляд правомірності, шляхом фінансових операцій, правочинів, зміни

форми майна, його переміщення, маскування походження тощо, тобто дії, спрямовані на «відбілювання» незаконних доходів та надання їм вигляду легального [190].

Відповідно до положень постанови Пленуму ВС України, розмежування складів ст. 198 і ст. 209 КК передусім необхідно здійснювати за предметом. Так, норма ст. 198 КК України охоплює будь-яке майно, здобуте злочинним шляхом, тоді як предметом ст. 209 КК України є виключно майно, отримане внаслідок предикатного злочину, як в Україні, так і за кордоном. А також важливою відмінністю ВС України називає мету вчинення злочинного діяння, оскільки для відмивання обов'язковою метою є надання майну легального статусу, тоді як для складу ст. 198 КК України така мета не є необхідною. Важливим також є той аспект, що суб'єктом за ст. 198 КК України може бути лише особа, що сама не отримувала незаконне майно, тоді як за ст. 209 КК України відповідальність несуть як особи, які одержали таке майно, а також особи, які погодилися допомогти з легалізацією. Тож, використання незаконно отриманого майна у подальшій протиправній діяльності не утворює складу злочину за ст. 209 КК України, якщо майну не надається легальний, законний вигляд [106].

Цікавою видається думка В. М. Бурдіна щодо того, що переважна більшість суспільно небезпечних діянь, які передбачені у ст. 209 КК України, охоплюються іншими нормами КК України. Введення до КК України ст. 209, яка імплементує положення міжнародних конвенцій майже у вигляді прямого текстуального перенесення, на думку науковця, спричинило не лише конкуренцію норм, але й колізії між положеннями про легалізацію майна та нормами, які регламентують відповідальність за приховування злочину (ст. 396 КК України), а також за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, здобутого кримінально-протиправним шляхом (ст. 198 КК України). При цьому науковець зауважує, що ст. 396 КК України може розглядатися як загальною нормою щодо ст. 209 КК України, проте не до кінця є зрозумілим

питання, які саме ознаки все ж дозволять відмежувати її від ст. 209 КК України [107, с. 312–313].

Тож, розглянемо відмежування аналізованої норми від норми про приховування злочину (ст. 396 КК України «Заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину»).

Як вважає І. Є. Мезенцева, незважаючи на уявну подібність норм ст. 209 і ст. 396 КК України, необхідно чітко розмежовувати аналізовані склади. По-перше, на переконання науковиці, ст. 209 КК України охоплює легалізацію як злочинних, так і будь-яких інших незаконних доходів, а ст. 396 КК України стосується лише майна, одержаного внаслідок особливо тяжких злочинів. По-друге, науковиця зауважує, що приховування є злочином з одним безпосереднім об'єктом, який не пов'язаний зі сферою економічних правопорушень на відміну від положень ст. 209 КК України. По-третє, умисел при відмиванні доходів передбачає не лише приховання, а й бажання надати майну легального вигляду та використати його в господарській діяльності, а також положення норми ст. 209 КК України фактично регулюють спеціальні форми приховування, ширші за диспозицію ст. 396 КК України, адже легалізація стосується доходів, які походять від злочину, хоча часто вчинення відмивання сприяє приховуванню й самого предикатного злочину [189, с. 83].

У цьому аспекті В. В. Лазаренко також зауважує, що легалізація (відмивання) майна, одержаного від злочину є спеціальним видом приховування кримінального правопорушення [191, с. 124].

Розглядаючи порівнювані склади правопорушень через призму співучасті, І. В. Красницький зауважує, що відповідно норми ч. 6 ст. 27 КК України, не є співучастю заздалегідь не обіцяне переховування предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили подібні діяння, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності виключно у випадках, передбачених нормами ст. 198 КК України («Придбання, отримання, зберігання чи збут майна,

одержаного кримінально протиправним шляхом») та ст. 396 КК України («Приховування злочину»). Тож, на думку науковця, йдеться про дві групи діянь, перша з яких спрямована на переховування злочинних предметів (ст. 396 КК України) у разі, якщо це виступило способом приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а друга – на придбання чи збут таких предметів [190, с. 304].

Вважаємо слушним також тезу про те, що метою кримінального правопорушення у вигляді відмивання є легалізація незаконно отриманого майна, тож цю ознаку важливо враховувати при розмежуванні придбання чи збуту майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом, від відмивання такого майна [191, с. 123–124].

На думку деяких науковців, у порівнюваних складах кримінальних правопорушень можуть збігатися ознаки суб'єкта. В нормах ст. 198 та 396 КК України йдеться про особу, яка заздалегідь не обіцяла вчинити відповідних діянь зі злочинним майном, а у конструкції ст. 209 КК України суб'єктом може бути як особа, яка заздалегідь обіцяла, так і та, яка заздалегідь не обіцяла вчинити певні злочинні діяння, а також особа, яка набула відповідне майно [190, с. 306].

Таким чином, правильна кваліфікація діяння впливає на визначення, чи відповідає вчинене діяння конкретному складу кримінального правопорушення, передбаченого КК України, що є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, допомагає розмежувати кримінальну відповідальність та інші види юридичної відповідальності (адміністративної, цивільної, дисциплінарної). Розмежування складів конкретних норм допомагає застосувати правильну статтю КК України, уникнути помилок правозастосуванні, які можуть призвести до призначення неправовірного та несправедливого покарання особі.

Висновки до розділу 3

Кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, відіграють важливу роль у забезпеченні диференціації кримінальної відповідальності та підвищенні ефективності правозастосовної діяльності. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки дають змогу точніше визначити ступінь суспільної небезпеки діяння та забезпечити індивідуалізований підхід до призначення покарання, що є фундаментальною засадою кримінального права. У правничій літературі науковці застосовують різноманітні терміни для позначення таких ознак, однак їх сутнісна характеристика полягає у зміні кваліфікації діяння за його тяжкістю без запровадження нової кримінальної заборони.

Однією з суперечливих кваліфікуючих ознак для тлумачення є повторність, яку відповідно до змісту ст. 32 КК України розуміють як вчинення двох або більше тотожних кримінальних правопорушень. Дискусійним залишається питання охоплення поняттям повторності однорідних складів кримінальних правопорушень. Водночас, встановлено, що домінуючим у юридичній доктрині є підхід, відповідно до якого повторність можлива лише щодо тотожних складів, а не однорідних. Крім того, судовою практикою підтверджено, що основними критеріями повторності є наявність окремого умислу щодо кожного діяння та відсутність єдиного злочинного наміру, що у такому випадку виключає повторність у продовжуваних злочинах.

Не менш важливою кваліфікуючою ознакою аналізованого складу кримінального правопорушення є попередня змова групи осіб. У юридичній доктрині співіснують різні підходи до визначення складу такої групи, один з полягає в обґрунтуванні включення до групи не лише співвиконавців, а й організаторів, підбурювачів та пособників. Судовою практикою підтверджується можливість кваліфікації наявності змови, яка виражається не

лише у формі домовленостей, а й у конклюдентних діях осіб, які вказують на узгодженість їх умислу.

Особливо кваліфікуючими ознаками у складі легалізації майна законодавець визначив вчинення діяння організованою групою. За результатом аналізу наукових джерел та судової практики зроблено висновок, що організована група є складним і багатовимірним утворенням, яке характеризується стійкістю, наявністю внутрішньої структури та чітким розподілом ролей. Саме означені елементи вказують на її більшу небезпечність, порівняно з групою осіб, які діють за попередньою змовою. Особливої актуальності ця ознака набуває в контексті зростання транснаціональної організованої злочинності та її тісного зв'язку з фінансовими потоками, включно з відмиванням злочинних коштів.

Ознаки, пов'язані з великим та особливо великим розміром предмета відмивання, мають чітко детермінований розмір, що значно полегшує їх застосування. Визначення розміру предмета, співвідносного з неоподатковуваним мінімумом, для цілей кримінальної кваліфікації дає змогу чітко встановити наявність чи відсутність такої ознаки.

У межах компаративного аналізу нормативних актів інших держав досліджено, що у багатьох іноземних правових системах вчинення відмивання майна посадовою особою визнається обтяжуючою (кваліфікуючою) обставиною. Окреслене нормативне положення узгоджується з нормами міжнародного права у сфері протидії корупції, а також відображає підвищений рівень суспільної небезпеки діянь, вчинених представниками влади. З огляду на це у роботі обґрунтовано доцільність запровадження додаткової особливо кваліфікуючої ознаки у вигляді спеціального суб'єкта — особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, водночас з певними особливостями щодо предмета.

Аналіз норм кримінального та антикорупційного законодавства України дає змогу окреслити чіткі критерії поняття такого спеціального суб'єкта та

використати термін у значенні, наявному у вітчизняному кримінальному праві для мети аналізованої норми. На нашу думку, розширення переліку особливо кваліфікованих ознак включенням відповідної категорії спеціальних суб'єктів сприятиме посиленню кримінально-правової протидії корупційно-зумовленим формам відмивання майна, забезпечить більшу відповідність українського кримінального законодавства міжнародним рекомендаціям і стандартам, що відповідатиме сучасним викликам у сфері протидії корупції та відмиванню злочинних доходів.

Запропоновано доповнити норму ст. 209 КК України новою частиною, яка містить ознаку вчинення діяння особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування у прив'язці до особливих ознак предмета відмивання, що детально описано у розділі 2 цього дослідження.

Крім того, розмежовано склади кримінальних правопорушень, що є необхідною умовою правильної кримінально-правової кваліфікації та забезпечення ефективності правозастосування. В ході аналізу теоретичних підходів підтверджено, що визначальними елементами суміжних складів кримінальних правопорушень є поєднання спільних ознак та критеріїв їх розмежування.

Відповідно до наукових позицій склад кримінального правопорушення у вигляді легалізації майна має як спільні, так і відмінні риси з низкою суміжних складів правопорушень, зокрема складом незаконного збагачення. Спільною ознакою цих кримінальних правопорушень є форма прояву об'єктивної сторони у вигляді набуття майна, а суттєві відмінності простежуються у предметі аналізованих складів та об'єктивних елементах. Легалізація охоплює дії, які характеризуються спеціальною метою – надання злочинним активам вигляду правомірності, натомість незаконне збагачення стосується необґрунтованого збільшення фінансових активів спеціальними суб'єктами без наявності такої мети і таке майно навіть не обов'язково має

злочинне походження. Водночас у складі легалізації обов'язковим елементом є усвідомлення (припущення) особою злочинності походження майна, на відміну від незаконного збагачення, де юридично значущою є невідповідність розміру активів законним доходам.

Важливим критерієм розмежування легалізації та незаконного збагачення є суб'єкт злочину, оскільки суб'єктом легалізації може бути будь-яка осудна особа, а кримінальна відповідальність за незаконне збагачення може наставати тільки для спеціального суб'єкта – особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Проте, варто зазначити, що у науковій літературі немає єдиного підходу до визначення точного кола таких суб'єктів, що може створювати додаткові труднощі у правозастосовній практиці.

Крім того, досліджено наукову дискусію щодо співвідношення складів легалізації злочинного майна та використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів (ст. 306 КК України). Аналіз наукових поглядів показав, що норма ст. 306 КК України є спеціальною по відношенню до ст. 209 КК України, водночас нею охоплено виключно кошти від наркозлочинів і лише у разі їх використання з метою продовження такого обігу. Натомість легалізація є універсальною і не потребує конкретизації виду предикатного злочину, що істотно відрізняє її від положень норми ст. 306 КК України.

Окрему проблематику становить розмежування легалізації та кримінальної норми щодо придбання чи збуту майна, завідомо здобутого злочинним шляхом (ст. 198 КК України). Основним критерієм диференціації порівнюваних складів є спрямованість умислу, адже легалізація передбачає намір надати незаконним активам легального вигляду, натомість ст. 198 охоплює дії з майном злочинного походження без такої спеціальної мети. Також різняться форми вчинення порівнюваних діянь, наприклад, зберігання

майна є передбаченою самостійною ознакою у ст. 198 КК України, але не утворює складу легалізації.

Таким чином, встановлено наявність проблем у практичному застосуванні порівнюваних норм, насамперед через нечіткість критеріїв розмежування, складність доведення злочинного походження майна та різні погляди на колоа суб'єктів окремих складів. Водночас, у більшості проаналізованих досліджень наголошено на необхідності подальшої конкретизації ознак кожного зі складів кримінальних правопорушень, удосконалення термінологічного апарату й уникнення дублювання змісту норм за сукупністю ознак.

У цілому, проведений аналіз дав змогу зробити висновок про те, що відмежування ст. 209 КК України від суміжних складів правопорушень має ґрунтуватися на сукупності критеріїв, зокрема предметі посягання, формах прояву об'єктивної сторони, спрямованості умислу, наявності чи відсутності спеціальної мети і визначенні суб'єкта. Саме системний підхід до ідентифікації окреслених ознак забезпечує правильну кваліфікацію суспільно небезпечних діянь, підвищує ефективність протидії легалізації злочинних доходів та сприяє дотриманню принципу законності в діяльності правоохоронних і судових органів.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання щодо комплексного дослідження кримінальної відповідальності за вчинення легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, а також сформульовані пропозиції щодо удосконалення Закону України про кримінальну відповідальність, які відповідають євроінтеграційному курсу та сучасним викликам в умовах глобалізації.

Основними положеннями наукового дослідження визначені:

1. Встановлено, що у наукових працях питання, пов'язані зі встановленням кримінальної відповідальності за відмивання майна, є дискусійними або не включені до предмета наукового пошуку. Більшість досліджень кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, проведено за попередньої редакції ст. 209 КК України.

2. Аналіз трансформації кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, показав, що кримінально-правова норма зазнавала численних змін, доповнень та уточнень, зумовлених необхідністю адаптації Закону України про кримінальну відповідальність до міжнародних стандартів у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Еволюція регулювання цієї сфери охоплює як удосконалення змісту складу кримінального правопорушення, так і реформування механізмів розслідування і доведення вини осіб, які вчинили такі кримінально протиправні діяння, у судах.

Відзначено, що у Проєкті Кримінального кодексу України запропоновано деталізовану структуру злочину та розмежування умисної і необережної форм відмивання, що вказує на прагнення розробників усунути наявні прогалини та підвищити правову визначеність. Це не виключає, зокрема, потреби в подальшому науковому переосмисленні та коригуванні

норми для забезпечення її повної узгодженості з міжнародними вимогами та ефективності у правозастосовній практиці.

Встановлено, що незважаючи на пргнення щодо удосконалити практику притягнення до кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, привести її у відповідність до міжнародних стандартів, на цей час практика застосування статті 209 КК України залишається неоднозначною, тому що тривають дискусії щодо визнання окремих правопорушень предикатними діями, а також визначення необхідних і достатніх меж усвідомлення особою злочинного походження активів.

3. Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн щодо відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, показав, що об'єктом таких кримінальних (злочинних) діянь є суспільні відносини у сфері забезпечення нормального функціонування фінансової системи, захисту від потрапляння до неї злочинних доходів. Зауважено, що зміст об'єкта в різних правових системах Європи має певні особливості, а це відображає тенденцію до розширення охоронюваного об'єкта за межі лише злочинних доходів.

Предметом легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, є майно, доходи або активи, набуті злочинним шляхом. Проте у Польщі, Болгарії та Грузії застосовано ширший підхід до предмета злочинних діянь, що оплює активи, які не мають підтвердження законного походження, або які отримані внаслідок відмінних від кримінальних протиправних діянь. Такий підхід законодавців зумовлений прагненням не допустити потрапляння до фінансової системи сумнівних або недокументованих активів, що посилює превентивну функцію вчиненню правопорушень.

Способами легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, є: перетворення або переказ майна з метою приховування та маскування його походження; набуття, володіння або використання

злочинних доходів, поєднане з метою надання їм вигляду законних; передача чи зберігання таких активів; інші дії, спрямовані на ускладнення ідентифікації джерел походження майна, здобутого злочинним шляхом.

Суб'єктом кримінальних (злочинних) діянь із легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Крім того, за кримінальним законодавством Румунії, Молдови, Грузії та Болгарії суб'єктом також є юридичні особи. Виокремлено також спеціального суб'єкта, яким є службові та посадові особи фінансових установ, співробітники банків або інші працівники секторів, які завдяки службовому становищу та повноваженням можуть сприяти легалізації злочинних активів. Відзначено, що такий підхід є ширшим та дає змогу застосовувати інші види покарань, а не лише заходи кримінально-правового характеру.

Суб'єктивну сторону кримінальних (злочинних) діянь із легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за законодавством зарубіжних країн характеризують прямий умисел, тобто усвідомлення особою незаконного походження майна, та прагнення приховати або надати йому легального вигляду. Встановлено, що за КК більшості країн умисел встановлюють за об'єктивними обставинами, як це закріплено у Страсбурзькій та Варшавській конвенціях. Окрім того, за законодавством деяких країн закріплено нижчий поріг стандарту такого усвідомлення – «повинен був знати» або «міг знати», що розширює можливості притягнення до кримінальної відповідальності і підвищує ефективність протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

4. Аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, дав змогу підтвердити правильність тверджень, що об'єкт легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, включає систему суспільних відносин, до якої належать

фінансова, економічна, господарська і правова сфери, та яка пов'язана з забезпеченням національної і міжнародної безпеки.

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України є майно, щодо якого встановлено його злочинне походження або існують достатні фактичні дані про це. Комплексний аналіз предмета легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом вказує на наявність у нього фізичних, соціальних та юридичних властивостей, охоплення як матеріальних речей, так і майнових прав, цифрових активів та віртуальної валюти, що ускладнює практику застосування кримінального закону.

Встановлено, що дискусійним залишається питання взаємозв'язку легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, з предикатним правопорушенням, від якого таке майно походить. Обґрунтовано, що кримінальне законодавство України не вимагає наявності попередньо обвинувального вироку за так званий предикат, однак серед вчених-криміналістів тривають суперечки щодо практики притягнення до кримінальної відповідальності за «автономне» відмивання. Деякі правники підтримують міжнародний підхід, відповідно до якого притягнення за легалізацію розглядають як самостійне кримінальне правопорушення, натомість інші наполягають на необхідності доведення первинного злочину. Відзначено, що окремою науковою проблемою є визначення мінімальної вартості предмета відмивання, оскільки законодавець не встановив мінімальної межі вартості, що призводить до необхідності застосування критерію малозначності. У міжнародних стандартах FATF, положеннях Варшавської конвенції та практиці ЄСПЛ до поняття «майно» включають нематеріальні активи, віртуальні валюти і право вимоги, що потребує подальшої гармонізації української норми із міжнародними стандартами.

Відзначено, що сучасні виклики, які постають перед Україною внаслідок швидкого поширення корупції та інших негативних явищ у сфері державної

служби, зумовлюють необхідність розширення предмета легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом.

Запропоновано доповнити ст. 209 КК України частиною 4 та викласти її в такій редакції:

«Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, або майном, походження якого не підтверджено законними джерелами доходів, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом або не підтверджено законними джерелами його походження, вчинене особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

5. Встановлено, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, охоплює великий перелік діянь, спрямованих як на вчинення дій щодо оперування майном злочинного походження, так і приховування, маскуванню його незаконної природи та віддалення його від дійсного джерела одержання. Сучасна юридична доктрина та правозастосовна практика стоять на позиції складності цієї ознаки, що зумовлює постійні наукові дискусії щодо меж та форм прояву легалізації. Еволюція підходів відображає поступовий перехід від спрощених класифікацій до більш деталізованих, які враховують різноманіття схем і способів відмивання. Такий підхід відображається у структуруванні дій та

поділу їх на дві великі групи: дії з майном (набуття, володіння, використання, розпорядження, переміщення, перетворення) та дії з приховування або маскування його походження чи злочинної природи. Такий багаторівневий підхід до структурування дає змогу точніше визначити специфіку діяння та відмежувати його від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Сформульовано висновки про те, що набуває практичної значущості правильна інтерпретація об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, з огляду на складність сучасних поширених схем відмивання, що підтверджено узагальненими типологічними дослідженнями Держфінмоніторингу та положеннями міжнародних стандартів FATF.

6. Встановлено, що визначення умислу, мотиву, мети та інших внутрішніх психічних характеристик дій особи дає змогу відмежувати легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, від суміжних складів кримінальних правопорушень. Виокремлено дискусійні питання щодо практики притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб та осіб, які вчинили «предикатний злочин», на підставі чого зроблено висновок про складність природи такого діяння та вказано на необхідність приведення законодавства України до міжнародних стандартів.

Доведено, що для суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, усвідомлення злочинного походження майна та спрямованості дій на приховання чи маскування джерела його істинного походження є визначальним для встановлення умисної форми вини. Відзначено, що міжнародні документи та судова практика окремих держав допускають криміналізацію неумисних форм легалізації, тобто вчинення таких діянь з необережності, що знайшло своє відображення у проекті нового Кримінального кодексу України. Домінуючою в теорії кримінального права та судовій практиці є точка зору про умисність цього діяння.

Відзначено, що суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, прямо впливають на ефективність кримінально-правової протидії легалізації (відмиванню) майна, здобутого злочинним шляхом, що дає змогу визначити межі кримінальної відповідальності, уникнути подвійної інкримінації та забезпечити відповідність законодавства України міжнародним стандартам.

7. Аналіз практики притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України показав, що судові та правоохоронні органи у своїй діяльності керуватися таким науковим положенням: «Набуття чи володіння особою майном, прямо чи опосередковано одержаним від вчиненого нею протиправного діяння, не утворюють для неї складу кримінального правопорушення, передбаченого цією статтею».

8. Доведено, що особливого значення для аналізу ст. 209 КК України набувають такі кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, як повторність, попередня змова групи осіб, великий та особливо великий розмір, вчинення злочину організованою групою. Аналіз різних точок зору вчених та судової практики демонструє існування суперечливих питань щодо кваліфікації повторності однорідних і тотожних кримінальних правопорушень, відмежування повторності від продовжуваного кримінального правопорушення, а також визначення групи за попередньою змовою та організованої групи. Обґрунтовано, що такий підхід до тлумачення вказаних ознак прямо впливає на правильну кваліфікацію та призначення покарання.

9. Запропоновано авторську позицію щодо розширення переліку особливо кваліфікуючих ознак ст. 209 КК України включенням додаткової ознаки у вигляді вчинення легалізації майна особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

10. Обґрунтовано, що відмежування ст. 209 КК України від суміжних складів кримінальних правопорушень ґрунтується на сукупності критеріїв, зокрема предметі посягання, формах об'єктивної сторони, спрямованості

умислу, наявності чи відсутності спеціальної мети і визначенні суб'єкта кримінального правопорушення. Саме ці критерії доцільно застосувати для відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, від суміжних складів кримінальних правопорушень, передбачених КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Robinson J. The Laundrymen: Inside Money Laundering, the World's Third-Largest Business. New York : Arcade Publishing, 1996. 358 p.
URL: <https://archive.org/details/laundrymeninside00robi> (дата звернення: 25.07.2025).
2. Alldridge P. What Went Wrong With Money Laundering Law? London: Palgrave Macmillan UK, 2016. XXI, 81 p.
URL: https://www.scribd.com/archive/plans?doc=482069922&metadata=%7B%22context%22%3A%22archive_view_restricted%22%2C%22page%22%3A%22read%22%2C%22action%22%3A%22download%22%2C%22logged_in%22%3Atrue%2C%22platform%22%3A%22web%22%7D (дата звернення: 25.07.2025).
3. German P. M. Dirty Money: An Independent Review of Money Laundering in Lower Mainland Casinos Conducted for the Attorney General of British Columbia. Victoria : Government of British Columbia, 2018. 250 p.
4. German P. M. Dirty Money – Part 2: Turning the Tide – An Independent Review of Money Laundering in B.C. Real Estate, Luxury Vehicle Sales & Horse Racing. Victoria : Government of British Columbia, 2019. 367 p.
5. Pieth M., Aiolfi G. Anti-Money Laundering: Levelling the Playing Field. Basel : Basel Institute on Governance, 2003. 48 p.
URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-06/WP01_Anti-Money%20Laundering.pdf (дата звернення: 25.07.2025).
6. Baker R. W. Capitalism's Achilles Heel: Dirty Money and How to Renew the Free-Market System. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, Inc., 2005. 448 p.
URL: <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-585007-a5cf743702.pdf> (дата звернення: 26.07.2025).
7. Baker R. Financing for Development: Enabling Developing Countries to Tackle Illicit Flows // Global Financial Integrity. 2016. 8 February.

URL: <https://gfintegrity.org/press-release/financing-for-development-enabling-developing-countries-to-tackle-illicit-flows/> (дата звернення: 26.07.2025).

8. Baker R. Centesimus Annus Pro Pontifice Foundation // Global Financial Integrity. 2017. June 5. URL: <https://gfintegrity.org/centesimus-annus-pro-pontifice-foundation/> (дата звернення: 28.07.2025).

9. Dawson L. Corruption and Money Laundering in Latin America and the Caribbean: A Tale of Two Indices // Global Financial Integrity. 2025. June 12. URL: <https://gfintegrity.org/corruption-and-money-laundering-in-latin-america-and-the-caribbean-a-tale-of-two-indices/> (дата звернення: 29.07.2025).

10. Buscaglia E. Controlling Organized Crime and Corruption in the Public Sector // Forum on Crime and Society. New York : United Nations Office on Drugs and Crime, 2003. Vol. 3, No. 1–2. 32 p. (Posted: 19 September 2006). URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=931046 (дата звернення: 29.07.2025).

11. Buscaglia E. Legal and Economic Factors Determining Success and Failure in the Fight against Organized Crime: An Empirical Assessment of the Palermo Convention // Review of Law & Economics. Berlin : De Gruyter, 2008. Vol. 4, No. 1. p. 290–317. URL: <https://escholarship.org/uc/item/3r65j1n2>. (дата звернення: 29.07.2025).

12. Gilmore W. C. Dirty Money: The Evolution of International Measures to Counter Money Laundering and the Financing of Terrorism [3rd ed]. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2004. 350 p. URL: <https://book.coe.int/en/economy-and-crime-fight-against-corruption/3008-dirty-money-the-evolution-of-international-measures-to-counter-money-laundering-and-the-financing-of-terrorism-3rd-edition.html> (дата звернення: 29.07.2025).

13. Hernández C. M. Understanding the Libra Case: Identifying Red Flags in the Crypto Assets Industry // Global Financial Integrity. Washington, D.C. : Global Financial Integrity, 2025, July. URL: <https://gfintegrity.org/wp->

content/uploads/2025/07/Understanding-the-Libra-case.pdf (дата звернення: 30.09.2025).

14. Беницький А. С. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (проблеми кримінально-правової кваліфікації) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Луганськ, 2002. 182 с. URL: <https://uacademic.info/download/file/0402U002198/dissertaciy.doc> (дата звернення: 30.07.2025).

15. Захаров В. П. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: теоретико-правовий аспект // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2014. № 807. С. 180–186. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2171/vnulpurn201480134.pdf> (дата звернення: 30.07.2025).

16. Глущенко О. О., Семененко І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід. Київ : УБС НБУ, 2014. 386 с. URL: https://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2016/06/afm_risk-oriented.pdf (дата звернення: 30.07.2025).

17. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України. Київ : Ваіте, 2015. 392 с. URL: <http://dudorov.com.ua/images/download/monografiya-vidmivannyu-brudnogo-majna.pdf> (дата звернення: 01.08.2025).

18. Бірюкова І. Г. Кримінологічні засади запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ, 2021. 456 с.

19. Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В. Методологія теоретичного та практичного пізнання в юриспруденції як у науково-

практичному комплексі // Філософські та методологічні проблеми права. 2023. Т. 25. № 1. С. 9–17.

20. Теорія держави та права : мультимедійний навчальний посібник / НАВС. Предмет, методологія і функції теорії держави та права. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/tdp_2024/1lec/lec_1.html (дата звернення: 01.08.2025).

21. Бабкін В. Д. Методологія історико-правового пізнання // Електронний репозитарій Українського державного університету імені М. П. Драгоманова. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, [б. р.]. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/baf76031-9d05-4026-9329-c18632f86d69/content> (дата звернення: 01.08.2025).

22. Барановська Т. В. Історико-правовий аналіз системи протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Київський часопис права. 2023. № 1. С. 252–260. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/282/269> (дата звернення: 01.08.2025).

23. Gilmore W.C. Dirty money. The evolution of money laundering counter-measures. Strasbourg, 1995.

24. Безногих В. С. Кримінальна відповідальність за використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ, 2018. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2909068d-413e-4896-ac8e-4754f6fcb4de/content> (дата звернення: 01.08.2025).

25. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (ред. від 05.04.2001). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#o1148> (дата звернення: 01.08.2025).

26. Закон України «Про внесення змін та доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» від 16.01.2003 № 430-IV.

27. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (ратифіковано із заявами і застереженнями Законом України від 17.11.2010 № 2698-VI). Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948 (дата звернення: 05.08.2025).

28. Ханін С.Г. Особливості ст. 209 ККУ: хто визначає, чи майно набуто злочинним шляхом? // Блог адвоката Семена Ханіна // Юридична практика. 26.09.2022. URL: <https://pravo.ua/osoblyvosti-st-209-kku-khto-vyznachaie-chy-maino-nabute-zlochy-nnym-shliakhom-bloh-advokata-semena-khanina/> (дата звернення: 05.08.2025).

29. Добровольський О. Особливості та законні підстави для відкриття кримінального провадження та обвинувачення особи у злочині, який потребує предикату, зокрема за ст. 209 КК України // ID Legal Group. Рубрика: Блог. 04.10.2022. URL: <https://id-legalgroup.com/blog/osoblivosti-ta-zakonni-pidstavi-dlya-vidkrittya-kriminalnogo-provadjennya-ta-obvinyvachennya-osobi-y-zlochiny-yakii-potrebyie-predikaty-zokrema-za-st-209-kk-ukrajni-oleg-dobrovolskii-partner-id-legal/> (дата звернення: 05.08.2025).

30. Пояснювальна записка до законопроекту «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66949&pf35401=502256> (дата звернення: 05.08.2025).

31. Гладковський М. Соціальна зумовленість чергових змін до статті 209 Кримінального кодексу України. // Підприємництво, господарство і право. 2021. № 6. С. 175–181 URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/28.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).

32. Красноборов О. Ретроспектива законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Підприємництво, господарство і право. 2020. № 12.

С. 202–206. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.35> (дата звернення: 10.08.2025).

33. Кримінальний кодекс України : контрольний текст проєкту (станом на 21.07.2025).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf> (дата звернення: 01.08.2025).

34. Дудоров О. О. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: порівняльний аналіз положень чинного і перспективного кримінального закону // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 8. С. 341–348. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/79> (дата звернення: 10.08.2025).

35. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988, ратифікована Україною Постановою ВР № 1000-XII від 25.04.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text (дата звернення: 10.08.2025).

36. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (ETS 141) від 08.11.1990. Приєднання України: 15.09.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text (дата звернення: 10.08.2025).

37. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15.11.2000). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 12.08.2025).

38. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005. Ратифікована Україною із заявами і застереженнями

- Законом України від 17.11.2010 № 2698-VI.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948 (дата звернення: 08.05.2025).
39. Kodeks karny (Polska) : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553, z późn. zm.).
URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970880553>
(дата звернення: 08.10.2025).
40. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 08.10.2026).
41. Закон Румунії щодо запобігання та боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму № 656/2002 // Monitorul Oficial al României. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/179726> (дата звернення: 08.10.2025).
42. Кримінальний кодекс Республіки Молдова : закон від 18.04.2002 № 985-XV // Monitorul Oficial al Republicii Moldova https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121991&lang=ro (дата звернення: 08.10.2025).
43. Criminal Code of Georgia (Georgia) : Law of Georgia of 22.07.1999 No. 2287 (as amended). Official consolidated version. Legal Acts of Georgia (matsne.gov.ge).
URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/160/en/pdf> (дата звернення: 08.10.2025).
44. Наказателен кодекс на Република България (Кримінальний кодекс Республіки Болгарія) від 02.04.1968.
URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/1589654529> (дата звернення: 08.10.2026).
45. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (Criminal Code of the Slovak Republic) від 20.05.2005 URL: <https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/72646/SVK-72646.pdf> (дата звернення: 02.10.2025).

46. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Hungary Criminal Code). URL: <https://njt.hu/jogszabaly/en/2012-100-00-00> (njt.jog.gov.hu) (дата звернення: 01.10.2025).

47. Mounica S. What Can We Learn From Money Laundering Statistics In 2025? URL: <https://hyperverge.co/blog/money-laundering-statistics/> (дата звернення: 08.11.2025).

48. Basel AML Index // Basel Institute on Governance. URL: <https://index.baselgovernance.org/ranking> (дата звернення: 08.11.2025).

49. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – Київ. Ваіте, 2014. 944 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/dudorov-o-o-havronyuk-m-i-kryminalne-pravo-navchalnyy-posibnyk-2014.pdf> (дата звернення: 08.05.2025).

50. Рудковська М. Р. Суспільна небезпека як ознака поняття злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2017. 187 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3533/1/rudkovska_d.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

51. Рудковська М. Р. Значення об'єктивної сторони складу злочину для характеристики суспільної небезпеки діяння // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. Вип. 2. с. 334–342.

52. Харитонов С., Панов М. Суспільна небезпечність діяння – фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення» // 25.11.2019. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/suspilna-nebezpechnist-diyannya-fundamentalna-oznaka-ponyattya-kryminalne-pravoporushennya/> (дата звернення: 08.05.2026).

53. Лугіна Н. А., Омельян М. В. Криминологічна характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом // Ірпінський

юридичний часопис: науковий журнал. 2019, Вип. 2. с. 158–165. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/993993.pdf> (дата звернення: 08.05.2026).

54. Кравчина І. Б. Про витоки сучасних поглядів на об'єкт злочину // Спільнота.net.ua. 18.04.2019. URL: <https://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2924/> (дата звернення: 08.05.2026).

55. Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія // Право.ua. 2015. № 2. с. 70–75. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b58c5474-c8b8-4838-a73c-ed60069e6c4b/content> (дата звернення: 08.05.2026).

56. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. (конспект лекцій) / Г. В. Дідківська, Ю. В. Нікітін, С. С. Мірошніченко та ін.; за заг. ред. В. В. Гопчія. Ірпінь, 2021.

57. Оробець К. М. Об'єкт легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 Кримінального кодексу України) // Інтернаука: міжнародний науковий журнал. Серія: Юридичні науки. 2024. № 9 (79). С.45–53. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/17306664337382.pdf> (дата звернення: 08.07.2025).

58. Кримінальне право України: особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

59. Беніцький А. С. Причетність до злочину: проблеми кримінальної відповідальності: монографія. Луганськ: СПД Рєзников В.С., 2014.

60. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про перспективи удосконалення назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України // Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 1. С. 461–467.

61. Гладковський М. О. Продовження дискусії щодо визначення безпосереднього об'єкту легалізації (відмивання) майна, одержаного

злочинним шляхом (ст. 209 КК України) // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. С. 272–277.

62. Перепелиця М. О., Товкун Л. В. Легалізація злочинних доходів як загроза фінансової безпеки держави // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 83–87. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/17> (дата звернення: 10.07.2025).

63. Рєзнік О. М., Щербак Н. М. Вплив легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, на фінансову систему України // Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 290–293. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/74> (дата звернення: 10.07.2025).

64. Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ. : Паливода А.В., 2011. 192 с.

65. Швидкий О. О. Кримінально-правова характеристика об'єкта та предмета легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73). № 6. С. 167–172. URL: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/27> (дата звернення: 10.07.2025).

66. Ханін С.Г. Особливості ст. 209 ККУ: хто визначає, чи майно набуто злочинним шляхом? Блог адвоката Семена Ханіна // Видавництво Юридична практика. 26.09.2022. URL: <https://pravo.ua/osoblyvosti-st-209-kku-khto-vyznachaie-chy-maino-nabute-zlochynnym-shliakhom-bloh-advokata-semena-khanina/> (дата звернення: 12.07.2025).

67. Карлін О. П. Чи можна легалізувати несплачені податки // ESQUIRES. 2024. URL: <https://esquires.ua/chi-mozhna-legalizuvati-nesplacheni-podatki/> (дата звернення: 08.05.2026).

68. Посібник з питань виявлення, розслідування та кримінального переслідування відмивання коштів : технічний документ / Річардсон І., Лукас Мартін І. де // Рада Європи. Проєкт «Посилення заходів із протидії відмиванню

коштів та фінансуванню тероризму в Україні» (Партнерство заради належного врядування II). Червень 2021. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/finansovii-monitorint/rekomendaci/posibnik-z-pitan-viyavlennya-rozsliduvannya-ta-kriminalnogo-peresliduvannya-vidmivannya-koshtiv.html> (дата звернення: 20.07.2025)

69. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 06.03.2023 у справі № 592/8124/21, провадження № 1-кп/592/149/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109363701> (дата звернення: 12.11.2025).

70. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 11.09.2023 у справі № 947/24282/23, провадження № 1-кп/947/1149/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113383703> (дата звернення: 12.11.2025).

71. Вирок Шевченківського районного суду міста Львова від 10.07.2023 у справі № 466/10161/22, провадження № 1-кп/466/355/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112139659> (дата звернення: 14.11.2025).

72. Ухвала Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 02.12.2024 у справі № 575/1041/23, провадження № 1-в/583/166/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123469042> (дата звернення: 13.11.2025).

73. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 15.01.2024 у справі № 953/12478/23, провадження № н/п 1-кп/953/590/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116314141> (дата звернення: 13.11.2025).

74. Вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 05.09.2024 у справі № 405/4125/24, провадження № 1-кп/405/168/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121391203> (дата звернення: 14.11.2025).

75. Вирок Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу від 25.09.2024 у справі № 216/5261/24, провадження № 1-кп/216/603/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121877257> (дата звернення: 14.11.2025).

76. Вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 16.10.2024 у справі № 585/2064/24, провадження № 1-кп/585/412/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122370365> (дата звернення: 14.11.2025).

77. Вирок Іллінецького районного суду Вінницької області від 29.01.2025 у справі № 131/89/24, провадження № 1-кп/131/4/2024 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124746161> (дата звернення: 14.11.2025).

78. Вирок Вінницького міського суду від 14.03.2025 у справі № 127/7012/24, провадження № 1-кп/127/196/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125969609> (дата звернення: 14.11.2025).

79. Вирок Вінницького міського суду від 28.04.2025 у справі № 127/10018/25, провадження № 1-кп/127/351/25 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126918245> (дата звернення: 14.11.2025).

80. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 30.04.2025 у справі № 953/2027/25, провадження № н/п 1-кп/953/668/25 // Єдиний

державний реєстр судових рішень.
 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126979241> (дата звернення: 14.11.2015).

81. Вирок Вищого антикорупційного суду від 09.05.2025 у справі № 991/3610/25, провадження № 1-кп/991/51/25 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127221073> (дата звернення: 15.11.2025).

82. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 12.08.2025 у справі № 589/3581/25, провадження № 1-кп/589/769/25 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129528167> (дата звернення: 15.11.2025).

83. Вирок Печерського районного суду міста Києва від 25.08.2025 у справі № 757/26695/21-к, провадження № 1-кп-891/25 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130189328> (дата звернення: 15.11.2025).

84. Карпов Н. С., Івасік Р. М. Предмет легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: деякі особливості // Митна справа, 2014. № 6. С. 337–340.

85. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. (ред.). Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України // Київ : Юридична думка, 2010. 1288 с. URL: <https://www.scribd.com/document/838561295/%D0%9C%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%9C-%D0%A5%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%8E%D0%BA-%D0%9C-%D0%A0%D0%B5%D0%B4-%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80-%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC-%D0%9D%D0%B0%D0%BB>

[%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0-%D0%9D%D0%B8](#) (дата звернення: 09.09.2025).

86. Кримінальний кодекс України. науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2: Особлива частина / за ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2013. 1040 с. URL: <https://file.lib.in.ua/pdf/borysov-viacheslav-kryminalnyi-kodeks-ukrainy-naukovo-praktychnyi-komentar-u-dvokh-tomakh-tom-2-osoblyva-chastyna.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

87. FATF Recommendations : International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. Paris : Financial Action Task Force, 2012. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf?nocache=true> (дата звернення: 25.07.2025).

88. Tykhonova O. V. Implementation of the European Union recommendations on strengthening the criminal liability for offences in the provision of payment services. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2022. № 12(1). С. 17-24. (Імплементация рекомендацій Європейського Союзу щодо посилення кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері надання платіжних послуг) URL: <https://doi.org/10.56215/04221201.17> (дата звернення: 25.07.2025).

89. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 13.08.2025).

90. Музыка А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія Київ. : Паливода А. В., 2011.

91. Broniowski v. Poland (Case of Broniowski v. Poland): Judgment of the European Court of Human Rights (Grand Chamber), Application no. 31443/96, 22.06.2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61828> (дата звернення: 23.08.2025).

92. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text (дата звернення: 23.08.2025).

93. Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 29.10.2025).

94. What is a Cryptocurrency? // Binance Academy. 2023.
URL: <https://www.binance.com/uk-UA/academy/articles/what-is-a-cryptocurrency> (дата звернення: 03.09.2025).

95. Кришевич О. В., Роцина І. О.. Криптовалюта, як предмет кримінального правопорушення проти власності: національне та міжнародне законодавство. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 23-24. С.168–175. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/365/360> (дата звернення: 23.08.2025).

96. Казначеева Д. В. Криптовалюта як предмет і засіб учинення злочинів // Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 27 травня 2020 р.). Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020. С. 97–101.
URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_05_2020/pdf/28.pdf (дата звернення: 23.08.2025).

97. Pisnyi V. I. The subject of money laundering as a starting point for an effective investigation // Scientific Journal of the National Academy of Internal

Affairs № 27 (3) 2022. URL: <https://doi.org/10.56215/0122273.86> (дата звернення: 23.08.2025).

98. Міжнародні стандарти FATF (Financial Action Task Force) щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму // Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/Міжнародні%20стандарти%20FATF.pdf> (дата звернення: 23.08.2025).

99. Strafgesetzbuch (StGB) – Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/> (дата звернення: 12.11.2025).

100. Банах С., Голота Н. Corruption as a Source of Funds for Money Laundering: Legal Mechanisms of Counteraction // Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 2 (42). С. 215–221. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/view/2116/2137> (дата звернення: 15.04.2026).

101. China launches 3-year action plan to crack down on money laundering. Xinhua. 2022 URL: https://english.www.gov.cn/statecouncil/ministries/202201/26/content_WS61f13434c6d09c94e48a4510.html (дата звернення: 23.02.2026).

102. Gottschalk P. Theories of financial crime // Journal of Financial Crime, 2010 № 17 (2). P. 210–222 [in English].

103. Acemoglu D., Robinson J. A. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York : Crown Business, 2012.

104. Халін О.В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монографія. Херсон: ВД «Гельветика», 2018. 244 с.

105. Гладковський М. О. Форми і способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, при визначенні об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України // Вісник

Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 85. Ч. 3. С. 248–254. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/41-2.pdf> (дата звернення: 13.08.2025).

106. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15.04.2005 р. / № 5.

107. Бурдін В.М. Окремі питання кримінальної відповідальності за відмивання доходів у чинному КК України та проєкті КК // Вісник Львівського університету. Серія: Юридична. 2024. № 78. С. 308–317.

108. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За загальною редакцією О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

109. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 16.09.2025).

110. Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2016, 2015, 2014 роки. Київ, 2017. 126 с. URL: http://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2018/04/tipologichni-doslidzhennya-ua_2014_15_16.pdf (дата звернення 01.10.2025).

111. Типологічне дослідження Державної служби фінансового моніторингу України «Ризики використання готівки». Київ, 2017. 71 с. URL: <https://zakon.help/files/article/7657/%D0%A0%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B3%D0%BE%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B8.pdf> (дата звернення: 02.10.2025).

112. Типологічне дослідження Державної служби фінансового моніторингу України «Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму)»: затв. Наказом Державної служби фінансового моніторингу України від 20.12.2021 № 146. Київ, 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFMS/UKR_Typology_2021_26_05.pdf (дата звернення: 05.10.2025).

113. Вирок Вищого антикорупційного суду від 06.03.2023 у справі № 991/1324/20, провадження 1-кп/991/24/20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108951121> (дата звернення: 10.05.2026).

114. Беніцький А. С. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (проблеми кримінально-правової кваліфікації): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право... Луганськ, 2002. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0402U002198> (дата звернення: 08.05.2026).

115. Герасименко Л. В., Тихонова О. В. Міжнародно-правовий статус оперативного співробітництва між Європолем та Інтерполом у боротьбі з транснаціональними загрозами безпеці // Науковий вісник НАВС. Том 30, № 2. 2025. С. 34–44. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1\(11\)-34-44](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1(11)-34-44) (дата звернення: 08.05.2026).

116. Василевич В. В, Левченко Ю. О. Національна системи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом // Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск 3. 2024 С. 487–492. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.86> (дата звернення: 08.05.2026).

117. Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08

кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Київ : [б. в.], 2019. 226 с.

118. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія / В. К. Грищук, О.Ф. Пасека. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 248 с.
URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/54/1/Gruchek_Paseka_Monografiy.pdf (дата звернення: 08.05.2026).

119. Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Київ : [б. в.], 2019. 226 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a2a14de3-5e74-419f-ab40-6a1b13a49e36/content> (дата звернення: 08.05.2026).

120. Дудоров О. О. Проблема юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах КК України // Вісник Академії правових наук України. 1999. № 2 С. 133–141

121. Гуторова Н. А. Преступления в сфере хозяйственной деятельности: Раздел VII Особенной части Уголовного кодекса Украины с научно-практическим комментарием / Харьков. : Одиссей, 2003. С. 279– 280.

122. Зайцев О. В. Науково-практичний коментар до ст. 20 «Обмежена осудність» Кримінального кодексу України // Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2017.
URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15077/1/Zaytsev_41-44.pdf (дата звернення: 05.08.2025).

123. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Мельник М. І., Хавронюк М. І. (ред.). / 7-ме вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2010. 1288 с.

124. Пригоцький В. А., Корнійчук М. О., Порохня Л. А. Щодо суб'єкта легалізації (відмивання) доходів, одержаних незаконним шляхом // Актуальні

проблеми вітчизняної юриспруденції. 2025. № 1. С. 144–152.
URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2025/25.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

125. Тертиченко Т. М. Співвідношення загальноєвропейського законодавства та кримінального законодавства України про протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2014. 251 с.

126. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. О. М. Литвинов. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020. 428 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Kryminalne-pravo-Ukrainy_Zahalna-chastyna_pidruchnyk_KhNUVS_2020.pdf (дата звернення: 10.09.2025).

127. Бажанов М. І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2005.

128. Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський А. Ю., Бабій А. Ю., Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Чернівці, 2022. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Kryminalne-pravo-Ukrayiny.-Osoblyva-chastyna-2022.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

129. Стрельцов Є. Л. Новації в кримінальному законодавстві: загальні та локальні аспекти // Новітні кримінально-правові дослідження – 2020 : альманах наукових праць. Миколаїв : Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія», 2020. С. 5–12.

130. Рєзнік О. М. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом // Право і суспільство. 2020. № 2. Ч. 3. С. 133–139.

131. Айдинян А. В. До питання зворотної дії в часі Закону № 361-IX від 06.12.2019 щодо кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 Кримінального кодексу України) // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 423–426.

132. Айдинян А. В. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 Кримінального кодексу України): аналіз нової редакції (відповідно до Закону України № 361-IX від 06 грудня 2019 р.) // Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 7. С. 308–311.

133. Trestní zákoník (Act No. 40/2009 Sb.) : zákon České republiky // Zákony pro lidi. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40> (дата звернення: 12.10.2025).

134. Criminal Code (Kazenski zakonik, KZ-1) : law of the Republic of Slovenia // WIPO Lex. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/590472> (дата звернення 13.10.2025).

135. Сурілова О. О., Джевага-Третьякова С. Ю. Суб'єктивна сторона відмивання грошей як транснаціонального злочину // Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 779–782. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/188> (дата звернення: 03.09.2025).

136. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. [4-те вид., переробл. і допов] Харків : Право, 2010. 456 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2010/UgolovPravoZag.pdf (дата звернення: 03.09.2025).

137. Schöenberg R. (ed.). Transnational Organized Crime: Analyses of a Global Challenge to Democracy. Bielefeld : transcript Verlag, 15 März 2014. 312 S. URL: <https://www.transcript-verlag.de/978-3-8376-2495-3/transnational-organized-crime/> (дата звернення: 04.09.2025).

138. Завидняк І.О. Легалізація «відмивання» коштів, одержаних злочинним шляхом, як один з видів економічних транснаціональних злочинів/ № 4 (2021): Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 4 С. 313–317. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/255496/252560> (дата звернення: 07.09.2025).

139. Колодій Я. М. Відмивання грошей: сутність та шляхи протидії // Стратегічні орієнтири : фінансові шахрайства. 25.04.2017. URL: <https://analyst.net.ua/index.php?newsid=2884> (дата звернення: 10.09.2025).

140. Флейчук М. І. Типології легалізації коштів та майна, отриманих злочинним шляхом: світові та сучасні тенденції // Матеріали Державної служби фінансового моніторингу України. Київ, 2009–2018. URL: <https://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2018/10/tipologiyi-legalizaciyi.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).

141. Актуальні методи і способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Департамент фінансових розслідувань Державної служби фінансового моніторингу України. 2012. URL: fiu.gov.ua (дата звернення 25.09.2025).

142. Myslyvyu, V., Tykhonova, O., Popov, G., Yunatskyi, M., & Hospodarenko, V. (2025). Criminal Liability For Economic Crimes: Issues Of Legal Qualification And Application In Practice // Journal of Law and Political Scienses, 47/2(Special Issue), 177–203. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17239799> (дата звернення: 03.09.2025).

143. Ус О. В. Ознака, що обтяжує відповідальність і впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення: правова природа та поняття // Вісник Асоціації кримінального права України. 2023. № 2 (20). С. 26–47

144. Ільїна О. В. Обтяжуючі обставини в механізмі утворення кваліфікованих складів злочинів // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012.

145. Мірошниченко Н. А. Конструкція складу злочину та її значення для кваліфікації // Актуальні проблеми держави і права. 2004. № 22. С. 841–844.

146. Ус О. В. Кваліфікація в кримінальному праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 – / Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2020. 46 с.

147. Різник О. Р. Ознаки, які кваліфікують склади злочинів, що пов'язані з незаконним позбавленням волі: поняття та система // Збірник наукових статей. с. 40–54 URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/download/6420/6803/18957&ved=2ahUKEwjGr_ui04uRAxXiJRAIHfBHES4QFnoECBoQAQ&usg=AOvVaw0YY2VCq7pb5iFD1UD_K_yB. С. 40-54 (дата звернення: 10.10.2025).

148. Єлаєв Ю. Визначення видів множинності кримінальних правопорушень у вимірі принципу верховенства права // Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 29 лют. 2024 р.). м. Дніпро, 2024. С. 254–257. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14101/1/62.pdf>. (дата звернення: 03.11.2025).

149. Старук Ю. О. Кримінальна відповідальність за використання майна, здобутого від незаконного обігу наркотиків: монографія / МВС України. Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 235 с.

150. Зінченко І. О. Види множинності злочинів: кримінально-правовий зміст і співвідношення : наук. нарис / за наук. ред. В. І. Тютюгіна. Харків : Юрайт, 2012. 64 с.

151. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 05.12.2024 у справі № 159/7433/21, провадження № 51-7742км23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123678712> (дата звернення: 12.11.2025).

152. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 19.03.2024 у справі

№ 607/19649/21, провадження № 51-6136км23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/117849529> (дата звернення: 15.11.2025).

153. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 29.09.2022 у справі № 748/2075/19, провадження № 51-553км22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106621771> (дата звернення: 20.11.2025).

154. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 15.04.2021 у справі № 683/875/20, провадження № 51-411км21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/96406933> (дата звернення: 20.11.2025).

155. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 08.02.2021 р. у справі № 390/235/19, провадження № 51-2177кмо20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/94974219> (дата звернення: 20.11.2025).

156. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 19.02.2020 у справі № 607/483/19, провадження № 51-5601км19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87760346> (дата звернення: 20.11.2025).

157. Орловський Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України : монографія / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. 240 с.

158. Крижановський А., Марисюк К. Класифікація форм співучасті у злочині // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7. № 2. С. 253–258.

URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22168/41.pdf>

159. Лемішко Ю. Ю. Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою як кваліфікуюча ознака та обставина, що обтяжує покарання // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 31. Т. 3. С. 91–95.

160. Гродецький Ю. В. Forms of complicity in a criminal offense under the criminal law of Ukraine // Вісник Асоціації кримінального права України. 2023. № 1(19). С. 250–263.

161. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 10.12.2020 у справі № 464/710/18, провадження № 51-3805км20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564752>

162. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 02.12.2021 у справі № 742/2146/20, провадження № 51-4240км21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101712316> (дата звернення: 25.11.2025).

163. Аркуша Л. І. Легалізація (відмивання доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності: характеристика, виявлення, розслідування : монографія / Одеса : Юридична література, 2010. 376 с.

164. Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (СОСТА Україна): звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності : 2019–2022. Київ, 2022. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf> (дата звернення: 25.11.2025).

165. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія / Київ, 2015. 240 с.

166. Маськовіта М. Група осіб за попередньою змовою, група осіб та організована група: питання розмежування // Вісник Національного

університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2021. № 4 (32). С. 145–152.

167. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 14 лист. 2018 р. у справі № 484/1134/16-к, провадження № 51-989км18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77968934> (дата звернення: 26.11.2025).

168. Тищенко В.В. Криміналістичні аспекти вивчення злочинної діяльності // Проблеми держави і права України : темат. зб. наук. праць. Київ, 1992. С. 101–106.

169. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підручник / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 1998. 376 с.

170. Карпов Н.С., Євдокименко С.В. Злочинна діяльність Київ, 2001. 59 с.

171. Тютюнник Р. С. Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) : дис. ... д-ра філософії з права : 081 «Право». 2023. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0823U101181> (дата звернення: 26.11.2025).

172. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 27.04.2026).

173. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія: ухвалений 18.04.2003. URL: <https://www.arlis.am/hy/acts/63312> (дата звернення: 27.11.2025).

174. Akgül G. The Crime of Laundering Assets Derived from Crime // Av. Gökhan Akgül. URL: <https://gokhanakgul.av.tr/en/ingiliz-suctan-kaynaklanan-malvarligi-degerlerini-aklama-sucu> (дата звернення: 08.02.2026).

175. Устименко В. В. Специальный субъект преступления: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Харьков, 1984. 16 с.

176. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2016. 496 с.

177. Ясінь І. М. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – ... Львів, 2017. 236 с.

178. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. [9- те вид., перероб. і допов.] / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.

179. Колесник М.О.: Склад кримінального правопорушення. – Текст лекції з навчальної дисципліни «Кримінальне право» обов'язкових компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Правоохоронна діяльність» (правоохоронна діяльність) URL: <https://share.google/4aYqOl6cCwwY7Duf3> (дата звернення: 28.11.2025).

180. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія, Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.

181. Усатий Г.О. Протидія відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом: проблеми та перспективи // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць / гол. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. Одеса: ПП «Фенікс», 2005. 504 с.

182. Юрчишин І. Б. Кримінально-правова характеристика незаконного збагачення : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Чернігів, 2025.

183. Осадчий В. І. Незаконне збагачення (ст. 368-5 КК України): короткий огляд // Dictum Factum. Кримінальне право та процес. С. 133–140/

URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/136/118> (дата звернення: 03.12.2025).

184. Гузоватий О. І. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення (порівняльне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08—... Дніпро, 2016. 273 с.

185. Гузоватий О. І., Титаренко О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні та деяких зарубіжних країнах : монографія. Дніпро, 2018. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2377/1/Монографія_Гузоватий.pdf (дата звернення: 03.12.2025).

186. Панаїд І. В. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення (стаття 368-5 Кримінального кодексу України) : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2024. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/20336/1/d_panaid.pdf.p7s.pdf (дата звернення: 03.09.2025).

187. Драгоненко А. О. Суб'єкт незаконного збагачення // Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3. Ч. 2. С. 257–259.

188. Хавронюк М. І. Стаття 209 КК (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом). Дециця судової статистики щодо статей 209, 258-5 і 306 КК (2020/2021 рр.) // URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/11/25/legalizatsiya-vidmyvannya.pdf> (дата звернення: 13.12.2025).

189. Мезенцева І.Є. Відмежування складу легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, від суміжних складів // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2004. Вип. 25. С. 81–85.

190. Красницький І. В. Кримінальна відповідальність за діяння з майном, одержаним кримінально протиправним шляхом: системний аналіз унормування та розмежування складів // науковий вісник Ужгородського національного Університету. Серія: Право. 2024. Вип. 85. Ч. 3. С. 302–311.

191. Лазаренко В. В. Кримінально-правова характеристика приховування кримінального правопорушення: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Одеса, 2021. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/71225003-3669-43f6-ad63-568815679f4e/content> (дата звернення: 20.12.2025).

ДОДАТКИ
Додаток А
Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
подковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО
2025 року

АКТ

27.11 2025 м. Київ № 531-19

Впровадження результатів дисертації
Кривонос Дарини Володимирівни на тему:
«Кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- т.в.о. завідувача кафедри кримінального права, кандидата юридичних наук капітана поліції Ткаченко Ірини Михайлівни;
- т.в.о. завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності, кандидата юридичних наук майора поліції Бурак Марії Василівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Кривонос Дарини Володимирівни за темою: «Кримінальна відповідальність за відмивання (легалізацію) майна, одержаного злочинним шляхом» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування.

Проаналізовано основні результати дослідження Кривонос Д.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

Проаналізовано основні результати дослідження Кривонос Д.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

- Кривонос Д.В. Спирні питання кваліфікації правопорушення з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Матеріали XIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права». Київ, 30 листопада 2022 року. С. 236-239.

- Кривонос Д.В. Вплив електронного декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування на стан злочинності у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Матеріали XIV Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права». Київ, 23 листопада 2023 року. С. 343-347.

- Кривонос Д.В. Проблематика суспільної небезпечності, як об'єктивної ознаки вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Матеріали XV Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права». Київ, 28 листопада 2024 року. С. 337-341.

- Кривонос Д.В. Індикатори легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивний прояв правопорушення за ст. 209 КК України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022/№3(21). С. 127-135.

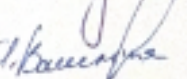
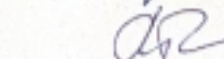

- Кривонос Д.В. Вплив міграційних процесів та глобалізації на поширення транснаціональної легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, в контексті предмету правопорушення. *MIGRATION & LAW*. 2023. Vol. 3 (issues 3-4). С. 63-75.

- Кривонос Д. Еволюція норми з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивно обумовлений процес європеїзації кримінального законодавства України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. № 82 ч. 3. с. 21-26.

- Кришевич О.В., Кривонос Д.В. Аналіз кримінально-правових аспектів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та відмежування від шахрайства в ракурсі дослідження кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та проті власності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025, № 89.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Кривонос Д.В. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Дар'я ГОРБЕНКО
 Ірина ТКАЧЕНКО
 Марія БУРАК
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2025 року

АКТ

27.11 2025

м. Київ

№ 530-00

Впровадження результатів дисертації
Кривонос Дарини Володимирівни на тему:

«Кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о начальника відділу організації освітнього процесу, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника полковник поліції Корольчук Віктора Володимировича;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- т.в.о. завідувача кафедри кримінального права, кандидата юридичних наук капітана поліції Ткаченко Ірини Михайлівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Кривонос Дарини Володимирівни за темою: «Кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування.

Проаналізовано основні результати дослідження Кривонос Д.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

- Кривонос Д.В. Спірні питання кваліфікації правопорушення з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Матеріали XIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права».

Київ, 30 листопада 2022 року. С. 236-239.

- Кривонос Д.В. Вплив електронного декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування на стан злочинності у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Матеріали XIV Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права». Київ, 23 листопада 2023 року. С. 343-347.

- Кривонос Д.В. Проблематика суспільної небезпечності, як об'єктивної ознаки вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Матеріали XV Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права». Київ, 28 листопада 2024 року. С. 337-341.

- Кривонос Д.В. Індикатори легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивний прояв правопорушення за ст. 209 КК України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022/№3(21). С. 127-135.

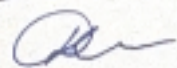

- Кривонос Д.В. Вплив міграційних процесів та глобалізації на поширення транснаціональної легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, в контексті предмету правопорушення. *MIGRATION & LAW*. 2023. Vol. 3 (issues 3-4). С. 63-75.

- Кривонос Д. Еволюція норми з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивно обумовлений процес європеїзації кримінального законодавства України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. № 82 ч. 3. с. 21-26.

- Кришевич О.В., Кривонос Д.В. Аналіз кримінально-правових аспектів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та відмежування від шахрайства в ракурсі дослідження кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та проти власності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025, № 89.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Кривонос Д.В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», «Кримінальне право: доктринальні та практичні проблеми», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Дар'я ГОРБЕНКО
 Ірина ТКАЧЕНКО
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор
 Національного антикорупційного
 бюро України
Семен КРИВОНОС

27 лютого 2026 року

АКТ

впровадження у практичну діяльність Національного антикорупційного бюро України наукових праць та напрацьованих положень дисертаційного дослідження Кривонос Дарини Володимирівни на тему «Кримінальна відповідальність за відмивання (легалізацію) майна, одержаного злочинним шляхом»:

27 лютого 2026 року

м. Київ

№ _____

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- Керівника Підрозділу детективів організаційно-аналітичного забезпечення та стратегічного розвитку Євгена ТОКАРЯ;

- Керівника Другого підрозділу детективів Третього Головного підрозділу детективів Михайла РОМАНЮКА;

- Заступника керівника Підрозділу детективів організаційно-аналітичного забезпечення та стратегічного розвитку – керівника відділу аналітично-методичної роботи та стратегічного розвитку підрозділів детективів Олега ГРУДЗУРА;

- старшого детектива Національного бюро відділу аналітично-методичної роботи та стратегічного розвитку підрозділів детективів Підрозділу детективів організаційно-аналітичного забезпечення та стратегічного розвитку Володимира ВАСИЛЬЧУКА.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, підготовленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, наукові праці аспірантки заочної форми навчання кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Кривонос Дарини Володимирівни за темою: «Кримінальна відповідальність за відмивання (легалізацію) майна, одержаного злочинним шляхом» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій, що дає підстави запровадити запропоновані положення для використання їх в

Національне антикорупційне бюро України
 вк. № 04/8357-01 від 27.02.2026 19:05:12

практичній діяльності Національного антикорупційного бюро України.

Під час вивчення результатів наукових напрацювань, проаналізовано основні результати дослідження Кривонос Д.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

- Кривонос Д.В. Спирні питання кваліфікації правопорушення з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Матеріали XIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права»*. Київ, 30 листопада 2022 року. с. 236-239.

- Кривонос Д.В. Вплив електронного декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування на стан злочинності у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Матеріали XIV Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права»*. Київ, 23 листопада 2023 року. с. 343-347.

- Кривонос Д.В. Проблематика суспільної небезпечності, як об'єктивної ознаки вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Матеріали XV Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права»*. Київ, 28 листопада 2024 року. С. 337-341.

- Кривонос Д.В. Індикатори легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивний прояв правопорушення за ст. 209 КК України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022/№3(21). с. 127-135.

- Кривонос Д.В. Вплив міграційних процесів та глобалізації на поширення транснаціональної легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, в контексті предмету правопорушення. *MIGRATION & LAW*. 2023. Vol. 3 (issues 3-4). с. 63-75.

- Кривонос Д.В. Еволюція норми з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивно обумовлений процес європеїзації кримінального законодавства України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. № 82 ч. 3. с. 21-26.

- Кришевич О.В., Кривонос Д.В. Аналіз кримінально-правових аспектів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та відмежування від шахрайства в ракурсі дослідження кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та проти власності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025, № 89.

Матеріали наукових напрацювань Кривонос Д.В. можуть бути використані під час службової діяльності детективів Національного антикорупційного бюро України.

Члени комісії:

Євген ТОКАРЬ

Михайло РОМАНЮК

Олег ГРУДЗУР

Володимир ВАСИЛЬЧУК

Додаток Б

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до ст. 209 Кримінального кодексу України «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» та окремих положень кримінального законодавства

Зміст положення норми чинного законодавства ст. 209 КК України	Зміст пропозицій щодо внесення змін до ст. 209 КК України
<p>1. Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна.</p> <p>2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.</p> <p>3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою</p>	<p>1. Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна.</p> <p>2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.</p> <p>3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, -</p>

групою або в особливо великому розмірі,
-

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка.

1. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається вчиненою в особливо великому розмірі, якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

4. Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом або майном, походження якого не підтверджено законними джерелами доходів, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом або не підтверджується законними джерелами його походження, вчинене особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка.

1. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається вчиненою в особливо великому розмірі, якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Додаток В

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ, в яких оприлюднено основні наукові результати дисертації

5. Кривонос Д. В. Індикатори легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивний прояв правопорушення за ст. 209 КК України // *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022. №3 (21). С. 127–135.

DOI: <https://visnykpau.com/index.php/journal/article/view/2523-4552.2022.3.12/542>.

6. Кривонос Д. В. Вплив міграційних процесів та глобалізації на поширення транснаціональної легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, в контексті предмету правопорушення // *MIGRATION & LAW*. 2023. Vol. 3 (is. 3–4). С. 63–75.

DOI: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/j23-daryna-kryvonos.pdf>.

7. Кривонос Д. Еволюція норми з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як об'єктивно обумовлений процес європеїзації кримінального законодавства України // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 82. ч. 3. С. 21–26.

DOI: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/305041/296794>.

8. Кришевич О. В., Кривонос Д. В. Аналіз кримінально-правових аспектів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та відмежування від шахрайства в ракурсі дослідження кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності і проти власності // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. № 89. Ч. 3. С. 252–257.

DOI: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/336702/325314>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Кривонос Д. В. Спірні питання кваліфікації правопорушення з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Матеріали XIII Всеукр. наук.-теор. конф. *«Актуальні проблеми кримінального права»* (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ, 2022. С. 236–239.

6. Кривонос Д. В. Вплив електронного декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування на стан злочинності у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. // Матеріали XIV Всеукр. наук.-теор. конф. *«Актуальні проблеми кримінального права»* (Київ, 23 листоп. 2023 р.). Київ, 2023. С. 343–347.

7. Кривонос Д. В. Проблематика суспільної небезпечності, як об'єктивної ознаки вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Матеріали XV Всеукр. наук.-теор. конф. *«Актуальні проблеми кримінального права»* (Київ, 28 листоп. 2024 р.). Київ, 2024. С. 337–341.

8. Кривонос Д. В. Загальні риси відмежування складу легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом від незаконного збагачення // Матеріали XVI Всеукр. наук.-теор. конф. *«Актуальні проблеми кримінального права»* (Київ, 27 листоп. 2025 р.). Київ, 2025. С. 342–344.

Додаток Г

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз редакції
ст. 209 КК України 2001 р. та ст. 6.3.27 проєкту КК

Форми об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна за чинною нормою ст. 209 КК України	Форми об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна за нормою ст. 6.3.27 проєкту нового КК України
<p>ч. 1.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Набуття майна - Володіння майном - Використання майна - Розпорядження майном - Здійснення фінансової операції з таким майном - Вчинення правочину з таким майном - Переміщення майна - Зміна форми (перетворення) такого майна 	<p>ч. 1.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Набуття активів - Володіння активами - Використання активів - Перетворення активів - Передача активів
<p>ч. 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Вчинення дій, спрямованих на: - приховування або маскуванню походження майна - приховування або маскуванню володіння майном - приховування або маскуванню права на майно - приховування або маскуванню права на майно - приховування або маскуванню джерела походження майна - приховування або маскуванню місцезнаходження майна 	<p>ч. 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Вчинення дій, спрямованих на: - приховування чи маскуванню справжнього характеру таких активів (доходів), - приховування чи маскуванню джерела походження активів, - приховування чи маскуванню місцезнаходження активів, - приховування чи маскуванню розпорядження активами, - приховування чи маскуванню переміщення активів - приховування чи маскуванню права на активи

Додаток Д

Таблиця 2 – Порівняльний аналіз форм об'єктивної сторони за кримінальним законодавством України та Польщі

Форми об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна за законодавством України	Форми об'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна за законодавством Польщі
<p>Набуття майна</p> <p>Володіння майном</p> <p>Використання майна</p> <p>Розпорядження майном</p> <p>Здійснення фінансової операції з таким майном</p> <p>Вчинення правочину з таким майном</p> <p>Переміщення майна</p> <p>Зміна форми (перетворення) такого майна</p> <p>Вчинення дій, спрямованих на:</p> <ul style="list-style-type: none"> • приховування або маскуванню походження майна • приховування або маскуванню володіння майном • приховування або маскуванню права на майно • приховування або маскуванню права на майно • приховування або маскуванню джерела походження майна • приховування або маскуванню місцезнаходження майна 	<p>Прийняття майна</p> <p>Володіння майном</p> <p>Використання майна</p> <p>Передача майна</p> <p>Вивезення за кордон майна</p> <p>Приховування майна</p> <p>Конвертування майна</p> <p>Передача права власності на майно чи володіння майном</p> <p>Сприяння передачі права власності чи володіння майном</p> <p>Вчинення інших дій, які:</p> <ul style="list-style-type: none"> - можуть перешкодити визначенню злочинного походження майна - можуть значно ускладнити: <ul style="list-style-type: none"> ▪ визначення злочинного походження майна ▪ визначення місця зберігання майна ▪ виявлення майна ▪ вилучення майна ▪ оголошення про конфіскацію майна

Додаток Е

Таблиця 3 – Статистичні дані щодо обліку
кримінальних правопорушень за ст. 209 КК
України за 2021-2025 роки

Порівнюваний період	Кваліфікація кримінального правопорушення	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді
січень – листопад 2025 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	1 298
січень – листопад 2024 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	1 047
січень – листопад 2023 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	934
січень – листопад 2022 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	395
січень – листопад 2021 року	Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	379

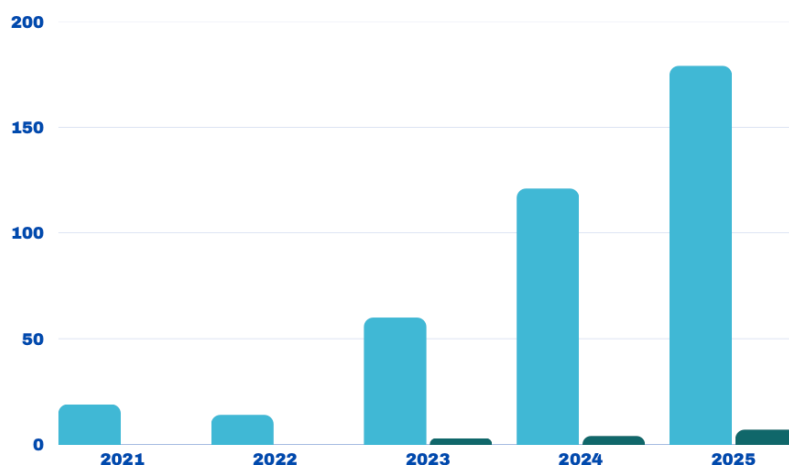
Додаток Ж

Діаграма №1 – Структура вироків (обвинувальні або виправдувальні) та динаміка змін за роками

Додаток 3

Діаграма № 2 – Динаміка винесення вироків за вчинення відмивання у 2021–2025 роках у розрізі співвідношення обвинувачення у похідному від предикату відмиванні та автономному

Динаміка винесення вироків за вчинення відмивання у 2021-2025 роках у розрізі співвідношення обвинувачення у похідному від предикату відмиванні та автономному